

BETÆNKNING

vedrørende

Undervisningen i kristendomskundskab/religion i folkeskolen

*Afgivet af den af undervisningsministeriet
nedsatte
kristendomsundervisningskommission*

BETÆNKNING NR. 617
KØBENHAVN 1971

ISBN 87 503 11565

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

Indholdsfortegnelse

	Side
Indledning	7
1. Kommissionens nedsættelse og kommissorium m.v.	7
2. Forholdet til delbetænkningen vedrørende gymnasiet m.v.	7
3. Senere delbetænkning vedrørende læreruddannelsen.	7
4. Afgrænsning af kommissionens opgave.	8
5. Fagets ligestilling med og forhold til andre fag	8
6. Forholdet til konfirmationsforberedelsen.	9
7. Drøftelser med organisationer.	9
8. Resumé af kommissionens konklusioner og forslag	9
KAPITEL I. <i>Principielle betragtninger.</i>	
A. Folkeskolelovens § 1, stk. 2 og 3.	13
B. Nærmere beskrivelse af faget	16
1. Begrebet »folkekirkens evangelisk-lutherske lære«	16
2. Andre religioner samt livsopfattelser. Fagbetegnelsen	17
C. Kommissionens forslag til formålsbestemmelse for faget religion.	17
KAPITEL II. <i>Nuværende vilkår for faget.</i>	
A. Lovgrundlag og undervisningsvejledning	18
B. Timetildeling	18
1. Normaltimeplaner.	18
2. Tiden for konfirmationsforberedelsen.	18
C. Fagets indhold og omfang (stoffordeling m.v.).	18
1. Kommunernes undervisningsplaner.	18
2. Stoffordelingen efter den blå betænkning	20
a. Hovedskolen.	20
b. 8.-9. klasse.	20
c. Realafdelingen.	20
3. Folkeskolelovens § 52, stk. 2, 2. pkt.	21
D. Metoder og hjælpemidler. Lærebøger.	21
1. Den blå betænkning	21
2. Lærebøger og lærebogssystemer.	21
3. Audiovisuelt materiale.	21
4. Faglokaler.	22
E. Afsluttende prøver.	22
F. Klasselærerfag	22
G. Lærerne	22
1. Læreruddannelsen.	22
2. Fritagelse.	23
3. Forbehold med hensyn til undervisning i faget	23
H. Undervisningen i praksis.	23
I. Eleverne	24

1. Elevholdningen	24
2. Fritagelse	24
J. Specielt vedrørende forholdet til konfirmationsforberedelsen	24
K. Samtykke fra menighedsråd med hensyn til hjælpemidler	24

KAPITEL III. *Kritikken af den bestående ordning. Kommissionens stillingtagen.*

1. Ny undervisningsvejledning	25
2. Forholdet mellem folkeskolens generelle formål og de administrative formålsbestemmelser m.v.	25
3. »Folkekirkens evangelisk-lutherske lære«	26
4. Særlige vanskeligheder for lærerne	26
5. Dåbsundervisning	26
6. Konfirmationsforberedelse	26
7. Påbegyndelsestidspunkt	26
8. Klasselærerfag	27
9. Nyansatte og uerfarne lærerkræfter	27
10. Fritagelsesmulighed for lærerne	27
11. Læreruddannelsen	28
12. Efteruddannelsesmuligheder	28
13. Skolernes biblioteker m.v.	28
14. Fagets ord og begreber	29
15. Bibelens typografiske udformning	29
16. Fritagelse for eleverne	29
17. Folkeskolelovens § 52, stk. 2, 2. pkt.	30
18. Fremmede religioner	30
19. Kronologisk sammenhæng	31
20. »Gentagelsesprincippet«	31
21. Samarbejde mellem fagene	32
22. Forsøgsarbejde	32
23. Bedømmelse og afsluttende prøver	32
24. Klasseundervisning	33
25. Bøn og salmesang	33
26. Konsulentbistand	34

KAPITEL IV. *Betragtninger vedrørende fagets indhold og placering.*

A. Faget i skolen	35
B. Bemærkninger i tilknytning til kommissionens forslag til målformulering ..	35
C. Forholdet mellem fagene	36
D. Principper for stofvalg til fagets læseplaner	37
E. Elevernes situation	38
1. Yngste trin	39
2. Mellemtrin	39
3. Ældste trin	39
F. Vurdering af den blå betænkningss læseplan og synspunkter med hensyn til en ny undervisningsvejledning	39
G. Fagets omfang og timetal	42
1. Balance mellem fagene	42
2. Omfang og timetal	42
H. Fordelingen af timerne	43
1. 1.-6. skoleår	44
2. 7.-10. skoleår	44
Kommissionens timetalskonklusion	45

KAPITEL V. *Kommissionens forslag til ændring af de gældende lovregler m.v.* 46

KAPITEL VI. *Kommissionens læseplansforslag.*

Generelt:

Fagets formål	47
Fagområder	47
A. Bibeltkundskab	47
B. Brydninger i kristendomsforståelsen gennem tiderne	48
C. Fremmede religioner og andre livsanskuelser	49
Særlige bemærkninger vedrørende religionernes udtryk gennem kunsten ..	49
Forholdet mellem fagområderne	49
Stoffordelingsplaner:	
Læseplansforslag 1	50
Læseplansforslag 2	55
Eksempler til salmevalg:	
Forslag A, udarbejdet af provst Jon Iuul	57
Forslag B, udarbejdet af pastor P. Rysgaard Jensen	61
Forslag C, udarbejdet af overlærer Edel Hertz	64

Bilagsfortegnelse

	side
1. Ekstrakt af lov om folkeskolen, lovbekendtgørelse nr. 300 af 12. juni 1970	67
2. Ekstrakt af undervisningsministeriets cirkulære nr. 87 af 6. april 1960 om målet for folkeskolens undervisning	69
3. Ekstrakt af betænkning nr. 253 af marts 1960 »Undervisningsvejledning for folkeskolen«. Den blå betænkning	70
4. Ekstrakt af lov nr. 277 af 30. juni 1922 om umyndighed og værgemål	75
5. Ekstrakt af kirke- og undervisningsministeriets cirkulære nr. 39 af 6. april 1900 angående undervisningen i de enkelte fag	76
6. Ekstrakt af kgl. anordning nr. 107 af 26. maj 1904 angående undervisningen i mellemskolen og kirke- og undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 124 af 1. juli 1904 angående undervisningen i mellemskolen	77
7. Kort redegørelse for baggrunden for formålsbestemmelserne i folkeskoleloven af 1937	78
8. Ekstrakt af betænkning af 18. maj 1966 fra folketingets udvalg vedrørende forslag til lov om uddannelse af lærere til folkeskolen	80
9. Ekstrakt af undervisningsministeriets cirkulære af 25. juni 1970 om ændring af folkeskoleloven	81
10. Ekstrakt af kirkeministeriets lovbekendtgørelse af 26. juni 1970 om menighedsråd	82
11. Kristendomsundervisningen på Frederiksberg 1968	83
12. Kristendomsundervisningen i Horsens 1968	84
13. Kristendomsundervisningen i Sorø amt 1968	85
14. Redegørelse fra fagkonsulent Søren Borello om kristendomsundervisningens stilling	92
15. Religionsundervisningen i den svenske skole	95
16. Religionsundervisningen i den norske skole	100
17. Religionsundervisningen i England	104
18. Religionsundervisningen i Vesttyskland	111
19. Kommentarer og forslag fra Landsorganisationen af Elever (LOE)	118
20. Fagets omfang. En undersøgelse foretaget af overlærer Kaj Varming	120
21. Forslag til stoffordeling i faget kristendomskundskab/religion i den 10-årige skole fra fagkonsulent Søren Borello	124
22. Overvejelser vedrørende stoffordeling og læseplaner fremsat af Religionslærerforeningen	126

Indledning

1. Kommissionens nedsættelse og kommissorium m.v.

Kristendomsundervisningskommissionen er nedsat af undervisningsministeren ved skrivelse af 22. juni 1967.

Kommissionen har til opgave at undersøge omfang og indhold af undervisningen i fagene kristendomskundskab og religion inden for de forskellige skoleformer og læreruddannelser.

Kommissionen kan stille forslag om ændringer af fagenes indhold på alle undervisningstrin og behandle de pædagogiske problemer, der specielt knytter sig til disse fag.

Om kommissionens sammensætning og sekretariat henvises til den af kommissionen i april 1970 afgivne delbetænkning vedrørende religionsundervisningen i gymnasiet, på studenterkursus m.v. samt på kursus til højere forberedelseseksamen (Betænkning 569/1970).

Afdelingsleder, lektor, dr. theol. K. E. Bugge har ikke deltaget i kommissionens møder efter 1. september 1970, da han tiltrådte en stilling ved United Theological College i Bangalore, Indien. Han har imidlertid fulgt med i kommissionens arbejde og har kunnet tilslutte sig betænkningen.

Kommissionen har siden afgivelsen af »Gymnasiebetænkningen« afholdt 10 møder i plenum samt 13 underudvalgsmøder og talrige gruppemøder m.v.

Fagkonsulenterne Søren Borello og Birthe Holst har deltaget i kommissionens møder.

Kommissionen har modtaget forslag vedrørende salmevalg fra provst Jon Iuul og pastor P. Rysgaard Jensen.

Amanuensis ved Danmarks Lærerhøjskoles institut for kristendomskundskab, cand. theol. Steffen Johannessen har udarbejdet redegørelserne vedrørende religionsundervisningen i Norge, Sverige og Vesttyskland.

Lærer, stud. pæd. Bjørn Krab-Johansen, lærer, stud. pæd. Inger Kongsted Olsen og lærer,

stud. pæd. Knud V. Olsen har medvirket ved udarbejdelsen af læseplaner.

Som nævnt i gymnasiebetænkningen har kommissionen drøftet en række spørgsmål med repræsentanter for biskopperne.

Repræsentanter for kommissionen har deltaget i den af fagudvalg 4 under folkeskolens læseplansudvalg foranstaltede konference i Helsingør i dagene 28.-30. januar 1971 vedrørende orientering, orienteringsfag og kristendomsundervisning.

2. Forholdet til delbetænkningen vedrørende gymnasiet m.v.

Som anført i indledningen (pkt. 2) til delbetænkningen vedrørende religionsundervisningen i gymnasiet m.v. har praktiske grunde bevirket, at kommissionen har afgivet denne betænkning forlods, skønt dette principielt afveg fra kommissionens arbejdsprogram: at tage sit udgangspunkt i folkeskoleundervisningen. Den ved afgivelsen af gymnasiebetænkningen forårsagede afbrydelse af arbejdet vedrørende folkeskolen har imidlertid medført, at tankegange af principiel karakter, om hvilke der allerede da var enighed i kommissionen, først er kommet til udtryk i gymnasiebetænkningen, men altså også gælder folkeskolen, dog med sådanne modifikationer, som er betinget af folkeskolens forhold, derunder bl.a. elevernes lavere alder.

I nærværende betænkning vil der efter omstændighederne med hensyn til en række synspunkter blive angivet jævnførrelser med tilsvarende steder i gymnasiebetænkningen.

3. Senere delbetænkning vedrørende læreruddannelsen

Det af undervisningsministeriet nedsatte læseplansudvalg indhenter for tiden materiale til udarbejdelse af en samlet ny læseplan for folke-

skolen. Der lægges vægt på, at dette arbejde fremskyndes. Kommissionen har allerede offentligt givet udtryk for visse hovedlinier af de resultater, man er nået til vedrørende folkeskolen, men finder det rigtigt, at den dybtgående betyning af samtlige behandlede emner fremkommer snarest muligt, idet helhedsvurderingen af fagets stilling og indhold m.v. skønnes påkrævet for undervisningsministeriet allerede ved dettes stillingtagen til et samlet læseplansfor-slag.

Kommissionen har herefter vedtaget at afgive særskilt betænkning vedrørende faget i folkeskolen nu og således ikke at lade redegørelsen sinke af den praktiske færdiggørelse af redegørelsen vedrørende uddannelsen af lærere i faget, henholdsvis til folkeskolen og til gymnasiet m.v. Afgivelsen forlods af en delbetænkning vedrørende folkeskolen vil efter kommissionens overvejelse med hensyn til læreruddannelserne være forsvarlig og i øvrigt tilrådelig, også fordi bl.a. det videre arbejde med den samlede læseplan for folkeskolen, evt. den færdige læseplan, muligvis kan resultere i momenter, det vil være hensigtsmæssig at kunne tage i betragtning ved den endelige udformning af en sidste delbetænkning vedrørende læreruddannelsen

4. Afgrænsning af kommissionens opgave

Som fremhævet i gymnasiebetænkningen har kommissionen ikke haft til opgave at vurdere betimeligheden af de gældende lovregler, hvorefter faget kristendomskundskab/religion skal indgå i skoleundervisningen. Selve sammensætningen af kommissionens medlemsskab indikerer i øvrigt en sådan afgrænsning af opgaven.

I gymnasiebetænkningen har kommissionen imidlertid givet udtryk for, at den anså faget for velmotiveret i gymnasiet¹⁾.

Denne opfattelse har kommissionen også vedrørende folkeskolen.

Det må således forekomme kommissionen påkrævet, at folkeskolen i dette fag meddeler kundskab særlig om kristendommen, allerede på grundlag af folkekirkens placering i Danmarks konstitutionelle ordning og kristendommens faktiske betydning her i landet gennem tiderne. Hertil kommer efter kommissionens opfattelse det meget væsentlige forhold, at kundskabsmeddelelse i faget kristendomskundskab/

religion i folkeskolen, ligesom i gymnasiet²⁾, giver eleverne en viden, der ikke blot bidrager til forståelse af mennesket, af menneskelig kulturs historie og af en række samfundssituationer, også uden for kredsen af de vesteuropæiske lande, men i flere tilfælde, end man normalt gør sig klart, er en direkte forudsætning for dybere forståelse af disse forhold.

Problemet turde herefter ikke være, om undervisning i dette fag skal finde sted i folkeskolen, men om undervisningen er tilrettelagt eller kan tilrettelægges, med iagttagelse af fagets særlige karakter, på en sådan måde, at det også fornemmes som et nødvendigt led i den samlede undervisnings kundskabsmeddelelse.

I denne forbindelse finder kommissionen anledning til at bemærke, at den — såvel i delbetænkningen vedrørende gymnasiet som i nærværende betænkningssdel - i *begrebet kundskab* lægger ikke blot elementær viden om specielle forhold, men opfatter kundskab som indeholdende i hvert fald følgende bestanddele: elementær viden om eller kendskab til visse forhold, forståelse af disse forholds sammenhæng med andre forhold i tilværelsen, samt opøvelse i at bruge den indvundne viden, eventuelt også arbejdsteknik, i andre relationer.

5. Fagets ligestilling med og forhold til andre fag

Under folketingsforhandlingerne vedrørende læreruddannelsesloven³⁾ drøftedes bl.a. spørgsmålet om kristendomskundskab/religions »ligestilling« med andre fag. Kommissionen finder i så henseende, ligesom for gymnasiets vedkommende⁴⁾, at det er påkrævet, at størst mulig ligestilling mellem fagene søges sikret i den forstand, at der ikke for enkelte fags, og her altså for kristendomskundskabs, vedkommende er fastsat særlige bestemmelser eller praktiseres særlige ordninger vedrørende fagets område, undervisningsvilkår eller andre forhold, hvis sådan særstilling ikke er påkrævet af hensyn til fagets karakter og indhold. Dette vil i et vist omfang være tilfældet, eftersom ethvert fag har sin særlige karakter, og tilrettelæggelsen af fagets vilkår bør harmonere hermed. En reel lige-

²⁾ Gymnasiebetænkningen, kapitel I, afsnit D.1 (side 12-13).

³⁾ 1965/66 og 1966/67, lov nr. 235 af 6. juni 1966.

⁴⁾ Bl.a. i gymnasiebetænkningen, kapitel I, afsnit D.5 og 6 (side 13-14) og afsnit F (side 17).

¹⁾ Bl.a. gymnasiebetænkningens indledning pkt. 3 (side 8) og kapitel I, afsnit D.1 (side 12-13).

stilling af fagene må således forudsætte, at de enkelte fags særlige karakter eller behov respekteres. Også faget kristendomskundskab/religion har sin særlige karakter, der må tages i betragtning. Men dette er ikke ensbetydende med, at alle de særregler, derunder lovbestemmelser, der gælder i forbindelse med faget, er eller stadig er tilstrækkelig velbegrundede, når henses til fagets indhold og dets pædagogiske problemer.

Kommissionen har derfor anset det for et led i sit arbejde for folkeskolens, ligesom for gymnasiets, vedkommende at undersøge, om særlige regler eller praksis vedrørende faget er uforholdsmæssige eller mindre rimelige og derfor bør ændres eller ophæves af hensyn til fagets indhold og pædagogiske problemer.

Det vil af betænkningen fremgå, at kommissionen er kommet til det resultat, at visse særordninger for faget ikke alene unødigt har begrænset fagets muligheder og til skade for faget isoleret dette i forhold til andre fag, men også i vidt omfang har berøvet faget dets muligheder for på linie med andre fag og i samspil med disse at dække den tilsigtede samlede folkeskoleundervisning.

Kommissionen må i forbindelse med spørgsmålet om fagets mulighed for at give sit bidrag til dette samspil pointere, at dette ikke er ensbetydende med, at kommissionen finder grundlag for, at faget lægges sammen med andre fag, f.eks. orienteringsfagene historie, geografi og biologi. Fagets karakter og indholdsrigdom nødvendiggør en ikke ringe undervisningsindsats, hvis eleverne skal kunne opnå et nogenlunde sikkert kendskab til fagets indhold, derunder berøringspunkter med andre fag. Som bl.a. udtrykt i gymnasiebetænkningen⁵⁾ er de pågældende andre fag i forvejen belastet med et stort stof, således at integrering i disse af faget kristendomskundskab/religion ville udsætte dette fag for en ufyldstgørende behandling.

Ligesom for gymnasiets vedkommende finder kommissionen det herefter principielt rigtigt, at folkeskoleloven har placeret faget som særskilt fag.

Denne stilling er ikke til hinder for, at man tager den mulighed i betragtning, at en samarbejdet folkeskoleundervisning tilsiger, at visse dele af det stof, der hidtil traditionelt har været henlagt til kristendomsundervisningen, overtages af andre fag eller omvendt.

Som konsekvens af de foran refererede synspunkter har kommissionen anset det for påkrævet at drøfte, om det er rigtigt, at faget kristendomskundskab i folkeskolen stort set ligesom hidtil kun har omfattet undervisning i kristendom, og i hvert fald først på et sent tidspunkt har optaget undervisning vedrørende andre religioner, således som umiddelbart forudsat under folketingsforhandlingerne vedrørende Læreruddannelsesloven⁶⁾. Faget synes herved at være blevet unødigt isoleret, helt bortset fra, at kristendommens, specielt folkekirkens, historiske forudsætninger, placering og væsen belyses også ved sammenstillingen med andre religioner, hvis eksistens før og nu er et faktum, som eleverne på et tidligt tidspunkt bør have for øje - og ikke blot uden for undervisningen i kristendomskundskab.

6. Forholdet til konfirmationsforberedelsen

Kommissionens arbejde vedrører alene spørgsmålet om undervisning i kristendom og religion i skolen. Kommissionens undersøgelser og konklusioner har derfor taget sigte herpå og ikke på konfirmationsforberedelsen.

7. Drøftelser med organisationer

Kommissionen har ud over de i gymnasiebetænkningen (side 8) omtalte forhandlinger på ny haft forhandlinger med Landsforeningen af Skolekommissioner, Skolenævn og Forældreforeninger (Skole og Samfund). Endvidere har man forhandlet med Landsorganisationen af Elever (LOE) og Religionslærerforeningen. I teksten er i vidt omfang disse organisationers tilkendegivelser optaget. I øvrigt henvises til det som bilag 19 (side 118) optagne særskilte indlæg fra Landsorganisationen af Elever. Efter aftale med Religionslærerforeningen henvises til »Overvejelser og forslag vedrørende kristendomsundervisningen 1 og 2« i tidsskriftet Religionslæreren for november 1970 og januar 1971 (66. årgang nr. 6 og 67. årgang nr. 2).

8. Resumé af kommissionens konklusioner og forslag

I *kapitel I* tager kommissionen stilling til fagmålet, men anser det som forudsætning herfor

⁶⁾ Jfr. særlig side 8 i folketingsudvalgets betænkning af 18. maj 1966. (Blad nr. 464, 1965/66).

⁵⁾ Kapitel I, afsnit D.5 (side 14).

og forud for sin undersøgelse i øvrigt nødvendigt at vurdere folkeskolens almindelige formålsbestemmelse i lovens § 1, stk. 2, der også gælder kristendomsundervisningen.

Kommissionen finder herefter:

af § 1, stk. 2, ikke hjemler ret til forkyndelse eller bevidst påvirkning i retning af livsanskuelse eller meningsdannelse,

at dette gælder alle fag og således også kristendomskundskab,

at undervisningsministeriets cirkulære af 6. april 1960 og undervisningsvejledningen af 1960 (den blå betænkning) ikke harmonerer i denne henseende med formålsbestemmelsen og for så vidt bør ændres,

at undervisningen i kristendomskundskab skal være kundskabsmeddelende,

at formuleringen af folkeskolelovens § 1, stk. 3, har givet anledning til sådanne misforståelser, at reglen enten bør ophæves, eller at det administrativt bør tilkendegives, at bestemmelsen ikke hjemler ret til religiøs påvirkning af eleverne eller konfessionel bundethed, men alene angiver folkekirkens evangelisk-lutherske lære som det centrale kundskabsområde,

at der bør lægges mere vægt på fagets betydning som led i folkeskolens samlede undervisning,

at der i højere grad bør optages undervisning om forskellige kirkesamfund, om fremmede religioner og andre livsopfattelser, og

at det forekommer rigtigst, at faget får betegnelsen »religion«, også i folkeskolen.

Med baggrund i de anførte betragtninger har kommissionen i kapitel I

nærmere redegjort for betydningen af begrebet »folkekirkens evangelisk-lutherske lære« samt

formuleret fagmålet.

I *kapitel II* redegør kommissionen for fagets nuværende stilling i folkeskolen på grundlag af de gældende lovregler og administrative bestemmelser, og der gives en på foretagne undersøgelser grundet beskrivelse af undervisningen i praksis.

I *kapitel III* undersøger kommissionen en række af de forhold, der har givet anledning til den igangværende drøftelse af faget og dets stilling.

Følgende hovedpunkter skal her drages frem:

- a. Faget bør ikke påbegyndes allerede i 1. skoleår.
 - b. Faget bør varetages af en lærer, der også underviser i andre fag i den pågældende klasse.
 - c. Faget varetages i for høj grad af nyansatte og uerfarne lærerkræfter.
 - d. Fritagelsesmulighed for lærerne bør opretholdes.
 - e. Der peges på det store behov for efteruddannelse af lærerne i faget.
 - f. Der synes at være mangel på hjælpemidler til faget på de enkelte skoler. Dette forhold bør afhjælpes.
 - g. Der bør i undervisningen lægges større vægt på sprogforståelse.
 - h. Det bør tilstræbes, at skolerne kan forsynes med bibeltekster i udgaver, der håndbogs-mæssigt og læseteknisk er hensigtsmæssige, eventuelt i form af forkortede udgaver og udgaver af væsentlige enkeltskrifter.
 - i. Fritagelsesmuligheden for elever bør indskrænkes til de tilfælde, hvor eleven tilhører et andet trossamfund, og hvor deltagelse i undervisningen vil bringe ham i en samvit-tighedskonflikt med dette.
 - j. Folkeskolelovens § 52, stk. 2, 2. pkt., der indeholder en forudsætning om, at der særlig i dette fag gives oplysning »om de almindelige regler for livet i et ordnet samfund«, bør ophæves.
 - k. Fremmede religioner bør indføres i undervisningen på et tidligere tidspunkt end nu.
 1. Det fremhæves, at pædagogisk og administrativt samarbejde mellem dette fag og de øvrige fag i skolen vil være værdifuldt og bør praktiseres i højere grad end nu.
 - m. Der bør i samarbejde med kvalificerede kontrolinstanser etableres en effektiv forsøgsundervisning i dette fag.
 - n. Der bør i religion afholdes prøver i samme omfang som i fagene historie, geografi, biologi og litteratur.
 - o. Det vil være væsentligt, at de lærerstuderende i de pædagogiske fag også arbejder med stof hentet fra faget religion.
 - p. Konsulentbistanden i faget bør udvides og styrkes.
- I øvrigt indeholder kapitlet betragtninger vedrørende stoftilrettelæggelse m.v., der indgår som forudsætninger for læseplansforslagene, samt bemærkninger bl.a. om salmer og bøn i og uden for undervisningen.

I *kapitel IV* omtaler kommissionen forudsætningerne for de opstillede forslag til nye læseplaner for faget og redegør for sin stilling til fagets omfang og timetal.

Der er enighed om, at påbegyndelsen af undervisningen i faget udskydes, men at faget til gengæld bør styrkes på de ældste klassetrin.

Der er ikke opnået fuld enighed om timetallet.

København i maj 1971.

Kapitel V indeholder kommissionens konkrete forslag til ændringer i de gældende bestemmelser m.v. og henstillinger med hensyn til fagets fremtidige forhold.

Kapitel VI indeholder de af kommissionen udarbejdede særlige læseplansforslag.

Jakob Andersen	K. E. Bugge	T. Bülow-Hansen	Børge Diderichsen
Herluf Eriksen	B. Smidt Hansen	Frants Hansen	Edel Hertz
Erik Lund	P. H. Lundsteen (formand)	Nik. Nielsen	E. Thestrup Pedersen
Hans Schultz	Halfdan Siiger	Kaj Varming	Margaret Østergaard

M. Johansen

KAPITEL I

Principielle betragtninger

A. Folkeskolelovens § 1, stk. 2 og 3

I kommissionen har der været enighed om, at formålet med kristendomsundervisningen må klares som baggrund og forudsætning for kommissionens videre undersøgelser og eventuelle forslag.

Uagtet kommissoriet kun vedrører undervisning i kristendomskundskab og religion, har kommissionen ikke ment at kunne undlade at beskæftige sig med folkeskolens almindelige formål, således som det fremgår af lovens § 1, stk. 2, (bilag 1, side 67), sammenholdt med den beskrivelse, der er givet i undervisningsministeriets cirkulære af 6. april 1960 (bilag 2, side 69) og i læseplansudvalgets (blå) betænkning af 1960 (Undervisningsvejledning for folkeskolen) (bilag 3, side 70).

Kommissionen har lagt til grund, at folkeskolelovens § 1, stk. 2, efter sin formulering er gældende for al undervisning i folkeskolen, altså også for undervisningen i kristendomskundskab, uanset at der for denne undervisning er fastsat en særlig bestemmelse i lovens § 1, stk. 3, (bilag 1, side 67).

Kommissionen er herefter kommet til den opfattelse, at der ikke er overensstemmelse mellem folkeskolelovens § 1, stk. 2, og de nævnte bestemmelser og vejledninger af administrativ karakter.

Kommissionen finder, at de i cirkulære af 6. april 1960 omhandlede almindelige retningslinier for folkeskolens mål, der gentager de i bekendtgørelse nr. 242 af 24. maj 1941 givne almindelige retningslinier for folkeskolens mål, er videregående i retning af opdragelse til eller påvirkning i retning af livsanskuelse eller bestemt meningsdannelse, end der er forudsætning for efter ordene i lovens § 1, stk. 2. I denne forbindelse kan også henvises til § 19 i lov nr. 277 af 30. juni 1922 om umyndighed og værgemål (uændret efter lov nr. 141 af 24. marts 1970), hvorefter påvirkning i retning af

livsanskuelse hos børnene i hvert fald principielt må siges at henhøre under forældrenes raden, (bilag 4, side 75).

Undervisningsvejledningen (den blå betænkning), hvortil cirkulæret af 1960 henviser, går efter kommissionens opfattelse ligeledes videre i denne retning end folkeskolelovens formålsbestemmelse, jfr. specielt side 24-25, punkt 3 (... moralske og åndelige værdier), punkt 5 (... karakterdannelse ...) og punkt 6 (... opdragelsen ...). (Bilag 3, side 70).

Til forskel fra det formål, der var fastslået i anordningen af 29. juli 1814, der for så vidt var gældende indtil folkeskoleloven af 1937, indeholder folkeskolelovens § 1, stk. 2, efter sit ordvalg og sine forudsætninger ikke hjemmel for en undervisning, der går ud på at »danne Børnene til gode og retskafne Mennesker«, at »bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der ere dem nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten«, at »danne Børnenes Sindelag«, at »lede og danne Børnenes moralske Tænkemaade«, eller at »Religionens Sandheder bør ei alene forklares for Forstanden, men tillige lægges Børnene paa Hiertet«¹⁾.

Formålet synes efter § 1, stk. 2, i folkeskoleloven af 1937 alene at være at »udvikle« børnenes anlæg og evner og »styrke« deres karakter samt at give dem nyttige kundskaber. Det falder således umiddelbart uden for

0 Det i anordningerne af 1814 tilkendegivne formål blev principielt fulgt op i kirke- og undervisningsministeriets cirkulære nr. 39 af 6. april 1900 (bilag 5, side 76) og - for mellemskolens vedkommende - i kgl. anordning nr. 107 af 26. maj 1904 og den hertil knyttede bekendtgørelse nr. 124 af 1. juli 1904 (bilag 6, side 77).

Formentlig under indtrykket af rørelserne under krigen formuleredes undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 242 af 24. maj 1941 stort set i harmoni med anordningerne af 1814 og cirkulæret af 6. april 1900, jfr. indledningen til cirkulæret af 6. april 1960 (bilag 2, side 69).

formålet at »danne« børnenes karakter, endsige at påvirke dem til antagelse af bestemte meninger eller ideologier. (Bilag 7, side 78).

Det må ganske vist erkendes, at § 1, stk. 2, indirekte indeholder forudsætningen om en vis form for opdragelse, idet lovbestemmelsen ikke kan tænkes at tilsigte udvikling af anerkendt uheldige egenskaber. Også ordet »nyttige« kundskaber indeholder forudsætningen om en norm, der i hvert fald har til baggrund en forestilling om de for det enkelte barn praktiske kundskaber af en samfundsmæssig anerkendt art.

Ved fortolkningen af § 1, stk. 2, må det i øvrigt holdes i erindring, at enhver lærer har, eventuelt bør have, sin mening om ideologiske spørgsmål, at al undervisning indeholder påvirkning af eleverne, og at en lærers personlighed og personlige engagement menneskeligt ikke lader sig undertrykke. Det må ikke desto mindre påhvile læreren ikke at påtrykke eleverne sin personlige ideologiske opfattelse, overbevisning eller tro. Læreren bør således hverken docere sine meninger eller følelsesbetonet give udtryk for dem, men bør med forbehold herom ikke udsættes for ligefrem at skulle undertrykke sine meninger.

Bevidst påvirkning af børnene i retning af en bestemt meningsdannelse synes i øvrigt at stride imod den engagering af børnene til selv at vurdere og tage stilling, som svarer til den moderne skoles undervisningsmetoder. (Jfr. skolelovens § 15 »opøvelse til selvvirksomhed«).

For at undgå misforståelse indskydes herved, at den her fremsatte anskuelse om skolelovens forudsætning om en saglig kundskabsmeddelelse intet har med det forhold at gøre, at skolens tilrettelæggelse og liv i overensstemmelse med landets politiske og daglige livsform bør have demokratisk karakter, og at der i kundskabsmeddelelsen vedrørende ideologiske og politiske forhold bør lægges vægt på en orientering om de her i landet anerkendte demokratiske principper. Indholdet af disse skal man ikke gå nærmere ind på.

Den angivne forståelse af folkeskolelovens § 1, stk. 2, vedrørende undervisningen i folkeskolen må efter kommissionens opfattelse også gælde undervisningen i kristendomskundskab.

Særlig med hensyn til dette fag, hvor undervisningens formål efter cirkulæret af 1960 svarer til det om faget i den blå betænkning an-

førte, finder kommissionen, at udtalelsen i den blå betænkning side 112 (bilag 3, side 71) om, at undervisningens formål er »... at udvikle børnenes religiøse anlæg og deres sans for etiske og kristelige værdier« vil kunne opfattes som et pålæg om - eller i hvert fald som en til-ladelse til - i folkeskolen at praktisere en egentlig religiøs påvirkning, hvortil hjemmel som anført efter kommissionens opfattelse savnes i folkeskoleloven.

Under folketingsforhandlingerne i samlingen 1966/67 vedrørende læreruddannelsesloven konstateredes der da også bred enighed om, at der i forbindelse med undervisningen i kristendoms-kundskab på seminarierne ikke måtte finde forkyndelse sted, altså bevidst påvirkning af de studerende i retning af at overbevise dem om kristendommens sandhed.

I kommissionen er der tilslutning til dette standpunkt, hvorefter indføring af folkeskolens elever i den evangelisk-lutherske lære på tilsvarende måde må ske uden forkyndelse²⁾.

Den særlige bestemmelse om undervisningen i kristendomskundskab i folkeskolelovens § 1, stk. 3, indeholder efter kommissionens opfattelse ingen forudsætning om, at der særlig i kristendomsundervisningen skulle være plads for religiøs påvirkning af eleverne. Bestemmelsen må efter kommissionens opfattelse ses som lovgivningsmagtens ønske om at slå fast, at i Danmark, hvor kirken som folkekirke konstitutionelt er knyttet til staten, vil det være nærliggende, at der gives folkeskolens elever kendskab specielt til folkekirkens lære.

Ikke desto mindre er det kommissionens opfattelse, at formuleringen i folkeskolelovens § 1, stk. 3, har givet anledning til en fejlagtig, men udbredt, formodning om, at kristendomsunder-

²⁾ Kommissionen anvender herved ordet »for-kyndelse« i den samme vage betydning, som også var fremherskende i folketingets drøftelser, men er selv opmærksom på og ønsker at gøre opmærksom på, at ordet i den kirkelige og teologiske sprogbrug har et andet, mere specielt, men også mere markant indhold. Her betegner forkyndelse, at det kristne budskab gøres gældende for den enkelte som til-sagn og udfordring til fri afgørelse. Forkyndelse i denne betydning kan ikke uden at svigte sig selv udarte til pressio og propaganda.

Det er kirkens og ikke skolens sag at give for-kyndelse i denne forstand udtryk.

Skolens undervisning i kristendomskundskab skal således ikke alene afgrænse sin funktion over for den uægte forkyndelse, der ønsker at propagandere og øve pressio, men også afgrænse sig over for den kirkelige forkyndelse.

visningen i folkeskolen er konfessionsbundet i den forstand, at den binder lærere og lærerstuderende til personligt at stå inde for en bestemt dogmatik, uanset om de eventuelt står fremmede over for den eller tager afstand fra den.

For at sikre afkræftelse af denne urigtige fortolkning af lovens § 1, stk. 3, finder kommissionen, at man har to muligheder, idet man enten kan slette bestemmelsen eller i form af vejledende bestemmelser utvetydigt fastslå, at bestemmelsen ikke indeholder hjemmel for, endsi­ge pålæg om, at praktisere religiøs påvirkning af eleverne, men alene angiver fagets centrale kundskabsområde.

Det er endvidere kommissionens opfattelse, at formuleringen af retningslinierne vedrørende kristendomsundervisningen i cirkulæret af 1960 og i undervisningsvejledningen af 1960 yderligere har været medvirkende til den usikkerhed, der vitterlig har bestået og stadig består med hensyn til undervisningen i kristendoms­kundskab i folkeskolen, og at det er magtpåliggende, at disse administrative tilkendegivelser ændres - på linie med den principielle ændring, der ved formuleringen af folkeskoleloven af 1937 skete i forhold til den tidligere skolelovgivning.

Da folkeskolelovens § 1, stk. 2, imidlertid gælder al undervisning, og altså også undervisning i kristendoms­kundskab, turde der foreligge en skævhed, hvis forbudet mod forkyndelse - der efter kommissionens opfattelse svarer temmelig nøje til påvirkning efter cirkulæret af 1960 sammenholdt med undervisningsvejledningen - ikke gælder for andre fag, også fordi der ellers ville foreligge den situation, at kristelig - eller antikristelig foruden f.eks. politisk - forkyndelse kunne finde sted i bl.a. fagene historie eller orientering.

Ved denne fortolkning har kommissionen — foruden på formuleringen af lovens § 1, stk. 2 og 3, og det ved skoleloven af 1937 fastslåede almindelige brud med traditionerne fra anordningerne af 29. juli 1814 - tillige lagt vægt på, at rigsdagen i forbindelse med drøftelserne af forslag til den nye skolelov af 1937 forkastede ændringsforslag ikke alene om almindelig opdragende påvirkning i forbindelse med undervisningen, men også om opdragelse hen imod den evangelisk-lutherske tro. (Bilag 7, side 78).

Kommissionen er opmærksom på formuleringen af folkeskolelovens § 52, stk. 2. Uden at komme nærmere ind på betydningen af denne bestemmelse bemærkes, at kommissionen - bl.a.

på grund af denne bestemmelses sekundære karakter og fortolkning i sammenhæng med andre regler, bl.a. § 52, stk. 1 - ikke finder, at der i § 52, stk. 2, er holdepunkt for anden fortolkning end den af kommissionen anlagte.

Kommissionens opfattelse i sammendrag er den,

- at en ligestilling mellem kristendomsundervisningen og undervisningen i andre fag så vidt muligt bør tilstræbes,
- at påvirkning eller opdragelse af børnene er uløseligt knyttet til al undervisning såvel ved emnet som gennem lærerens personlighed og eksempel, men
- at forkyndelse eller religiøs påvirkning *lige så lidt* kan tilstedes i faget kristendoms­kundskab som ideologisk påvirkning i andre fag,
- at folkeskolelovens § 1, stk. 3, ikke tilsigter en særstilling for kristendomsundervisningen udover, at det ud fra konstitutionelle hensyn er anset for påkrævet, at børnene skal være orienteret på dette område,
- at disse forudsætninger er af afgørende betydning for kommissionens undersøgelser af omfang, indhold og tilrettelæggelse af undervisningen i fagene kristendoms­kundskab og religion og for eventuelle forslag om fagernes indhold og de pædagogiske problemer,
- at det vil være formålstjenligt, at folkeskoleloven § 1, stk. 3, der synes at have givet anledning til udbredt misforståelse med hensyn til karakteren af undervisningen i kristendoms­kundskab, slettes af loven, eller at det i form af ministeriel bekendtgørelse, undervisningsvejledning m.v. fastslås, at bestemmelsen skal forstås i overensstemmelse med denne betæknings grundsynspunkter, d.v.s. at den alene opfattes som angivende fagets centrale kundskabsområde, og
- at det herudover er påkrævet, ikke alene at den særlige opfordring til forkyndelse, der efter kommissionens opfattelse nu faktisk indeholdes i cirkulæret af 1960 og undervisningsvejledningen, fjernes, men at det mere almindeligt slås fast, at bevidst eller følelsesbetonet forkyndelse, opdragelse eller påvirkning til livsanskuelser eller bestemt meningsdannelse ikke er i overensstemmelse med folkeskolelovens almindelige formålsbestemmelse i § 1, stk. 2, og derfor heller ikke må finde sted i kristendomsundervisningen.

B. Nærmere beskrivelse af faget

1. Begrebet »folkekirkens evangelisk-lutherske lære«

Kommissionen har ikke betragtet det som sin opgave at præcisere betydningen af det »evangelisk-lutherske« i dogmatisk forstand. Et forsøg herpå ville enten blive for almindeligt (intetsigende) eller for snævert (subjektivt). Men kommissionen ønsker om enkelte sider af det evangelisk-lutherske, således som det fremgår af folkekirkens tradition med særlig aktualitet for folkeskolen, at bemærke følgende:

- a. Den evangelisk-lutherske folkekirke, som den består med sine kirker og præster, gudstjenester og kirkelige handlinger m.m., er for størstedelen af folkeskolens elever og deres familier *kirken* som den selvfølgelige, omend noget fjerne, institution, som træder i funktion ved visse højtidelige lejligheder.
- b. Det evangelisk-lutherske er ikke blot en »lære«, men en historisk betinget og i folkelivet forankret institution, som har sat og stadig sætter sit præg på mange forhold. Det vil være meningsløst, om man for eksempel ville gøre den græsk-ortodokse kirke til hovedindholdet af undervisningen.
- c. Fremhævelsen af det evangelisk-lutherske sigter ikke mod at binde lærerne til en snæver konfessionelt bestemt rettroenhed, hverken personligt eller i undervisningen. Tværtimod er den egnet til at lette lærerne opgaven ved at konkretisere og begrænse det grundlæggende kundskabsområde. Dette har også betydning for undervisningen i bibelkundskab, hvor det konfessionelt bestemte også spiller ind, f.eks. angående opfattelsen af en række bibelske personer (Maria, Peter og andre).
- d. Det evangelisk-lutherskes historie i Danmark udviser en broget mangfoldighed af kirkelige retninger og tolkninger, som alle påberåber sig det evangelisk-lutherske: Ortodoksi (rettroenhed), pietisme, rationalisme, grundtvigianisme og Indre Mission såvel som retninger, der er opstået i vort århundrede. Alle disse (og mange andre) hører med til det evangelisk-lutherske i Danmark. Det gælder historisk. Det gælder kundskabsmæssigt.

Lægges en sådan opfattelse til grund i denne forbindelse, synes det klart, at folkeskolen hverken kan eller skal tiltage sig den

myndighed at vælge og vrage mellem opfattelser med historisk hjemstedsret i kirken.

Det evangelisk-lutherske skal i folkeskolelovens forstand opfattes som en *historisk og kundskabsmæssig rammebetegnelse*, inden for hvilken der er individuel frihed for læreren til at gøre rede for, hvad kristendom er. Det evangelisk-lutherske betegner det centrale kundskabsområde i faget.

- e. Det evangelisk-lutherske anerkender kun én autoritet, Bibelen. Det er derfor konsekvent, at folkekirken ikke har noget *autoritativt* læreembede og ingen *autoriseret* lære. Den er rummelig og tolerant. Det giver en meget vidtgående frihed, også i skolens kundskabsmeddelelse, men giver også anledning til megen usikkerhed over for det kristelige i almindelighed og det evangelisk-lutherske i særdeleshed. En udførlig og saglig vejledning herom bør gives gennem læreruddannelsen, efteruddannelse og forbedrede hjælpemidler på alle undervisningens trin.
- f. Som det er sket i folkekirken, bør det historisk-kritiske bibelsyn vinde fuld hjemstedsret i folkeskolen; ikke blot i teorien, men også som et virksomt salt i den daglige undervisning. Det nye Testamente er ikke en håndbog i rettroenhed, men en samling af vidnesbyrd om den ældste kristendoms tro på Jesus Kristus. Det historisk-kritiske bibelsyn hører i dag med til det evangelisk-lutherske.
- g. Det evangelisk-lutherske er ikke uløseligt knyttet til en bestemt samfundsform eller samfundsmoral. Tværtimod indeholder det evangelisk-lutherske en selvkritik (pligt til selvopgør), der altid burde forhindre det i at gøre sig til ét med en herskende tidsånd, traditionel eller utraditionel.
- h. Det er den evangelisk-lutherske folkekirkes opgave at forkynde troen som sandhed for den enkelte. Det indgår i folkeskolens opgaver at gøre rede for, at kirken anser troen for sandheden. Den gør det gennem kundskabsmeddelelse.

På denne baggrund konkluderer kommissionen, at der i folkeskolens undervisning i kristendomskundskab skal gives kundskab om, hvad kristendom er ifølge folkekirkens evangelisk-lutherske skik og brug, d.v.s. den kristendomsopfattelse, der kommer til udtryk i den danske folkekirke. Derudover bør der orienteres om andre større kirkesamfund.

2. Andre religioner samt livsopfattelser

Fagbetegnelsen

Folkeskoleloven indeholder ingen bestemmelse om, at der i forbindelse med undervisningen i kristendomskundskab skal gives eleverne kundskab om andre religioner eller livsopfattelser. Undervisningsvejledningen af 1960 fastslår, at eleverne i 9. klasse og 3. realklasse skal gøres bekendt med nogle fremmede religioner.

Kommissionen er med undervisningsvejledningen enig i, at undervisning i »fremmede religioner« bør indgå i faget, dels fordi eleverne bør informeres om de store verdensreligioner, dels fordi kendskabet til disse skønnes at udvide forståelsen af de religiøse fænomener.

Det bemærkes, at kommissionen følger den

almindelige sprogbrug, hvorefter også kristendommen betragtes som en religion.

Da kommissionen anser det for rigtigt, at eleverne i folkeskolen orienteres om fremmede religioner og livsopfattelser som led i kristendomsundervisningen, og da dette allerede i praksis gennem vejledningen er slået fast for 9. klassen og 3. realklasses vedkommende såvel som for gymnasiet og højere forberedelseseksamen, finder kommissionen, at det vil være rigtigt,

at man af praktiske grunde allerede nu benytter betegnelsen »religion« i alle klassetrin, og

at der således bør ske en lovændring for så vidt angår folkeskolelovens paragraffer, hvor ordet kristendomskundskab nu optræder.

C. På grundlag af de i dette kapitel fremsatte betragtninger har kommissionen formuleret følgende

forslag til formålsbestemmelse for faget religion:

»Formålet med folkeskolens religionsundervisning er at bibringe eleverne et grundigt kendskab til kristendommen og dennes baggrund.

Det centrale kundskabsområde er den kri-

stendomsopfattelse, der kommer til udtryk i den danske folkekirke.

Undervisningen skal desuden orientere om de vigtigste ikke-kristne religioner og tillige om andre livsopfattelser.«

KAPITEL II

Nuværende vilkår for faget

A. Lovgrundlag og undervisningsvejledning

Folkeskolens kristendomsundervisning hviler på folkeskoleloven, senest lovekendtgørelse nr. 300 af 12. juni 1970, jfr. bilag 1 (side 67).

Efter lovens § 17, stk. 2-4, skal faget under betegnelsen kristendomskundskab findes i hovedskolen, d.v.s. i 1.-7. skoleår. Ifølge § 17, stk. 5, videreføres undervisningen i 8.-10. skoleår efter de for undervisningen i 7. skoleår fastsatte retningslinier.

Efter § 21 findes faget også i realafdelingen, her under betegnelsen religion.

I undervisningsministeriets cirkulære af 6. april 1960, jfr. bilag 2 (side 69), der stadig er gældende, uddybes målet for folkeskolens undervisning i almindelighed, og der henvises

med hensyn til de enkelte fag og fagområder til Undervisningsvejledningen for folkeskolen af 1960 (Læseplansudvalgets blå betænkning). Det er dog i cirkulæret fremhævet, at den blå betænkning med hensyn til den måde, hvorpå undervisningens mål kan opfyldes, kun er vejledende.

Med hensyn til faget kristendomsundervisning/religion har den blå betænkning side 112-116, jfr. bilag 3 (side 71), angivet såvel fagets *formål*, jfr. herom nærmere foran i kapitel I, afsnit A, side 14, som retningslinier for *indhold* og *omfang* samt henledt opmærksomheden på egnede *metoder* og *hjælpemidler*.

B. Timetildeling

1. Efter den blå betænkning *normaltimeplaner* blev der tillagt faget 1 eller 2 ugentlige timer i 1. og 2. skoleår, 2 timer ugentlig i 3., 4., 5. og 6. skoleår og 1 time ugentlig i 7. skoleår. I 8. og 9. klasse fik faget 1 time ugentlig, og i realafdelingen regnedes der med 1 ugentlig time i 1. og 3. real, medens faget udgik i 2. real.

Efter folkeskolens læseplansudvalgs nye normaltimeplan af 1970, der er sat i kraft ved undervisningsministeriets cirkulærskrivelse af 28. maj 1970, og som nu i det store og hele følges i praksis, er der tillagt faget 1 time

ugentlig i 1. og 2. skoleår, 2 timer ugentlig i 3., 4., 5. og 6. skoleår og 1 time ugentlig i 7. skoleår. I 8. og 9. klasse har faget 1 time ugentlig. For så vidt angår 10. klasse er der ikke i normaltimeplanen afsat timer til faget. I realafdelingen får faget 1 ugentlig time i 1. og 2. real, men ingen timer i 3. real.

Den samlede timefordeling fremgår af skemaet på modstående side.

2. Med hensyn til *tiden for konfirmationsforberedelsen* henvises til afsnit J. side 24.

C. Fagets indhold og omfang (stoffordeling m.v.)

1. Folkeskoleloven giver hverken for kristendomskundskab eller for andre fag retningslinier for *stoffordelingen*, *fagets omfang* eller - bortset fra reglen i lovens § 1, stk. 3, og modsætningsvis § 52, stk. 2, 2. pkt., (jfr. nedenfor af-

snit C. 3. side 21) - *indhold*. De nærmere regler herom fastsættes i den enkelte kommune i en undervisningsplan, der udarbejdes af kommunalbestyrelsen på grundlag af udkast fra skolekommissionen og godkendes af amtsrådet, jfr.

Time- og fagfordeling ifølge læseplansudvalgets forslag til normaltimeplan (januar 1970)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	1.R.	2.R.	3.R.
Dansk og skrivning a)	7(5)	7(4)	7	7	7	6	4(1)	5	5	5	5	5	5
Regning og matematik a) ..	4(2)	4(2)	4	4	4	4	4	4	6	5	4	6	5
Kristendomsk./religion	1	1	2	2	2	2	1	1	1		1	1	
Historie } orientering ...			1	1	1	2	2				2	2	2
Geografi } orientering ...			1	1	1	2	2	6	6		2	2	2
Biologi } orientering ...			1	1	1	2	2				2	2	2
Naturlære (fysik og kemi) .													
Engelsk (evt. tysk) a)					4(2)	4	3				3	3	4
Tysk (evt. engelsk) a)							3(2)				4	3	4
Latin b)												((4))	((4))
Fransk b)													2
Legemsøvelser	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Musik	2	2	2	2	2	2							
Formning	2	2	2	2	2	2							
Håndarbejde													
Husgerning													
Sløjd													
Valgfri fag													
I alt...	18	18	22	24	28	30	30	30	30	30	30	30	30

- a) Tallene i parentes angiver antallet af dele timer. Herudover foreslås i overgangsåret gennemført 2 dele timer i faget dansk på 3. klassetrin og 2 dele timer i faget engelsk på 6. klassetrin.
b) Tallene i dobbelt parentes indgår ikke i sammentællingen.

§§ 2, 22, stk. 1, og 37, stk. 2, i lov nr. 44 af 9. februar 1970 om styrelsen af kommunernes skolevæsen og af virksomhed efter lov om fritidsundervisning m.v. I de fleste tilfælde lægges i praksis de i den blå betænkning indeholdte retningslinier til grund for undervisningsplanerne.

2. Undervisningen omfatter efter den blå betænkning følgende stof:

Bibelske beretninger (bibeltekster)
Troselære
Kirkehistorie og kirkekundskab med tilhørende discipliner
Salmer

Af dette stof bør de bibelske beretninger (bibelteksterne), troselæren og salmerne være undervisningens hovedsag i 1.-7. skoleår, idet disse områder udgør det nødvendige grundlag for en evangelisk-luthersk kristendomsopfattelse og for forståelsen af fagets øvrige sider.

Herefter skal der ikke undervises i fremmede religioner i 1.-7. skoleår.

a. Hovedskolen

Efter den blå betænkning er undervisningen i *hovedskolen* (1.—7. skoleår) inddelt i 3 perioder. For hver af disse er optaget forslag til stofvalg.

Grupperingen er herefter i hovedtræk følgende, jfr. i øvrigt teksten til den blå betænkning side 112-114. (Bilag 3, side 71):

1.-3. skoleår

Enkeltfortællinger fra GT og NT

Der begyndes med letfattede bibelske beretninger og lægges vægt på fortælling og samtale, afpasset efter børnenes enkle og umiddelbare forestillingsverden.

Det gammeltestamentlige stof (og for så vidt også det nytestamentlige) er i det givne læseplanseksempel optaget kronologisk i udtag, men det pointeres, at der ikke kræves forståelse hos børnene af den kronologiske sammenhæng.

Egentlig behandling af troselærestoffet forudsættes ikke, men børnene stilles rent umiddelbart og konstaterende over for grundlæggende elementer i troselæren som f.eks. de 10 bud og fadervor. Der gennemgås og synges en del salmer og bibelhistoriske sange.

4.-5. skoleår

Bibelhistorie i sammenhæng

Stoffet forudsættes gennemgået på grundlag af en bibelhistorie og suppleret med læsning af lettere bibeltekster samt samtaler om kirkeåret og gudstjenesten. Der gennemgås en del salmer og bibelhistoriske sange.

I 4. skoleår koncentrerer undervisningen stort set om Det gamle Testamente, i 5. skoleår i det væsentlige om Det ny Testamente.

Det fremhæves som formålstjenligt at opdele det nytestamentlige stof i emnegrupper i stedet for at lade børnene møde de enkelte beretninger i tilsyneladende tilfældig sammenhæng.

6.-7. skoleår

Bibelhistorie, bibellæsning og troselære.

Hovedsigtet er en belysning af troselæren efter Luthers lille katekismus: de tre trosartikler, de 10 bud, fadervor, dåben og nadveren. Troselæren belyses ud fra tekster såvel fra Det gamle som Det ny Testamente og ved skikkelser fra kirkens historie.

b. 8.-9. klasse

Hovedformålet er at uddybe forståelsen af det forud tilegnede stof og — med relation til divergerende kristendomsopfattelser og andre religioner — at se det i en større sammenhæng.

Der tilstræbes ikke egentlig historisk oversigt gennem det kirke- og missionshistoriske stof.

Vægten lægges på skildringen af den enkelte skikkelse eller episode, eventuelt i tilknytning til fagets øvrige discipliner.

Eleverne gøres fortrolige med Den danske Salmebog, og i begge klasser gennemgås nogle salmer.

Særlig i 8. klasse behandles folkekirkens forhold, herunder de vigtigste kirkelige retninger og ydre mission; betydelige kristne personligheder. Frikirker og sekter. Uddrag af Paulus' breve.

Særlig i 9. klasse: Bibelsyn i forbindelse med læsning af bibelske tekster. Frie samtaler, hvori inddrages træk af kirkens historie.

c. Realafdelingen

Planen for realafdelingen er en parallel til planen for 8. og 9. klasse, dog med visse udvidelser. Den blå betænkningens plan, der i princippet stadig er gældende, må nu læses med de modifikationer, der følger af, at faget i den nye

normaltimeplan findes i 1. og 2. realklasse i stedet for som tidligere i 1. og 3.

For 1. realklasses vedkommende foreslår den blå betænkning samme stofvalg som for 8. klasse.

Betænkningen angiver i øvrigt læseplaner med henblik på muligheden af, at faget religion er optaget i 3., henholdsvis 2., realklasse, eller eventuelt i begge klasser.

For 3. realklasse fremhæves bl.a. muligheden for at gå dybere ind på spørgsmålet om bibelsyn og fremmede religioner, herunder hvordan væsentlige spørgsmål betragtes forskelligt af kristne tilhørende forskellige trossamfund. Det anføres, at kun såfremt man har haft religion i 2. realklasse, kan der blive mulighed for nøjere at gå ind på forholdet mellem katolicisme og lutherdom.

Sammenfattende må det bemærkes, at fagets stoffordeling efter den blå betænkning i et vist omfang medfører gentagelse, således at de behandlede beretninger m.v. gennemgås ud fra forskellige forudsætninger på de forskellige klassetrin (det koncentriske princip).

3. I forhold til andre af skolens fag stilles

der fra lovgivningens side et specielt krav til dette fags indhold. Spørgsmålet berøres ikke i den blå betænkning. Det drejer sig om reglen i lovens § 52, stk. 2, 2. pkt., hvorefter det, når børn, der ikke tilhører folkekirken, fritages for kristendomsundervisningen i skolen, jfr. afsnit 1.2, side 24, påhviler forældre eller værge at sørge for, at barnet, hvad enten det tilhører et trossamfund eller ikke, ikke savner oplysning om de almindelige regler for livet i et ordnet samfund. Selv om ordene »moral« eller »etik« ikke er anvendt i lovbestemmelsen, fremgår det af rigsdagsforhandlingerne om loven, at disse begreber har været i tankerne, da bestemmelsen blev formuleret, og den må i dag forstås således, at orientering om etiske spørgsmål er henlagt særligt til kristendomsundervisningen.

Den blå betænkning indeholder ingen nærmere vejledning med hensyn til, hvad der bør undervises i med henblik på »almindelige regler for livet«.

Der foreligger ikke for kommissionen oplysning om, at der føres tilsyn med, om elever, der ikke tilhører folkekirken, og som er fritaget for undervisningen i kristendomskundskab/religion, faktisk savner oplysning om sådanne regler.

D. Metoder og hjælpemidler. Lærebøger

1. Den blå betænkning pointerer, at de tilsigtede kundskaber ikke - som tidligere - bør søges erhvervet gennem udenadslæren.

Lærerens fortælling må i den obligatoriske hovedskole spille en afgørende rolle, men bibellæsning bør anvendes som supplement med det formål dels at give børnene en grundlæggende orientering i brugen af selve Bibelen, dels at stille dem over for tekstens eget sprog.

Troslærestoffet bør ikke gennemgås som isoleret fagområde, men i tilknytning til det bibelske stof, således at det placeres på de steder i undervisningen, hvor det historisk og idémæssigt hører hjemme.

Salme gennemgangen bør ske i tilknytning til det stof, der er til behandling. Eleverne bør indføres i en salmes atmosfære og fornemme dens hovedhensigt fremfor at få gennemgået detaljer.

På højere klassetrin bør stoffet i størst muligt omfang bygge på selvstændige arbejdsopgaver og frie klassesamtaler, og som supplement

hertil bør indgå ekskursioner til kirker og institutioner af social og kulturel art med tilknytning til kirken.

Supplerende litteratur, skoleradioudsendelser og andre audiovisuelle hjælpemidler anbefales anvendt.

2. Det er kommissionens indtryk, at der med hensyn til faget kristendomskundskab/religion i de senere år er fremkommet *lærebøger og lærebogssystemer* i et lignende antal som i andre fag. Dog synes udgivelser vedrørende de yngste og de ældste trin svagere repræsenteret.

Det forekommer endvidere kommissionen, at udvalget af religiøs faglitteratur i skolebibliotekerne er påfaldende begrænset, hvilket kan hænges sammen med, at der kun foreligger forholdsvis lidt supplerende litteratur, der er egnet til brug for eleverne.

3. Der er i de senere år fremkommet en del *audiovisuelt materiale* af højst forskellig kvalitet til dette fag.

Det bemærkes i denne forbindelse, at Religionslærerforeningens Materialecentral står til rådighed for lærerne med vejledning angående det i punkterne 2 og 3 nævnte materiale.

4. Der findes ikke i folkeskolen særlige fag-

lokaler til kristendomskundskab. Undervisningen finder sted i de normale klasseværelser, der også anses for at være velegnede til denne undervisning under forudsætning af, at de fornødne undervisningsmidler er til stede.

E. Afsluttende prøver

Faget har traditionelt været prøvefrit, og folkeskolelovens § 22, stk. 2, nævner om real-

eksamen udtrykkeligt, at der ikke kan holdes prøve i religion.

F. Klasselærerfag

Faget har i folkeskolen traditionsmæssigt været et klasselærerfag, d.v.s. at det i hovedskolen har været varetaget af den lærer, der normalt

tillige underviser den pågældende klasse i folkeskolens hovedfag dansk og/eller regning, jfr. bilag 11, 12 og 13, side 83, 84 og 85.

G. Lærerne

1. Det er efter folkeskolelovens § 23, stk. 2, normalt en betingelse for at overtage undervisning i folkeskolen, at den pågældende har gennemført *uddannelsen til lærer i folkeskolen*, nu efter reglerne i lov nr. 235 af 8. juni 1966 om uddannelse af lærere til folkeskolen. Der kan dog under særlige forhold tillades afvigelser fra denne bestemmelse, f.eks. når det drejer sig om andre godkendte læreruddannelser, der er af tilsvarende varighed.

Uddannelsen til lærer i folkeskolen omfatter efter § 6 i loven af 1966 kristendomskundskab som et obligatorisk fag, der efter lovens § 8 afsluttes med en prøve ved udgangen af uddannelsens første år. Herudover kan den studerende vælge faget som linjefag (med betegnelsen religionskundskab), d.v.s. som et af de alternative specialfag, i hvilke der gives en videregående uddannelse i løbet af uddannelsesetidens næste 2½ eller 3 år (5 eller 6 semestre).

Det påhviler efter folkeskolelovens § 23, stk. 2, de ansættende myndigheder i folkeskolen at påse, at en lærer, der skal undervise i kristendomskundskab, har gennemført det pågældende fag under sin uddannelse og opfylder betingelserne for at undervise i faget. Det er ikke i loven fastsat som en betingelse for undervisning i faget, at den pågældende er medlem af folkekirken, men i praksis anses dette normalt som en forudsætning. Denne vil dog i almindelighed også betragtes som opfyldt, hvis læreren er medlem af en evangelisk-luthersk frimenighed.

I folketingsudvalgets betænkning af 18. maj 1966 om forslaget til lov om uddannelse af lærere til folkeskolen, jfr. bilag 8, side 80, blev der givet udtryk for, at hvis en lærer på seminariet har fulgt undervisningen i kristendomskundskab, bør alene den kendsgerning, at han ikke er medlem af folkekirken, ikke udelukke ham fra at varetage undervisning i kristendomskundskab i folkeskolen. Folketingsudvalget tilføjer, at der ikke herved er tilsigtet noget indgreb i de lokale myndigheders administration af folkeskolelovens § 23.

Der findes ingen opgørelser over, hvilke kategorier af lærerkræfter der benyttes i faget kristendomskundskab, men fagkonsulenten har over for kommissionen oplyst, at det er hans indtryk, at faget i væsentligt omfang - bortset fra løse vikartimer - betjenes af seminarieuddannede lærere, og at antallet af andre kategorier af undervisere, f.eks. præster o.l., er ret lavt. Kommissionen har herefter ikke fundet tilstrækkelig anledning til at undersøge spørgsmålet nærmere, også fordi situationen må antages at være skiftende efter tid og sted.

Der arrangeres i et vist omfang *efteruddannelseskurser* for lærere i faget.

Således har Danmarks Lærerrhøjskole i perioden 1962—70 haft 69 årskurser i faget med i alt ca. 1000 deltagere, og der er i 1970-71 9 årskurser med i alt ca. 125 deltagere. Religionslærerforeningen afholder endvidere hvert år 3—5 korte kurser med i alt ca. 100-200 deltagere, og

den arrangerer herudover hvert andet år et større kursus af 4-5 dages varighed med 150-200 deltagere.

Til sammenligning kan anføres, at Danmarks Lærerhøjskoles samlede årskursusvirksomhed i 1962-70 omfattede ca. 2300 kurser med i alt ca. 36.000 deltagere, og at der i 1970-71 afholdes i alt 376 årskurser med i alt ca. 6000 deltagere.

I 1967 indførtes det faglig-pædagogiske studium i kristendomskundskab på lærerhøjskolen.

2. Som et udtryk for den særlige holdning, der er og har været gældende over for faget, er det i folkeskolelovens § 53 fastsat, at en lærer efter anmodning kan *fritages for at undervise i kristendomskundskab og religion*. Det er kommissionens indtryk, at denne fritagelsesmulighed efter § 53 kun sjældent påberåbes. Der findes ikke statistiske opgørelser over, i hvilket omfang fritagelse faktisk finder sted, men det er kommissionens indtryk, at det sker i et ikke uvæsentligt antal tilfælde. En undersøgelse af forholdet ville næppe give et virkeligt billede af situationen, også fordi det må antages, at ønsker om fritagelse oftest søges opfyldt på uformel måde - også for klasselæreres vedkom-

mende - i forbindelse med de enkelte skolars skemalægning, således som det også sker i andre fag. Denne mulighed vil navnlig kunne anvendes af lærere med en vis anciennitet, og der synes at være tendens **til**, at dette medfører, at kristendomsundervisningen i for stort omfang varetages af de sidst ansatte lærerkræfter og af vikarer.

Af en af kommissionen foretaget undersøgelse i en afgangsklasse ved hvert af landets 29 seminarier fremgår, at mellem 25 og 30 % af de adspurgte lærerstuderende ikke ønskede at undervise i faget i folkeskolen.

Til sammenligning kan anføres, at det af en af et linjehold på Hellerup Seminarium foretaget undersøgelse, der omfatter de i alt ca. 800 studerende ved 4 seminarier, fremgår, at omtrent halvdelen (ca. 47 %) ikke ønsker efter endt uddannelse at undervise i faget.

3. Noget andet er, at der - som anført foran i afsnit G. 1., side 22 - er mulighed for, at der ved ansættelse af lærere i folkeskolen tages forbehold med hensyn til retten til at undervise i faget. Efter de for kommissionen foreliggende oplysninger har sådant forbehold kun været taget i meget begrænset omfang.

H. Undervisningen i praksis

Ikke mindst på et område som dette, hvor der er tale om et meget stort antal lærere, der underviser med metodefrihed som baggrund, er det særdeles vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at danne sig et klart billede af, hvorledes undervisningen i faget faktisk foregår i skolen. Kommissionen har derfor ikke set sig i stand til at foretage en dybtgående undersøgelse, men man har foretaget mindre undersøgelser, jfr. bilag 11, 12 og 13, side 83, 84 og 85, der synes at vise visse tendenser. Disse undersøgelser hviler dog alle på ret spinkle grundlag. Kommissionen har derfor ikke haft mulighed for at be- eller afkræfte den hyppigt fremsatte påstand om, at timer, der på skemaet er afsat til faget kristendomskundskab, i større eller mindre omfang anvendes til undervisning i andre fag. Men kommissionen har noteret sig, at denne påstand sjældent eller aldrig tilbagevises.

Fagkonsulenten i kristendomskundskab, der aflægger besøg på skolerne efter forudgående anmeldelse, har over for kommissionen afgivet en udtalelse om fagets stilling. Denne udtalelse er optrykt som bilag 14, side 92. Det fremgår heraf, at konsulenten i sin virksomhed navnlig har konstateret vanskeligheder med hensyn **til** elevernes indstilling til faget, lærernes holdning og kvalifikationer samt de problemer, der bunder i, at faget ikke har nogen form for bedømmelse eller afsluttende prøve.

Det er som tidligere nævnt kommissionens indtryk, at undervisningen i mange tilfælde ret tæt følger den blå betæknings eksemplifikation, men at man ofte ikke er opmærksom på, at betænkningen efter de gældende regler kun er vejledende.

I. Eleverne

1. Der er for faget kristendomskundskab i højere grad end for de fleste andre af folkeskolens fag tale om, at *elevholdningen* spiller en rolle for undervisningen. Det fremgår af en af kommissionen foretaget undersøgelse, at ca. 50 % af de i denne forbindelse adspurgte lærerstuderende havde mødt vanskeligheder med hensyn til elevernes stilling til faget.

2. Folkeskoleloven indeholder i § 52 regler om *fritagelse af elever* for skolens undervisning i kristendomskundskab. Fritagelse kan herefter generelt ske, når forældre eller værger fremsætter forlangende herom.

Efter de for kommissionen foreliggende oplysninger udnyttes disse fritagelsesmuligheder kun i ringe grad. Fagkonsulenten anslår antallet af fritagne elever til under 1 % af folkeskolens samlede elevtal.

J. Specielt vedrørende forholdet til konfirmationsforberedelsen

Af kgl. anordning nr. 279 af 9. juli 1968 om konfirmation § 2, stk. 1, fremgår, at *adgang* til at modtage konfirmationsforberedelse har ethvert barn, der går i skolens syvende eller højere klasse, eller som har opnået et til syvende klasse svarende alderstrin.

Der er ikke faste regler for samarbejde mellem skole og kirke i spørgsmålet om konfirmationsforberedelse.

Efter folkeskolelovens § 55 fastsættes *tiden* for konfirmationsforberedelsen uden for København ved forhandling mellem skolekommissionen og præsterne i kommunen og i København ved forhandling mellem skoledirektionen og provsterne, og det må ved fastlæggelse af tiden for konfirmationsforberedelsen iagttages, at skolens arbejde lider mindst muligt afbræk.

I den blå betænkning er der side 33-34, jfr. bilag 3, side 70, skitseret en ordning, der efter bestemmelsen i undervisningsministeriets cirkulære af 25. juni 1970, punkt 4, c), jfr. bilag 9, side 81, kan danne udgangspunkt for eventuelle forhandlinger mellem interesserede myndigheder.

Den blå betænkningens normaltimeplan indeholdt en bemærkning om, at det var en forudsætning, at faget kristendomskundskab i 7. skoleår ikke blev berørt af konfirmationsforberedelsen, hvis der kun var tillagt faget 1 ugentlig time i det pågældende skoleår. Dette forbehold er ophævet ved den nye normaltimeplans indførelse, således at konfirmationsforberedelsen nu godt kan finde sted i 7. skoleår, selv om kristendomsundervisningen berøres heraf.

K. Samtykke fra menighedsråd med hensyn til hjælpemidler

Efter § 24, stk. 1, d), i kirkeministeriets lov-bekendtgørelse af 26. juni 1970 om menighedsråd, jfr. bilag 10, side 82, kræves *menighedsrådets samtykke* til, at der ved religionsundervisningen i folkeskolen indføres nye autoriserede hjælpemidler.

Denne bestemmelse, der vedrører anvendelse af nye bibeloversættelser m.v., anvendes efter det for kommissionen oplyste i særdeles ringe omfang.

KAPITEL III

Kritikken af den bestående ordning Kommissionens stillingtagen

Under folketingsforhandlingerne i 1965-67, og særlig i 1966-67, blev den anskuelse gjort gældende, at undervisningsforholdene vedrørende faget kristendomskundskab/religion ikke var tilfredsstillende, og at dette både gjaldt folkeskolen og gymnasiet.

Denne opfattelse er ofte gjort gældende, også uden for folketinget. Der er fremsat mange meninger og gisninger om grunden dertil, og mange forslag til indførelse af ændringer, der skulle forbedre situationen, er udarbejdet, derunder særlig forslag til ændret læseplan. Kommissionen har ikke ment at kunne kommentere de enkelte indlæg.

Der ses i dette kapitel bort fra principielle indlæg for eller imod fagets opretholdelse i folkeskolen. Herom henvises til indledningen, afsnit 4, side 8.

Kommissionen er efter sine overvejelser om faget og dets stilling i folkeskolen af den opfattelse, at den nuværende situation er utilfredsstillende.

Det er imidlertid kommissionens indtryk, at der ikke kan peges på et enkelt eller enkelte forhold som årsag til fagets vanskeligheder, men at der er tale om en række sammenfaldende omstændigheder, der alle i samme retning påvirker fagets situation.

Med det ovenfor nævnte forbehold forsøger kommissionen i dette kapitel at undersøge og redegøre for en række af de forhold, der har givet anledning til den igangværende drøftelse af faget og dets stilling.

Kommissionen ønsker i denne forbindelse at understrege, at den blå betænkning med dens på mange områder utraditionelle syn på faget og dets problemer betød en ganske væsentlig forbedring af forholdene, og at den kritik, der i det følgende udtales over for visse enkelthe-

der i betænkningen, må ses på baggrund af denne generelle bedømmelse, jfr. særlig om læseplanernes indhold m.v. nedenfor kapitel IV, side 39.

1. Det har stærkt været fremhævet, at det forhold, at 8. og 9. klasse siden den blå betænkning fremkomst er blevet en faktisk del af folkeskolen, og at 10. klasse under en eller anden form må formodes at ville indgå som normal afslutning på denne, medens til gengæld realafdelingen menes at ville falde bort, gør det påkrævet, at en *ny undervisningsvejledning* fremkommer, og at herefter hele skoleforløbet i folkeskolen betragtes som en helhed, eventuelt - men alene af undervisningstekniske grunde — inddelt i undervisningsperioder.

Kommissionen er enig i, at det er nødvendigt, at der nu fremkommer en ny undervisningsvejledning, allerede fordi den blå betænkning i overensstemmelse med folkeskolelovens § 17, stk. 4, forudsætter, at skolen afrunder undervisningen efter 7. klasse.

Kommissionen finder ikke anledning til at komme ind på den lovændring, som den tilsigtede nyordning eventuelt vil nødvendiggøre.

2. Det er kommissionens opfattelse, at væsentlige sider af den usikkerhed, der i folkeskolen hersker over for faget, kan føres tilbage til uklarhed i forholdet mellem på den ene side *folkeskolens generelle formål* som fastlagt i lovens § 1, stk. 2, og på den anden side de administrativt fastsatte *formålsbestemmelser for faget og folkeskolelovens § 1, stk. 3*, herunder betydningen af ordene »i overensstemmelse med« folkekirkens evangelisk-lutherske lære.

Kommissionen har foran i kapitel I, afsnit A, side 13—15, gjort nærmere rede for disse problemstillinger.

3. Der hersker en væsentlig uklarhed med hensyn til forståelsen af begrebet »*folkekirkens evangelisk-lutherske lære*«. Denne uklarhed vil naturligt afspejle sig i lærernes holdning til faget og vil i forbindelse med usikkerheden med hensyn til spørgsmålet om en eventuel religiøs påvirkning af eleverne medføre grundlæggende vanskeligheder for dette fag.

Med hensyn til dette spørgsmål henvises til kapitel I, afsnit B. 1, side 16, sammenholdt med afsnit A.

4. Det hævdes, at der - også udover de under punkterne 2 og 3 omhandlede forhold: uklarheder vedrørende fagets mål og indhold - består særlige *vanskeligheder for lærerne* ved undervisningen i kristendomskundskab på grund af fagets indhold.

Det anføres i denne forbindelse, at adskillelsen mellem det religiøse og det verdslige (sektulariseringen)¹⁾ også gør sig gældende i folkeskolen og er med til at præge eleverne.

Vanskelighederne for lærerne siges også i høj grad at vise sig med hensyn til muligheden for at skabe motivation hos eleverne på de højere klassetrin, idet eleverne i mange tilfælde - ofte begrundet i hjemmets eller kammeraters indstilling — betragter faget som nytteløst og overflødigt.

Kommissionen erkender de anførte vanskeligheders betydning og gør sig i øvrigt klart, at dele af faget ikke er let tilgængelige, så at faget allerede af den grund stiller store krav til lærerne.

5. Der hersker i vide kredse - også i skolen - den opfattelse, at faget kristendomsundervisning nødvendigvis må have en særstilling, fordi den opfattes som *dåbsundervisning*, og at faget derfor må behandles i overensstemmelse hermed.

Som det fremgår af argumentationen foran i kapitel I, afsnit A, side 14, har kommissionen fundet det rigtigt, at det præciseres, hvad der er skolens, og hvad der er kirkens undervisningsmæssige opgave, og at skolens kristendomsundervisning således ikke er dåbsundervisning, men alene har til opgave at give kundskaber om kristendommen. Disse kundskaber kan dog komme kirkens konfirmationsforberedelse til nytte.

¹⁾ Jfr. gymnasiebetænkningen, kapitel I, afsnit D. 4 (side 13).

6. Det er gjort gældende, at *konfirmationsforberedelsen* burde ligge uden for skolens undervisningstid, jfr. således bl.a. også Landsorganisationen af Elever, bilag 19, side 119.

Et mindretal i kommissionen går ind for dette standpunkt.

Kommissionens flertal er af den opfattelse, at den gældende ordning efter folkeskolelovens § 55, jfr. bilag 1, side 68, bør opretholdes som hensigtsmæssig i forholdet mellem to administrativt adskilte områder.

7. Fra mange sider er det blevet påpeget som uheldigt, at undervisningen i dette fag traditionsmæssigt *påbegyndes allerede i 1. skoleår*.

Man må holde sig for øje, at den traditionelle placering af faget allerede i 1. klasse uden tvivl hænger sammen med den allerede ved anordningerne af 1814 - eventuelt endnu tidligere - fastslåede ordning. Efter reglerne af 1814 virkede dette forhold imidlertid konsekvent, fordi man dengang — i overensstemmelse med skolens mål og i realiteten som et led i kirkens forkyndelse - bevidst søgte at lade børnene indleve sig i den evangelisk-lutherske tro. Dette formål må siges i princippet at være opgivet i folkeskoleloven af 1937.

Fra flere sider er der, både før og efter 1937, fremsat den opfattelse, at det er en form for pression at give børnene undervisning i kristendomskundskab på et så tidligt tidspunkt.

Fra anden side henvises heroverfor til, at børn, i reglen allerede før de påbegynder skolegangen, har beskæftiget sig med forestillinger om Gud, ligesom de tidligt, f.eks. ved vigtige begivenheder i familien og på anden måde, er kommet i berøring med kirken, og at det derfor er påkrævet at tage disse problemer op i skolen på det tidligst mulige tidspunkt, ganske vist således at der såvel med hensyn til indholdet af stoffet som med hensyn til undervisningsmetoder tages tilbørligt hensyn til børnenes alder og udvikling.

Over for dette standpunkt anføres igen, at børnene, når de påbegynder skolen, også medbringer andre indtryk af opfattelser og samfundsforhold, der først indgår i skoleundervisningen på et tidspunkt, der svarer til stoffets karakter og børnenes modenhed.

Kommissionen finder, at det må være rimeligt, at faget i hvert fald ikke påbegyndes allerede i 1. skoleår. Kommissionens indstilling er baseret dels på den førte diskussion, dels på den opfattelse, at faget må betragtes som et

kundskabsfag, jfr. indledningen, afsnit 4, side 8, og endelig på den vægt, der må tillægges samarbejdet mellem skolens fag. Det er således af betydning, at dette fag ikke indføres på skemaet tidligere end fag som historie og geografi.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen kan tilslutte sig det synspunkt, at faget i hvert fald ikke bør have tillagt selvstændige timer i 1. skoleår. LOE anser begyndelse i 3. skoleår for passende, medens Religionslærerforeningen vil finde det rimeligt, at undervisningen påbegyndes i 2. skoleår, jfr. i øvrigt kapitel IV, afsnit H.I.a., side 44.

8. Som anført foran i kapitel II, afsnit F, side 22, er faget et *klasselærer fag*. Dette er forudsat også ved tilrettelæggelsen af læreruddannelsen. Det ses ikke, hvorvidt der ved denne ordning er tilsigtet nogen særlig hensyntagen til faget og undervisningsmulighederne i dette, eller om ordningen blot er traditionsmæssigt bestemt.

I hvert fald kan fagets stilling som klasselærerfag i visse tilfælde medvirke til at forhindre den mest hensigtsmæssige anvendelse af de forhåndenværende lærerkræfter. Det sker, når faget varetages af klasselæreren, selv om man muligvis på den pågældende skole måtte råde over lærere, der er bedre kvalificeret på dette specielle område. Den giver endvidere problemer i forbindelse med efteruddannelsen, idet lærerne vil være tilbøjelige til at søge kursus i de fag, eventuelt eksamensfag, hvor de har de fleste af deres timer.

Religionslærerforeningen har givet udtryk for, at faget i hvert fald på de yngre trin bør ligge hos en lærer, der har et stort timetal i den pågældende klasse, uanset om denne lærer er klasselærer i traditionel forstand. Egentlige faglærere som f.eks. i biologi eller tysk bør først tages i anvendelse i de ældre klasser.

Kommissionen ser det værdifulde i, at faget i folkeskolen varetages af en lærer, der også underviser i andre fag i den pågældende klasse, af hensyn til den bredere kontakt, der herigennem opstår mellem lærer og elever. Den dialog i klassen, der er væsentlig for faget - og måske for dette fag i endnu højere grad end for andre — understøttes bedst på denne måde.

Kommissionen finder det derimod ikke påkrævet, at faget betragtes som et af de traditionelle klasselærerfag i den forstand, at det nødvendigvis varetages af den lærer, der underviser

den pågældende klasse også i fagene dansk eller regning.

9. Det har været kritiseret, at faget - muligvis bl.a. på grund af dets faktiske særstilling i skolen - i ret stort omfang varetages af de *nyansatte og uerfarne lærerkræfter*, jfr. kapitel II, afsnit G. 2. side 23.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen har givet udtryk for, at det også er disse foreningers indtryk, at faget i for høj grad varetages af uerfarne lærerkræfter.

Det er kommissionens indtryk, at dette forhold, der i ikke uvæsentlig grad bidrager til fagets utilfredsstillende situation i skolen i dag, er ret almindeligt både i byerne og på landet, og at det også hænger sammen med fagets status som ikke-eksamensfag.

Under alle omstændigheder finder kommissionen, at man bør henlede skoleledernes opmærksomhed på det uheldige i det nævnte forhold.

10. Den i lovens § 53 fastsatte særregel om *fritagelsesmulighed for lærerne* for undervisning i faget, jfr. kapitel II, afsnit G. 2. side 23, hævdes at medvirke til at gøre faget til noget isoleret i folkeskolen, så meget desto mere som uddannelse i faget som klasselærerfag er obligatorisk ifølge § 6, stk. 1, nr. 2, i læreruddannelsesloven af 8. juni 1966.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen er af den opfattelse, at reglen bør bibeholdes for ikke at tvinge uengagerede lærere til at undervise i faget.

Betragtes faget som et rent kundskabsfag, er det et spørgsmål, om den pågældende særregel fortsat er påkrævet, og kommissionen erkender da også, at den logiske følge heraf ville være at ophæve den bestående fritagelsesmulighed. Imidlertid mener man ikke at kunne se bort fra, at faget vil være dårligt tjent med at blive varetaget af lærere, der af den ene eller den anden grund ikke ønsker at undervise i det, og man finder på denne baggrund ikke anledning til at foreslå den eksisterende fritagelsesmulighed afskaffet.

Kommissionen lægger vægt på at fremhæve, at folketingsudvalget om forslaget til lov om uddannelse af lærere til folkeskolen i sin betænkning af 18. maj 1966, jfr. bilag 8, side 80, har fastslået, at alene den kendsgerning, at en lærer ikke er medlem af folkekirken, ikke bør

udelukke ham fra at varetage undervisning i kristendomskundskab i folkeskolen.

11. Det fremhæves fra tid til anden, at *læreruddannelsen* har været utilstrækkelig i faget kristendomskundskab/religion.

Fra anden side hævdes det, at seminariernes undervisning i sig selv er god, men at læreruddannelsens forhold til fagets mål, indhold og læseplaner i folkeskolen er for uafklaret.

Landsorganisationen af Elever finder ikke læreruddannelsen i faget tilstrækkelig, og Religionslærerforeningen har påpeget, at navnlig metodikundervisningen på seminarierne burde forbedres.

Den blå betænkning fremhæver (side 26, sp. 2), at læreruddannelsen på ethvert tidspunkt som baggrund bør have folkeskolens målsætning og arbejdsplaner.

Det er efter kommissionens opfattelse muligt, at uklarhed i disse henseender, derunder fagets stilling i forhold til folkeskolens almindelige målsætning - og for den sags skyld også uklarhed i denne - har vanskeliggjort seminarieundervisningen urimeligt, og at bedre resultater ville blive opnået, hvis fagets mål, indhold og læseplaner klarlægges mere.

En vis afhjælpning af eventuelle mangler og uklarheder skønnes at kunne ske ved fornøden efteruddannelse, jfr. nedenfor afsnit 12, og kommissionen anser det under alle omstændigheder for nødvendigt, at uddannelsen følges op med stadige tilbud om egnet efteruddannelse.

12. Fagets lærersituation menes på uheldig måde at være præget af, at der ikke - i hvert fald ikke tidligere - har været samme *efteruddannelsesmuligheder* for dette fags lærere som for lærere i de fleste andre fag, jfr. kapitel II, afsnit G. 1. side 22.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen har stærkt fremhævet, at en efteruddannelse af lærerne også i dette fag er særdeles ønskelig.

Kommissionen ønsker i denne forbindelse at påpege, at der - efter den gennem de senere år skete udbygning af Danmarks Lærerhøjskoles kursusvirksomhed - nu tilbydes efteruddannelse i dette fag i et omfang, der nærmer sig tilbuddet i en række andre fag. Det er ønskværdigt, at disse muligheder yderligere udbygges i relation til de krav, der stilles til fagets lærere i de kommende år.

Tilbuddene udnyttes derimod ikke i så stor

udstrækning som for andre fags vedkommende. Dette hænger efter kommissionens opfattelse sammen med det faktum, at faget som tidligere nævnt traditionelt er et klasselærerfag. Dette har medført, at lærere hellere vælger videreuddannelse i de klasselærerfag, der har større ti-metal end kristendomskundskab. Også fagets status som ikke-eksamensfag må antages at have gjort sig gældende i denne henseende.

Der vil i dette fag være et særdeles stort behov for efteruddannelse i fremtiden.

13. Som anført i kapitel II, afsnit D. 2. side 21, er forholdet det, at der på skolernes *biblioteker m.v.* findes et ret begrænset udvalg af faglitteratur. Der foreligger ganske vist en del egentlige lærebøger, men der er mangel på supplerende litteratur.

Faget synes ligeledes forfordelt med hensyn til hjælpemidler af anden art, og dette må forekomme beklageligt, da undervisningsmulighederne herved indsnævres.

Landsorganisationen af Elever har påpeget, at der ikke findes meget materiale til faget på de enkelte skoler, og at det materiale, der findes, er af dårlig kvalitet. Religionslærerne får ikke kendskab til det materiale, der findes på markedet. Det ville være ønskeligt, om man for at råde bod herpå etablerede et samarbejde mellem faglærerne inden for de enkelte kommuner med henblik på udveksling af erfaringer om undervisningsmaterialet.

Det er vanskeligt for kommissionen at pege på grundene til, at der tilsyneladende er mangel på hjælpemidler til faget. At eksisterende midler ikke findes på skolerne, skyldes måske, at lærerne ikke har stillet krav om at få dem. De bevilgende myndigheder kan næppe med føje siges at stille sig afvisende over for begrundede ønsker om indkøb af hjælpemidler til faget.

Det synes nærliggende, at lærerne — eventuelt på skolecentralerne - gruppevis drøfter indvundne erfaringer og finder frem til motiverede indkøbsforslag og ønsker om undervisningsmateriale, således at forlag og andre producenter kan gøres opmærksom på nye behov.

Kommissionen ønsker at pege på det nødvendige i, at der på skolerne findes tilstrækkeligt materiale såsom audiovisuelle hjælpemidler, kort m.v. Dette er en forudsætning for lærernes udnyttelse af den hævdevundne metodefrihed i undervisningen.

Det pointeres i denne forbindelse, at ganske vist gælder den undervisningsmæssige metode-

frihed i dette fag som i andre, men at både lærere og myndigheder må gøre sig klart,

at metodefrihed forudsætter visse faciliteter, ikke mindst ved gruppeundervisning eller individuelle opgaveløsninger,

at bevillinger hertil er nødvendige, og

at faget kristendomskundskab/religion stort set hidtil har været vanskeligere stillet end de fleste andre fag, fordi man ikke til fulde har haft blik for denne forudsætning for udøvelsen af metodefriheden.

14. Det hævdes ofte, at en del af fagets ord og begreber, som for manges vedkommende stammer fra Bibelens sprog, forstærker de allerede eksisterende vanskeligheder ved faget, fordi disse begreber og ord ikke længere indgår i det almindelige hverdagsprog.

Kommissionen anser det for sandsynligt, at de nævnte sproglige vanskeligheder i et vist omfang har negativ virkning, men vil på den anden side også påpege, at arbejdet med særprægede ord og begreber i dette som i andre fag også kan virke positivt som et værdifuldt middel til at udvide elevernes horisont og rydde op i vanemæssig forståelse af ord, som i tidens løb har ændret betydning. Dette er netop ofte sket inden for dette fags område, hvor mange bibelske ord nu til dags kun kendes i grov forvrængning af deres oprindelige betydning.

Kommissionen anbefaler, foranlediget heraf, at der i undervisningen lægges mere vægt end hidtil på sprogforståelse.

15. Disse problemer gøres ikke mindre derved, at *Bibelen er særdeles vanskelig at arbejde med* i skolen. Læseteknisk er udgaverne svært tilgængelige, da man af hensyn til tekstens omfang er nødt til både at anvende en temmelig lille skrifttype og til at gøre siderne temmelig kompakte. De fleste udgaver er endvidere uden illustrationer, og de er kun nødtørftigt forsynet med registre. Indholdsfortegnelsen nævner kun de enkelte skrifter, men ikke hvad de indeholder. Den alfabetiske ordforklaring fungerer som navne- og sagregister, men den er mangelfuld og hverken sproglig eller typografisk let tilgængelig.

Det er en stor mangel, at man ingen steder har mulighed for i et register at finde, hvor en bestemt fortælling eller beretning findes. Dette hænger til dels sammen med, at der ikke findes nogen bestemt praksis for navngivning af enkel- eller fortællinger.

Kommissionen anbefaler, at problemet med udgivelse af de bibelske tekster til skolebrug underkastes en grundig analyse, således at skolen kan forsynes med udgaver, der både håndbogs-mæssigt og læseteknisk er hensigtsmæssige.

Det bør herunder overvejes at udgive forkortede udgaver og udgaver af væsentlige enkeltskrifter, ligesom man bør tilstræbe en ensartet navngivning af bibelske fortællinger og beretninger.

Som nævnt i kapitel II, afsnit K, side 24, kræves efter § 24, stk. 1, d), i loven om menighedsråd menighedsrådets samtykke til, at der ved religionsundervisningen i folkeskolen indføres nye autoriserede hjælpemidler.

Det er kommissionens opfattelse, at denne bestemmelse ikke længere har nogen rimelig grundelse, hvorfor man henstiller, at den fjernes ved en kommende revision af menighedsrådsloven.

16. Også den omstændighed, at *eleverne* som anført foran i kapitel II, afsnit I. 2. side 24, har *mulighed for at blive fritaget* for kristendomsundervisningen, hævdes at understrege indtrykket af dette fag som noget særligt og ikke som et kundskabsfag på linie med folkeskolens øvrige fag. Selv om reglen kun anvendes i begrænset omfang, kan den bevirke, at fagets mulighed for at virke som et led i skolens samlede undervisning nedsættes eller forspildes.

Landsorganisationen af Elever har givet udtryk for, at det er rimeligt, at eleverne kan fritages, når faget har det indhold, som det har i dag. Hvis man derimod giver faget status som kundskabs- og eksamensfag, er der ingen grund til at have en mulighed for fritagelse. En fritagelse vil da betyde, at barnet på grund af dets miljø og baggrund fratages en del af sin grundviden og derved handicappes på et senere tidspunkt i tilværelsen.

Religionslærerforeningen er enig i, at en fritagelsesmulighed teoretisk vil være uformoden, hvis faget praktiseres som et rent kundskabsfag, men er alligevel af den opfattelse, at der fortsat bør opretholdes en mulighed for fritagelse.

Kommissionen finder det i princippet unødvendigt at bibeholde den eksisterende fritagelsesmulighed, når man samtidig betoner, at der er tale om et kundskabsfag på linie med andre fag.

En umiddelbar og konsekvent ophævelse af fritagelsesmuligheden ville imidlertid formentlig virke chokerende i vide kredse, idet der her er

tale om et stærkt følelsesladet område, hvor en vis frihed forventes, i hvert fald så længe fagets karakter af kundskabsfag ikke er almindeligt erkendt.

En principiel indskrænkning af fritagelsesmuligheden allerede nu finder man dog rigtig, forudsat at de af kommissionen foreslåede retningslinier for fagmålet og principper for læseplan m.v. tiltrædes.

Under disse forudsætninger finder kommissionen, at der ikke bør være mulighed for fritagelse af børn, der tilhører folkekirken. Det samme bør gælde børn, der tilhører andre trossamfund, bortset fra de tilfælde, hvor deltagelse i undervisningen ville bringe eleven i en samvittighedskonflikt med det trossamfund, hvortil han hører²⁾,

Det samme behov for fritagelse finder kommissionen ikke foreligger med hensyn til børn, der hverken tilhører folkekirken eller andre trossamfund, selv om børnene eller deres forældre tilkendegiver, at de direkte tager afstand fra religion i almindelighed, herunder kristendom. Dels finder kommissionen ikke, at man bør respektere en eventuel mistillid til, at undervisningen vil blive givet som blot kundskabsmeddelende. Dels finder man ikke, at tilkendegiven negativ indstilling til kristendom/religion bør muliggøre fritagelse for et fag, der efter kommissionens opfattelse er et nødvendigt led i den samlede kundskabsmeddelelse, som bør tilsikres alle børn i folkeskolen, hvor ikke helt afgørende ydre forhold taler derimod.

For så vidt angår de børn, der er tilknyttet andre trossamfund, og for hvem obligatorisk deltagelse i folkeskolens religionsundervisning ikke kan gennemføres, må man efter kommissionens opfattelse kunne gå ud fra, at børnene faktisk vil blive undervist i religion inden for deres trossamfund.

Kommissionen finder herefter, at den i folkeskolelovens § 52, stk. 2, 1. pkt., indeholdte regel bør erstattes med en regel, der hjemler fritagelse for deltagelse i religionsundervisningen, hvis det foran angivne tilknytningsforhold til andre trossamfund nødvendiggør det, jfr. kommissionens forslag A. I.e (kapitel V, side 46), der svarer til det i gymnasiebetænkningen, kapitel I, afsnit E. 8, side 16, fremsatte.

²⁾ Dette forslag har kommissionen stillet vedrørende gymnasieundervisningen, jfr. gymnasiebetænkningen side 16.

17. Som anført i kapitel II, afsnit C. 3, side 21, forudsætter lovgivningen i folkeskolelovens § 52, stk. 2, 2. pkt., at der særlig i dette fag gives »oplysning om de almindelige regler for livet i et ordnet samfund«.

Dette krav, der er formuleret på en særdeles vag måde og som nævnt ikke er fulgt op af anvisninger i den blå betænkning eller på anden måde med hensyn til, hvorledes det kan opfyldes, kan medføre en tendens til, at faget i denne henseende betragtes som noget væsensforskelligt fra andre af folkeskolens fag som det sted, hvor eleverne skal lære den rette samfundsmoral.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt det falder ind under skolens formål at overbevise eleverne om rigtigheden af moralopfattelser, henvises til kommissionens betragtninger i kapitel I, afsnit A.

Desuden kommer denne bestemmelse let til at understøtte den misvisende opfattelse af fagets betydning, at det skulle have til opgave at gøre kristendomskundskab til garant for en eller anden tidsbestemt samfundsmoral, eller at der ligefrem skulle sættes lighedstegn mellem religion og moral. Dette er ikke ensbetydende med, at det ikke i dette fag som i andre fag vil være naturligt at give kundskab om og føre drøftelser af etiske problemer.

Af hensyn til den uklarhed, der hersker omkring denne lovregel, og fordi den bidrager til at underbygge en misforståelse af fagets stilling og betydning, er kommissionen af den opfattelse, at reglen bør ophæves.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen har erklæret sig enige i dette synspunkt.

18. Den blå betænkning har i stoffordelingsforslaget først nævnt *fremmede religioner* på et meget sent tidspunkt af skoleforløbet. Man har herved til dels været bundet af lovgivningens).

Drøftelserne i rigsdagen i forbindelse med behandlingen af folkeskoleloven af 1937 giver hverken i almindelighed eller specielt vedrørende lovens § 1, stk. 3, om »folkekirkens evangelisk-lutherske lære« holdpunkt for, at man i almindelighed eller på tidligere klassetrin har tænkt sig udelukkelse af orientering om fremmede religioner.

Det hævdes, at det forhold, at fremmede re-

³⁾ Jfr. indledningskapitlet, afsnit 4, side 8.

ligioner ikke indgår i undervisningen på et rimeligt og naturligt tidligt tidspunkt, medfører en unødigt isolering af faget og en manglende udnyttelse af dets muligheder. Det anses således ikke for hensigtsmæssigt, at eleverne skal møde andre religioner i andre af skolens fag, uden at de - i hvert fald i nogen grad - har været belyst i forbindelse med faget religion. Specielt begrænses herved fagets mulighed for at virke som et led i den samlede skoleundervisning og samarbejdet med andre fag, skønt den blå betænkning i øvrigt generelt og med føje lægger vægt på fagsamarbejde⁴). Dette anses for at være så meget mere beklageligt, som netop dette fag må være særdeles egnet i så henseende.

Skønt fremmede religioner formelt ikke er optaget i undervisningen før på et sent tidspunkt, er det ganske vist givet, at man allerede tidligere har strejft disse, bl.a. kananæisk religion. Det synes imidlertid karakteristisk, at man har behandlet sådanne andre religioner perifert i undervisningen uden egentlig konstatering af, at eleverne allerede her er blevet stillet over for »fremmede religioner«.

Landsorganisationen af Elever har over for kommissionen fremhævet, at der bør lægges vægt på undervisningen i fremmede religioner, og har særlig understreget det ønskelige i, at der lægges op til sammenlignende behandling af væsentlige spørgsmål i de forskellige religioner (oprindelse, liv, død og liv efter døden etc.).

Religionslærerforeningen har udtrykt nogen betænkelighed ved at indføre fremmede religioner i undervisningen på et for tidligt tidspunkt, idet der herved kan opstå fare for en alt for overfladisk behandling.

Kommissionen mener under henvisning til de ovenfor anførte synspunkter, at fremmede religioner bør indføres i undervisningen på et tidligere tidspunkt end nu. Indførelsen må ske på et tidspunkt, hvor det er pædagogisk velbegrundet, og de fremmede religioner må behandles loyalt.

Det må dog herved pointeres, at det for folkeskolen som helhed gælder, at der på grund af elevers og læreres forudsætninger og den tid, der vil være til rådighed, ikke vil kunne blive tale om, at behandlingen af fremmede religioner kan få karakter af en dybere indtrængen i disse religioners problematik. Man vil være nødsaget til at indskrænke sig til en orientering, der tilfredsstiller rimelige krav.

⁴) Se bl.a. den blå betænkning side 29, sp. 1, og side 36. (Bilag 3, side 71).

19. Det fremhæves i den blå betænkning, at der ikke hos børnene kræves forståelse af den *kronologiske sammenhæng* mellem de læste tekster, men det gøres gældende, at der i praksis er en tendens til, at der alligevel i undervisningen lægges for meget vægt netop på den kronologiske sammenhæng.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen er enige i denne betragtning.

Det vil efter kommissionens opfattelse være af væsentlig betydning, at undervisningen tilrettelægges på en sådan måde, at den koncentrerer på bestemte emner og problemstillinger, således at man lægger vægt på, at hensynet til den kronologiske sammenhæng stilles endnu mere i baggrunden, end det hidtil har været tilfældet.

20. Man har hævdet, at læseplanen i den blå betænkning bygger på et *gentagelsesprincip*, der indebærer, at det samme stof behandles 2-3 gange i skoleforløbet, jfr. foran kapitel II, afsnit C. 2. side 20. Kritikken går på, at dette for de ældre elever virker trættende og ked-sommeligt eller direkte irriterende.

Det er dog ikke rimeligt her at tale om et »gentagelsesprincip«, idet undervisningsvejledningen ikke går ind på gentagelsens værdi eller det modsatte. Snarere drejer det sig om en parallel til det koncentriske princip, ifølge hvilket man tidligere gentog lærestof fra grundskolen i mellem skolen og igen i gymnasiet, men således at cirklerne blev større og større med hensyn til stoffylde og dybdebehandling under hensyn til elevernes voksende indlæringsmuligheder.

De koncentriske cirkler i stoffordelingsplanen i undervisningsvejledningens kapitel 7 motiveres nemlig ikke med det eventuelt værdifulde i selve gentagelsen, men med, at der ved stofbehandling i henholdsvis 1.-3., 4.-5. og 6.-7. skoleår anvendes forskellige arbejdsmetoder og hjælpemidler, afpasset efter elevernes trin, således at større sammenhæng mellem og forståelse af emnerne tilstræbes for hver ny behandling af stoffet. Hertil kommer for 6.-7. skoleår det specielle, noget konstruerede, at teksterne skal belyse troslærens grundelementer.

Det kan dog næppe afvises, at konsekvensen af disse synspunkter i praksis ofte har affødt en gentagelsesproces, der på eleverne har virket som uinspirerende repetition, især hvis læreren ikke erkendte eller praktiserede læseplanens intentioner. Men selv hvor han udvider stoffet hver gang og belyser det anderledes ved varie-

rende arbejdsformer og hjælpemidler, ligger den risiko nær, at eleverne oplever det kendte stof som sløvende gentagelse.

Uanset rimeligheden i kritikken af den blå betænkning i ovennævnte henseende er det kommissionens opfattelse, at uheldig praksis har fundet sted, således som anført af Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen. En sådan kritik af »gentagelsesprincippet« kan dog ikke tages til indtægt for den opfattelse, at der er tillagt faget for mange timer, men må derimod få konsekvenser for de nye stofforordningsplaner. Herom og vedrørende vurdering af gentagelsens problematik henvises til kapitel IV, afsnit F. 3, side 40.

21. Den blå betænkning har i hele sit oplæg, jfr. bl.a. side 29, sp. 1 og side 36 (bilag 3, side 70-71) fremhævet betydningen af *samarbejde mellem fagene*.

Et sådant samarbejde hævdes ikke at være gennemført i særlig vidt omfang i almindelighed, og specielt for faget kristendomskundskab/religion synes det ønskede samarbejde meget lidt praktiseret.

Religionslærerforeningen har over for kommissionen givet udtryk for den opfattelse, at der i skolen til en vis grad praktiseres samarbejde i den form, at flere lærere i forskellige fag samordner deres undervisning. Et sådant samarbejde støder dog på en række tekniske og administrative vanskeligheder.

Landsorganisationen af Elever mener ikke, at samarbejde praktiseres i væsentlig grad, og peger på det ønskelige i, at der ved udarbejdelsen af lærebøger m.v. etableres kontakt mellem specialister i forskellige fag.

Kommissionen må konstatere, at faget i mange tilfælde har været genstand for et faktisk samarbejde med andre fag derigennem, at læreren ofte har været klasselærer. Egentligt fagligt samarbejde i forbindelse med undervisningens planlægning m.v. har der vel kun i de færreste tilfælde været tale om, bl.a. fordi gennemførelsen af et sådant almindeligt princip støder på adskillige vanskeligheder af administrativ og praktisk art. Det må imidlertid erkendes, at dette fag i denne henseende næppe kan siges at have været anderledes stillet end andre fag. Denne erkendelse er ikke ensbetydende med, at kommissionen finder, at man bør slå sig til ro med denne tingenes tilstand. Tværtimod. Ikke mindst med hensyn til faget religion mener kommissionen, at et bevidst samarbejde med

andre fag vil være hensigtsmæssigt, for ikke at sige påkrævet.

Det vil imidlertid være en forudsætning for et effektivt samarbejde fagene imellem, at der samarbejdes også på det administrative plan, f.eks. således, at der etableres en snævrere kontakt mellem fagkonsulenterne og mellem disse og Danmarks Lærerhøjskole.

Kommissionen ønsker således at påpege, at man vil finde et sådant samarbejde særdeles værdifuldt, både på det pædagogiske og det administrative plan.

22. Den blå betænkning har (side 14) fremhævet, at tiden efter undervisningsvejledningens fremkomst på mange måder vil være at opfatte som en *forsøgsperiode*. Selv om mange religionslærere uden tvivl har lagt vægt på at prøve sig frem med hensyn til valg af stof og metoder, og selv om der siden da er fremkommet en del vejledende litteratur, lærebøger m.v., gøres det gældende, at der er behov for en systematisk tilrettelagt forsøgsundervisning - således som sket i flere fag.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen har over for kommissionen stærkt understreget betydningen af en effektiv forsøgsundervisning.

Kommissionen er enig heri.

Den forsøgsundervisning, der har været gennemført og stadig foregår inden for en række af folkeskolens fag, har vist sig at give baggrund for særdeles værdifulde pædagogiske landvindinger. Når der hidtil ikke har været arrangeret forsøgsundervisning i dette fag, hænger det muligvis sammen med, at lærerne ikke tilstrækkeligt massivt har fremsat ønske om forsøgsundervisning.

Det må fremhæves, at en forsøgsundervisning for at være effektiv skal foregå i samarbejde med kvalificerede kontrolinstanser, f.eks. Folkeskolens Forsøgsråd, Danmarks pædagogiske Institut eller Danmarks Lærerhøjskole.

23. En del religionslærere gør gældende, at fagets situation er unødigt vanskeliggjort allerede derved, at der i dette fag som eneste kundskabsfag ikke gives nogen form for *bedømmelse eller afsluttende prøver*.

Som allerede antydnet foran er det også kommissionens indtryk, at fagets utilfredsstillende situation i folkeskolen i ikke ringe grad hænger sammen hermed. Både elevens og lærers stilling til faget er præget af dette forhold, der lige-

ledes påvirker de enkelte skolars fordeling af lærernes timetal og lærernes udnyttelse af de forhåndenværende uddannelsesmuligheder.

Kommissionen er herefter - uden dog at tage stilling til, om eksamen eller prøver i sig selv er af værdi - kommet til det resultat, at det for at give faget tilfredsstillende muligheder i folkeskolen på linie med de øvrige kundskabsfag vil være nødvendigt, at der i dette fag afholdes prøver i samme omfang som i fagene historie, geografi, biologi og litteratur.

Bedømmelser og prøver kan formentlig også indirekte medvirke til at understrege, at det i dette som i andre fag drejer sig om kundskaber.

Kommissionen er klar over og ikke uenig i, at en eksamensordning vil være behæftet med en række svagheder, jfr. de senere års debat om eksamenssystemer i det hele, men anser det ikke desto mindre for påkrævet, at der indføres afsluttende prøver i faget religion, for så vidt og så længe en sådan ordning fastholdes i folkeskolens tilsvarende kundskabsfag.

Kommissionen lægger vægt på, at prøverne kan og bør tilrettelægges på en sådan måde, at de sigter på at konstatere elevernes forståelse af og evne til at arbejde med et givet stof og ikke udelukkende har til formål at prøve elevernes parate kundskaber.

Under denne forudsætning finder kommissionen ikke, at prøver virker skadeligt tilbage på den daglige undervisning i skolen.

Landsorganisationen af Elever og Religionslærerforeningen har givet udtryk for, at de kan tiltræde kommissionens synspunkter, uden at dette dog må opfattes som noget udtryk for sympati for eksamen som institution.

24. Fra forskellig side hævdes det, at undervisningen i dette fag har været for stærkt præget af traditionel *klasseundervisning*. I den udstrækning dette er rigtigt, kan det bl.a. skyldes timestrækningen med forholdsvis mange timer på de yngre klassetrin og mangelen på supplerende undervisningsmateriale samt kvalificeret forsøgsundervisning.

Undervisningen kan organiseres på forskellig måde som gruppearbejde, klasseundervisning m.v. Kommissionen ser sig ikke i stand til at anbefale en bestemt organisationsform, da faget skønnes at kunne anvende de samme former som beslægtede fag, afhængigt af den aktuelle undervisningssituation. I undervisningen bør man anvende varierede lærer- og elevaktiviteter. I øvrigt bør man i så høj grad som muligt an-

vende de metoder, der bruges i basisfagene teologi og religionshistorie.

Da pædagogiske og faglige arbejds måder bedst tilegnes gennem øvelser med konkret stof, ønsker kommissionen at understrege det betydningsfulde i, at de lærerstuderende på seminariet får lejlighed til i de pædagogiske fag også at arbejde med stof hentet fra faget religion, ligesom der i de faglige discipliner bør anvendes varierende arbejdsformer ved behandlingen af det enkelte basisfags stofområde.

25. Mange steder påbegyndes religionstimerne med *salmesang*, ligesom det forekommer, at der tillige bedes en *bøn*. Denne skik har givet anledning til kritik. Det hævdes således at falde uden for undervisningens formål, at timerne indledes med et ceremoniel, der ikke kan være et nødvendigt led i undervisningen.

Landsorganisationen af Elever er af den opfattelse, at bøn og salmesang ud over, hvad der er et naturligt led i undervisningen, ikke bør finde sted.

Religionslærerforeningen har givet udtryk for, at religionstimerne ikke bør omgives af andet ritual end skolens andre timer. Hvis en skoles miljø er således, at bøn og salmesang i øvrigt passer naturligt ind heri, bør det ikke forhindres.

Det er kommissionens indtryk, at salmesang og især bøn praktiseres mindre end tidligere i religionstimerne.

Kommissionen anser det for at være fagligt begrundet, at eleverne synger *salmer* og bibelhistoriske sange i forbindelse med undervisningen. Man skal ikke gå nærmere ind på, når i timerne salmesangen finder sted. Afgørende er det, at sangen finder sted som led i undervisningen og naturligt indpasset i denne (jfr. også den blå betænkning side 116).

Kommissionen anser det for fagligt begrundet, at der gives kundskab om *bøn* som et karakteristisk træk i kristendommen og andre religioner; men dette nødvendiggør ikke, at der bedes. Fællesbøn hører ved en konsekvent opfattelse af faget som kundskabsmeddelende ikke hjemme i religionstimerne.

Dog finder nogle medlemmer (*Bugge, Diderichsen, Herluf Eriksen, Frants Hansen, Edel Hertz, Nik. Nielsen, Thestrup Pedersen, Schultz og Østergaard*) det rimeligt, at skoler, hvor bøn i religionstimerne af de implicerede parter føles som noget, der har sin naturlige plads i ved-

kommende miljø, bevarer deres frihed til at videreføre sådanne traditioner.

Andre medlemmer (*Formanden, Jakob Andersen, Bülow-Hansen, Smidt-Hansen, Lund, Suger og Varming*) finder, at bøn i timerne - uanset de ovenfor anførte forhold — er i strid med kundskabsmeddelende undervisning, og at der derfor ikke kan gives plads for bøn i religionstimerne i folkeskolen.

Det falder uden for kommissionens opgave at udtale sig om skolens forskellige aktiviteter uden for timerne, herunder *morgensamling med tilknyttet salmesang, evt. bøn*, uanset hvordan denne »morgensamling« af praktiske grunde er arrangeret.

Imidlertid har undervisningsministeriet meddelt kommissionen, at det har modtaget en forespørgsel angående morgenbøn i skolen, men at ministeriet har stillet besvarelsen af denne henvendelse i bero med henblik på muligheden af, at kommissionen tager spørgsmålet op.

Under henvisning hertil har kommissionen fundet det rigtigt at drøfte spørgsmålet om morgensang og -bøn.

Nogle medlemmer (*Bugge, Diderichsen, Herluf Eriksen, Frants Hansen, Edel Hertz, Nik. Nielsen, Thestrup Pedersen, Schultz og Østergaard*) finder, at de samme synspunkter, der af flertallet er gjort gældende ovenfor vedrørende bøn i religionstimerne, bestemt af det lokale

miljø, også må gøre sig gældende med hensyn til morgensang og -bøn som led i skolens fællesarrangementer.

Andre medlemmer (*Formanden, Jakob Andersen, Biilow-Hansen, Smidt-Hansen, Lund, Siiger og Varming*) tager afstand fra det anførte synspunkt. Traditionen med morgensang og -bøn har formentlig sin rod i tidligere skoleordninger, men harmonerer ikke med folkeskolelovens målsætning. Dette udelukker ikke, at skolen kan arrangere morgensamlinger e.l., blot disse ikke generelt har et ensidigt påvirkende indhold.

26. Den konsulentbistand, der er til rådighed for dette fag, siges at være utilstrækkelig.

Der er kun stillet én konsulent til rådighed for faget, og denne konsulent har kun mulighed for at bruge 3 dage om ugen til at aflægge besøg på landets skoler og drøfte undervisningen og dens problemer med lærerne. Man må imidlertid erkende, at andre fag i folkeskolen ikke er bedre stillet i denne henseende.

Religionslærerforeningen har over for kommissionen understreget det nødvendige i, at konsulenttjenesten udvides og styrkes.

Efter kommissionens opfattelse er der i dette fag behov for en udvidet konsulentbistand, dels fordi faget i folkeskolen varetages af et meget stort antal lærere, dels fordi faget findes i hele skoleforløbet.

KAPITEL IV

Betragtninger vedrørende fagets indhold og placering

A. Faget i skolen

Som anført i indledningen til betænkningen, afsnit 4, side 8, har spørgsmålet for kommissionen ikke været, om faget kristendomskundskab skal indgå i folkeskolens fagkreds, men den har dog følt sig foranlediget til at fremdrage nogle almindelige synspunkter, som gør det velmotiveret, at faget findes og også bør findes inden for fagkredsen. Som optakt til den reddegørelse for kommissionens opfattelse af fagets placering og indhold i skolebilledet, som fremsættes i de følgende afsnit, ønsker man på ny at understrege, at man finder beskæftigelse med fagets emner velegnet til at fremme skolens almindelige formål.

Selv om de enkelte fag ikke henter deres idé og emner direkte fra folkeskolelovens § 1, stk. 2, kan det fremme forståelsen for fagets naturlige hjemstedsret i folkeskolen at belyse faget ud fra § 1, stk. 2.

Beskæftigelse med fagets emner appellerer til elevernes fantasi og tænkningsevne og kan udvikle deres kritiske sans og vurderingsevne. Mødet med fagets mange aspekter kan skabe åbenhed over for andre menneskers tanker og

holdninger. Hvad enten det drejer sig om bibelske fortællinger, indtryk fra kristendommens historie, eller det er andre religioner, der er undervisningens genstand, føres eleverne ind i en række afgørende livsproblemer, som har optaget menneskeheden til alle tider og også gør det i dag, ofte i ideologisk forklædning. Det drejer sig om spørgsmål som ansvar og skyld, liv og død, tro og viden, ensomhed og fællesskab, altså problemer, som er givet med det at være menneske.

Faget giver betydningsfulde kundskaber, idet kristendommen er forudsætning for mange politiske, sociale og filosofiske ideer, der har præget vesterlandsk kultur til i dag. Kendskab til andre religioner og livsopfattelser, der beskæftiger sig med væsentlige menneskelige problemer, belyser vigtige bestanddele af nutidige kulturmønstre.

Da alle elever faktisk møder udtryk for folkekirken, må en grundig beskæftigelse med dennes indhold og grundlag være nødvendig, set ud fra et skolesynspunkt.

B. Bemærkninger i tilknytning til kommissionens forslag til målformulering

I kapitel I har kommissionen motiveret følgende mål for folkeskolens undervisning i faget:

»Målet for folkeskolens religionsundervisning er at bibringe eleverne et grundigt kendskab til kristendommen og dennes baggrund.

Det centrale kundskabsområde er den kristendomsopfattelse, der kommer til udtryk i den danske folkekirke.

Undervisningen skal desuden orientere om de

vigtigste ikke-kristne religioner og tillige om andre livsopfattelser.«

Det foreslåede mål er en helhed. Det kan deles i to hovedafsnit:

1. Bibringe et grundigt kendskab til kristendommen med den kristendomsopfattelse, der kommer til udtryk i den danske folkekirke, som centralt kundskabsområde.

2. Orienter om ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser.

Målangivelsen indeholder en kortfattet beskrivelse af fagets indhold. Hovedvægten er lagt på kristendommen og især den kristendomsforståelse, der findes i den danske folkekirke, da undervisningen nødvendigvis må være tilknyttet vor egen historiske og kulturelle situation. Med udgangspunkt i det nære skabes der forudsætning for, at eleverne erhverver sig den fornødne indsigt i fagets grundlæggende indhold og struktur.

De bibelske skrifter er kristendommens grundlæggende kildemateriale. Bibelen og især Det nye Testamente må have en central plads i undervisningen, samlet omkring Jesu liv og forkyndelse, den første menigheds tro og den gammeltestamentlige baggrund, forstået som svar på menneskelige problemstillinger, der stadig har aktualitet.

Historisk set eksisterer kristendommen i en lang række skikkelser og udformninger. Udtrykket »kristendommen« er altså ikke en entydig størrelse. Det er derfor nødvendigt at beskæftige sig med kristendommens forskellige udtryksformer gennem tiderne og med de brydninger i kristendomsforståelsen, der gør sig gældende såvel inden for som uden for folkekirken i dag, samt i det hele konfron-

tere kristendommen med den nutidige verden.

Ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser indgår som det andet hovedområde i faget, da de, bl.a. via massemedierne, i stigende grad er med til at præge vor tids brogede kulturbillede. Det er derfor nødvendigt i højere grad end forhen at drage konsekvenserne af denne kendsgerning i skolens religionsundervisning.

Man anvender udtrykket »orientere om de vigtigste ikke-kristne religioner og tillige om andre livsopfattelser«, fordi det i almindelighed vil være umuligt at nå til grundig kundskab om disse. Man påpeger nødvendigheden af, at fremmede religioner og andre livsopfattelser tages op tidligere og mere indgående end før, men at tyngdepunktet for behandlingen af dette stof må ligge på de ældre klassetrin.

Når kommissionen taler om kundskab og kundskabstilegnelse, lægger den mere vægt på indsigt i fagets grundlæggende indhold og struktur end på omfanget af kundskaber. I målet for kundskabstilegnelsen må såvel i dette som i andre af folkeskolens fag indgå belysning af menneskelivets vilkår i fortid og nutid, hvorved mulighederne øges for, at eleven kan forstå sig selv og sin egen situation.

C. Forholdet mellem fagene

Alle skolens fag bidrager til at virkeliggøre skolens formål, som dette er udtrykt i folkeskolelovens § 1, stk. 2. Fagene forudsætter i vid udstrækning hinanden og er afhængige af hinanden, således at den viden og indsigt, der tilegnes i et fag, indgår i et andet og danner en af forudsætningerne for at forstå dette.

Fagene kan støtte hinanden ved at anvende samme arbejdsmetoder, hvilket f.eks. sker i litteratur, historie og religion.

Gennem fagene kan der endvidere arbejdes med stofområder, der griber ind i hinanden og behandles i flere fag under forskellige synsvinkler. Dette sker f.eks. i historie, litteratur, geografi, biologi og religion.

Det er af betydning, at man ved udarbejdelsen af læseplaner tager hensyn hertil, så det i den kommende læseplansformulering af fagmål, beskrivelser af fag og eksempelangivelser klart kommer til at fremgå, at der er emner, som med held fra faget religion kan henføres under andre fag, og specielt hvilke tidspunkter man finder mest egnet hertil. Det gælder f.eks. emner fra

kirke- og religionshistorie. Kommende læseplaner bør modvirke, at et stof behandles på samme måde i flere fag. Derimod kan man med fordel i perioder læse parallelle emner, så eleverne kan se sammenhænge mellem fagenes stof.

Uden at foretage nogen egentlig afgrænsning af begrebet kirkehistorie ønsker kommissionen med henblik på læseplanerne at fremhæve, at spørgsmål om kirkens indre udvikling gennem tiderne bør henlægges til faget religion, medens kirkens indvirkning på de almindelige samfundsforhold i samfund med andre påvirkninger efter omstændighederne også må forudsættes behandlet i andre fag.

En skarp afgrænsning af fagene kan næppe foretages. Navnlig vil kirkens indre udvikling kun vanskeligt kunne behandles uden samtidig belysning af »ydre« virkninger, i særdeleshed dens indflydelse på kunst og litteratur.

Medens kommissionen således kraftigt støtter et samarbejde med andre fag i visse emnekredse, er man, som allerede udtrykt i indledningskapitlet, afsnit 5, side 9, enig om ikke at anbe-

fale, at faget integreres i andre fag eller faggrupper. Religion danner et relativt omfattende, afgrænseligt fagligt område med specielt indhold og problematik. Man er ligeledes betænkelig ved at overlade enkelte discipliner som religionshistorie og kirkehistorie til andre fag. Behandlingen af de nævnte discipliner vil let få slagside i retning af rent sociologiske betragtninger og derved øge risikoen for en indsnævet behandling af det religiøse perspektiv.

Kommissionen har overvejet den svenske ordning, hvor religion sammen med otte andre fag udgør en orienteringsfaggruppe i hele den ni-årige grundskole. I Sverige indgår hvert fag med et bestemt timetal på hvert klassetrin med en ret fast læseplan og med pålæg om, at faglærere fra hvert fag skal deltage i såvel planlægningen som undervisningens gennemførelse, jfr. bilag 15, side 98. Kommissionen er opmærksom på de fordele, der kan være forbundet med en sådan løsning, men savner erfaringer for at

kunne bedømme dens værdi, især fordi orienteringsfaggruppen herhjemme er mindre og kun har fungeret som sådan i kortere skoleløb.

Det er ligeledes betænkeligt, at undervisning i litteratur hverken her eller Sverige optræder i orienteringsgruppen, skønt dette fag sammen med historie har flest saglige berøringspunkter med religion.

Kommissionen vil imidlertid finde det rigtigt, at der etableres en kvalificeret forsøgsundervisning, hvor religion indgår i orientering, og mener, at der på baggrund heraf vil kunne stilles forslag om fagets forhold til orientering.

Ved kvalificeret forsøgsundervisning forstår kommissionen bl.a., at faglærere i religion er med i såvel tilrettelæggelsen som i gennemførelsen i samarbejde med Folkeskolens Forsøgsråd, Danmarks pædagogiske Institut eller Danmarks Lærerhøjskole, jfr. kapitel III, afsnit 22, side 32.

D. Principper for stofvalg til fagets læseplaner

Den menneskelige viden øges i vor tid med eksplosiv hast i alle fag. Det er derfor nødvendigt grundigt og så fordomsfrit som muligt at overveje, hvordan man vil udvælge stof til skolens læseplaner.

Man har ofte drøftet, i hvilken udstrækning skolen skal hente sine emner og fag fra den kultur og de vidensområder, der beskæftiger de voksne, eller om man fortrinsvis skal bygge læseplanerne op i relation til de spørgsmål, som forskellige livssituationer får eleverne til selv at rejse.

Overalt i den vestlige verden diskuterer man disse problemer. Diskussionen samler sig om to hovedprincipper, der almindeligvis kaldes det »elevcentrerede« og det »stofcentrerede«, men udtrykkene angiver ikke klart forskellen mellem de to principper.

Den »elevcentrerede« læseplan tager bevidst sit udgangspunkt i elevens spørgsmål og aktuelle problemer. Dens styrke ligger i den direkte motivation, som følger med elevens engagement i valg af arbejdsopgaver. Dens svaghed ligger i den fragmentariske og usystematiske måde, hvorpå fagenes indhold og struktur meget let bliver behandlet.

Den »stofcentrerede« læseplan lægger i første omgang hovedvægten på fagets indhold og struktur, og derefter tilrettelægger man læsepla-

nen under hensyn til elevens forudsætninger, altså i en form og inden for de grænser, der giver mening og er mulige for eleverne. Såvel stofvalg som arbejdsformer må tilpasses elevernes alders- og udviklingstrin. Styrken i den »stofcentrerede« læseplan ligger i det systematiske arbejde med faget og svagheden i risikoen for at tabe elevens interesse. Det må imidlertid være et naturligt krav til læseplanens indhold, at det skal kunne stå for en faglig vurdering, således at undervisningen koncentrerer sig om klarlæggelse af de grundlæggende kendsgerninger, begreber og tanker. Ved en sådan læseplan opnås endvidere det værdifulde i, at arbejdet i skolen nærmest så meget som muligt til arbejdsmetoderne i de tilsvarende basisfag (her teologi og religionshistorie), idet elevernes arbejde ofte inspireres af forskerens arbejdsmåde.

Kommissionen anbefaler, at man fortrinsvis lægger det »stofcentrerede« synspunkt til grund.

Dette får for faget religion bl.a. den betydning, at eleverne efterhånden må lære at arbejde med religiøse tekster og andet materiale efter samme metode som videnskabsmændene i basisfagene teologi og religionshistorie.

At kommissionen finder det rigtigt, at læseplanen hovedsageligt tager sit udgangspunkt i »stofcentrerede« synspunkter, betyder ikke, at

kommissionen ser bort fra den engagering af eleverne, der fremmes ved den »elevcentrerede« læseplan.

Tværtimod lægger man vægt på, at læreren ved den videre tilrettelæggelse af undervisningen inden for det givne emne kan og i mange tilfælde bør tage sit udgangspunkt i spørgsmål, der stilles af eleverne. Dette vil i religionsundervisningen ligesom i andre fag yderligere skabe det element af problemformulering og opgaveløsning, der er nødvendigt i al undervisning¹⁾.

I stofvalget bør man efter kommissionens opfattelse desuden søge frem til en viden, der kan anvendes i andre undervisningssituationer, ligesom der må lægges vægt på færdigheder som f.eks. tekstarbejde, der kan anvendes på mere vanskeligt tilgængelige dele af stoffet. Tilrettelæggelsen må ske ud fra en samlet planlægning, så der ligger en klar fremadskridende linie i arbejdet med faget, jfr. senere afsnit F. 2. side 40.

Fagets indhold og dermed stofvalget medfører, at vigtige og omfattende dele af undervisningen samler sig om kristendommen og andre religioner med benyttelse af årtusindgamle skrifter (herunder Bibelen), som naturligvis er præget af fjerne tiders opfattelse af Gud(er), verden og mennesker. På mange områder har menneskeheden siden da erhvervet sig ny viden og

indsigt, som har ført til forkastelse af ældre tilværelsesforklaringer. Der opstår derfor let en konflikt mellem fagets kundskabskrav og elevernes forudsætninger. Et populært eksempel herpå er Bibelens skabelsesberetning kontra det moderne verdensbillede. Denne konflikt er ganske vist ikke en speciel pædagogisk konflikt, men en særlig form for et generelt forståelsesproblem, som angår alle, der har med fortidige religiøse tekster og anskuelser at gøre. Når det alligevel skal nævnes her, er det, fordi det på en særlig måde aktualiseres i skolens religionstimer.

Konflikten kan og skal ikke undgås ved, at man lukker øjnene for det fremmedartede i Bibelen. Det må være lærerens opgave at søge frem gennem det tids- og stedsbestemte til de altid livsnære spørgsmål, som kristendom og andre religioner på hver sin måde, så længe de har eksisteret, altid har givet og stadig giver deres svar på. Fortidens mennesker havde i visse henseender de samme livsproblemer som vi nu levende, selv om de i mange henseender opfattede omverdenen og sig selv på en for os fremmedartet måde. Det må være undervisningens opgave at tage disse problemer op på elevernes niveau, da der ellers er risiko for, at undervisningen på dette område vil være forfejlet.

E. Elevernes situation

Instruction for lærerne i tilknytning til anordningerne af 29. juli 1814 pålagde læreren, at han bør »vide at rette sig efter Børnenes Fatteevne og Gemytstemning«.

Senere forskning har beskæftiget sig dybtgående med udviklingen af børns evne til at forstå, og særlig med hensyn til religionsundervisningen har R. J. Goldman m.fl. foretaget udviklingspsykologiske undersøgelser vedrørende børns tilegnelse af religiøse begreber.

¹⁾ Dette fundamentale undervisningstekniske princip er udtrykt kort og klart i Instruction for Lærerne i Almueskolerne paa Landet i Danmark af 29. juli 1814, der fremhæver, at læreren bør komme børnenes naturlige nysgerrighed til hjælp:

»Fremfor alting bør Skolelæreren søge at opvække Lærvillighed hos Børnene. Dette vil ikke falde ham vanskeligt, naar han, fornemmelig ved Læsebøgernes Afbenyttelse, kommer Børnenes naturlige Nysgierrighed til Hielp, og, ved fornuftig Veiledning, søger at forvandle den til gavnlig Vide-lyst. Denne Hensigt vil best kunne opnaaes, dels ved fattelige Anmerkninger over det, som læses;

Kommissionen har ikke ment at burde rede-gøre nærmere for disse undersøgelser²⁾, dels fordi resultaterne ikke skønnes tilstrækkelig afklarede endnu, dels fordi man finder, at et blot nogenlunde sikkert stof- eller metodevalg på basis af de foreliggende teorier ikke er muligt, og at de foretagne forsøg på ud fra psykologiske undersøgelser at drage direkte slutninger med henblik på formulering af læseplaner ikke synes at virke overbevisende.

deels ved Samtaler om enkelte Ting i Naturen, som falde i Sandserne; deels endelig ved lærerige Fortællinger, som give Anledning til at vække Indbildningskraften og øve Hukommelsen; hvormed tillige bør forbindes en, oftere gientagen, Henvisning til den nyttige Anvendelse, der i sin Tid vil kunne gøres af de Kundskaber og Færdigheder, som Børnene skal erhverve sig i Skolen ...«.

²⁾ I tilslutning til kommissionens drøftelser desangående skrev K. E. Bugge sin redegørelse: Ronald Goldmanns Religionspædagogik. Religionspædagogiske Studier. Gyldendal 1970.

Selv om det således efter kommissionens opfattelse er en næsten umulig opgave at sige noget, der virkelig har vægt, om elevernes situation på de enkelte klassetrin, har man dog fundet det rigtigt at formulere sine betragtninger derom, *dels* fordi kommissionen selv ønskede visse groft tegnede synspunkter vedrørende elevernes forudsætninger og situation som baggrund for overvejelserne med hensyn til placeringen af undervisningen og udarbejdelse af forslag til læseplan, *dels* fordi kommissionen vil fremhæve nødvendigheden af, at lærerne i deres arbejde har blik for elevernes situation.

Kommissionen har ikke ønsket at vurdere eller vælge imellem de af forskellige forskere opstillede beskrivelser af børnenes fremadskridende fatteevne, men har — med særligt henblik på de pædagogisk-praktiske forudsætninger hos børnene - gjort sig følgende betragtninger, der ikke påtænkes optaget i læseplanen for faget:

1. Yngste trin

Børnene er især bundet til hjemmet og dets miljø, der udgør det grundlag, hvorudfra eleven bedømmer verden. Børn har på deres vis prøvet at skulle klare sig over for det fremmede. De kender såvel det fjendtlige som det fortlige og beskyttende. De er åbne og aktive og spørger meget for at få mening i alt det, de møder. De er meget konkrete med sans for det dramatiske og det fantasifulde, som det kan knibe for dem at holde adskilt fra virkeligheden. De forstår enkle overskuelige situationer,

der modsvarer deres egen, men er kun i ringe grad i stand til at holde deres erfaringer sammen i større helheder.

2. Mellemtrin

Børnene opfatter stadig meget konkret og er stadig udadvendte. De kan bedre end tidligere klassificere et materiale og forstå historiske sammenhænge. Henimod slutningen af perioden begynder mange så småt at kunne tænke mere abstrakt. Det berettende sprog med skildringer af historiske skikkelser og dramatiske episoder ligger dem nærmest, men de fornemmer også virkeligheden i digtning, ordsprog, legender, symboler o.s.v. Undervisning i et sådant stof skal ske med megen omhu, hvis det ikke skal misforstås.

3. Ældste trin.

Eleverne er præget af voksende selvstændighedstrang. De unge ændrer i forstærket grad deres forhold til omgivelserne i disse år. De får nye kontakter og er kritiske over for tidligere autoriteter. Kritikken retter sig i disse år mod det traditionsprægede i det hele taget. Det er af betydning, at den kritiske sans frugtbares, f.eks. i retning af kritisk metode.

Arbejdssituationen er præget af, at elevernes abstraktionsevne har udviklet sig betydeligt. De kan her som i andre fag bedre arbejde med begreber og hypoteser end tidligere, selv om evnen hertil er vidt forskelligt udviklet.

F. Vurdering af den blå betænkningens læseplan og synspunkter med hensyn til en ny undervisningsvejledning

1. Da den blå betænkning for ca. 10 år siden så dagens lys, oplevedes den af mange lærere i kristendomskundskab som en befrielse. Den megen udenadslæren af katekismus, bibelord og salmevers blev trængt i baggrunden. Troselærestoffet skulle ikke længere bearbejdes som et isoleret fagområde, men i nøje tilknytning til de bibelske beretninger. Man søgte i det hele at afpasse stofvalget efter børnenes erfaring og forståelse. Om Det nye Testamente hedder det således, at man bør samle stoffet »i emnegrupper i stedet for at lade børnene møde de enkelte beretninger i en tilsyneladende tilfældig sammenhæng«.

Nyt stof blev inddraget: bibelsk tidshistorie

og -arkæologi, bibelsyn, andre kirkesamfund, kirkebygninger, fremmede religioner m.m. Der pegedes på nye metoder og hjælpemidler.

Den blå betænkning betegnede således et nybrud på en række områder, og de kritiske bemærkninger vedrørende læseplanen i de følgende afsnit må opfattes i overensstemmelse hermed.

2. Den blå betænkningens læseplan for 1.-7. klasse er præget af en vis ensidighed, som forekommer at være udtryk for den nedarvede kirkeligt-orienterede opfattelse af den kristne børnelærdom, både hvad stofvalg og arbejdsmetoder angår. Bibel, salmebog og troselære beher-

sker stofvalget og bestemmer arbejdsmetoderne. Herved er læseplanen for disse klasser blevet præget af et helhedssyn, bestemt af ovennævnte opfattelse.

Den blå betænkningens læseplan for de ældste klasser frembyder derimod et helt andet billede. Helhedssynet er trådt i baggrunden og har givet plads for et bredt stofvalg.

Kommissionen finder den blå betænkningens læseplan for 1.-7. klasse præget af for stor ensidighed. Den anser det netop for vigtigt at få faget belyst så alsidigt som muligt allerede på de yngste trin, selv om helhedssynet derved fortones. Bibel og salmebog - men ikke troselære, se side 41 - bør beholde deres naturlige plads i undervisningen. Hvad læseplanerne for de ældste klasser angår, anerkender kommissionen undervisningsvejledningens brede stofvalg, som dog skønnes for tilfældigt og diffust til at være tilfredsstillende.

Det skal her tilføjes, at kommissionen lægger vægt på, at der i en ny undervisningsplan — foruden større alsidighed — tilstræbes kontinuitet såvel i tilrettelæggelse som i tilegnelse, og at der i medfør heraf stiles mod et jævnt fremadskridende arbejde, præget af hensynet til sammenhæng i de enkelte arbejdsprocesser. Denne form for kontinuitet indebærer dog ikke en uhensigtsmæssig, tilstræbt kronologi.

3. »*Gentagelsesprincippet*« er som omhandlet foran i kapitel III, afsnit 20, side 31, fremtrædende i den blå betænkning. Det kan have stor værdi, hvis man ønsker at oparbejde en kontant viden hos eleverne. Gentagelse kan også fremme en dybere forståelse, især hos yngre elever, men har på den anden side medvirket til at fremkalde lede ved faget hos mellemstore og større elever, fordi det har givet disse en følelse af, at man uden større variation i arbejds- og tilegnelsesformen stadig vender tilbage til et alt for kendt stof. Dette kan således erfaringsmæssigt forringe en læseplans værdi i praksis. Det må derfor understreges, at genoptagelse af tidligere stof bør være klart motiveret med dettes anvendelse som led i en mere omfattende og dybtgående behandling af et emne.

Kommissionen lægger herefter vægt på, at nye læseplansforslag søger at undgå gentagelser, undtagen hvor særlige forhold taler herfor, se f.eks. læseplansforslag 1, side 54 (teksteks-empler).

4. I sammenligning med den blå betænkning lægger kommissionen i sine forslag til nye læseplaner, side 50-56, vægt på følgende *hovedtræk*:

- a. Det nye Testamente indgår med øget vægt.
- b. Det gamle Testamente er noget mere tilbage-trædende.
- c. Salmebogen bevarer sin nuværende styrke.
- d. Kirkehistorie, troselære, kirkekundskab samt en række bidiscipliner indgår med ændret tyngde og sammenhæng i det nye fagområde: Brydninger i kristendomsforståelsen.
- e. Fremmede religioner og andre livsanskuelser har fået en mere fremtrædende plads.

Med hensyn til principperne for stofbehandlingen har den historisk-kritiske metode og tematiske synspunkter fået en stærkere placering på bekostning af det dogmatiske og konfessionelle.

ad a og b. Stofmængden i *bibelkundskab* er stort set af samme omfang som i den blå betænkning. Det gamle Testamente har dog efter kommissionens mening haft en for dominerende plads, hvorfor man ikke har nævnt GT direkte i fagmålet, men har brugt det noget svagere udtryk »kristendommens baggrund«, hvoraf jødedommen udgør en væsentlig del. En principiel svækkelse er dog ikke tilsigtet.

Forskellen beror endvidere på, at kommissionen ønsker, at *stofvalget* til belysning af de enkelte emner såvel fra GT som fra NT skal være mere alsidigt og nuanceret, således at flere sider af den bibelske fremstilling kommer til deres ret.

Ud over at vejlede til en alsidighed, som er begrundet i Bibelens egen, har læseplanerne en lige så vigtig eller endnu vigtigere opgave, nemlig at være et værn mod enhver ensidighed i *stofbehandlingen*, således at glorificering af personer undgås, og kontroversielle spørgsmål ikke forbigås.

Der må gives plads til at vise såvel Bibelens enhed som de store historisk betingede forskelligheder ikke blot mellem GT og NT, men også inden for disse. Herunder skal eleverne efterhånden lære at skelne mellem Bibelens forskellige fortælleformer og stilarter.

Så snart det er muligt, bør undervisningen som anført i den blå betænkning bygge på bibelske tekster, gerne med benyttelse af dertil egnede udgaver. Målet er at formidle et møde mellem teksterne, historisk forstået, og eleverne

i deres situation, naturligvis afpasset efter børnenes fatteevne.

ad c. Se de side 57, 61 og 64 optagne forslag til salmevalg.

ad d. Ved *troslære* (= dogmatik) forstås i almindelighed en systematisk fremstilling af indholdet af den kristne tros tankemæssigt udformede lære. For folkeskolens vedkommende vil det sige den kristne børnelærdom, som den var formuleret i katekismen, f.eks. i Balslevs lærebog, som udbyggede Luthers lille katekismus til en lærebog i den lutherske kirkes rettroenhed.

En systematisk gennemgang af troslæren som selvstændig disciplin er ikke skolens, men kirskens opgave.

Det må dog fortsat påhvile skolen at undervise eleverne i, hvad kristendom er, jfr. kapitel I, afsnit B. 1., således at troslærens forskellige dele behandles såvel i deres historiske sammenhæng som i nutidig belysning, d.v.s. i forbindelse med bibelkundskab og »brydninger i kristendomsforståelsen«.

Kommissionen fraråder den blå betænkningens forslag om i 6.-7. klasse at behandle Bibel og kirkehistorie ud fra troslæren og omvendt.

Den blå betænkning har lagt op til at belyse væsentlige sider af kirke- og missionshistorien gennem *skildring af personer*. Ideen er god, for så vidt som børnene bedre forstår en tid gennem personskildringer, men faren ligger i, at man let ender i en for stærk forenkling af de faktiske forhold. Hvis man vil behandle epoker ved hjælp af personskildringer, må man sørge for, at tidstypiske træk inddrages.

ad e. De *fremmede religioner* har i den blå betænkning en svag placering, jfr. kapitel II, side 20. Først i sidste klasse behandles de nødvendigt. Der er i kommissionen enighed om, at de fremmede religioner bør behandles mere indgående. Derimod hersker der nogen usikkerhed over for spørgsmålet om, hvornår man bør begynde denne side af undervisningen. Nogle af kommissionens medlemmer er af den opfattelse, at en egentlig selvstændig beskæftigelse med fremmede religioner bedst kan ske på de ældre og ældste klassetrin, medens andre ønsker, at en selvstændig behandling af dem begynder tidligere.

De forskellige synspunkter afspejler sig i de to læseplanseksempler.

Der er i kommissionen enighed om, at emnet »andre livsopfattelser« er så kompliceret, at det først kan behandles på de ældste trin.

5. Den blå betænkning holder sig i *de første skoleår* stort set til bibelske skrifter og salmer.

Kommissionen anser det for betydningsfuldt, at andre emner inddrages tidligere i undervisningsforløbet, hvilket fremgår af læseplansforslagene. Til gengæld ønsker kommissionen det bibelske stof behandlet mere intensivt på det ældste trin, hvor eleverne er modne til at forstå nye aspekter i stoffet.

6. *Læseplanseksemplerne* er valgt således, at en række væsentlige spørgsmål i faget behandles i løbet af skoletiden.

Dybdebehandling af enkelte emner er så vidt muligt foretrukket for en mere oversigtspræget viden. Visse dele af stoffet har måttet udelades, fordi det er for svært, andre dele, fordi de ligger langt uden for børnenes horisont.

Kommissionen har overvejet forholdet mellem fagets historiske og dets nutidige aspekter og finder herefter, at undervisningen har været for historisk-kronologisk præget. På den anden side vil en ensidig vægtlæggen på nutidige religiøse forhold betyde, at fagets indre struktur og historiske bundethed ikke kommer til sin ret. Mere vigtig end historisk oversigtsviden og en ensidig nutidig religiøs orientering er derfor behandlingen af betydningsfulde epoker, begreber og temaer i historisk og nutidig belysning.

7. Vedrørende kristendommen og specielt bibelkundskab må *arbejdet med tekster*, i de mindre klasser i bearbejdet form, indtage en væsentlig plads ved siden af beskæftigelse med refererende og beskrivende materiale. For andre religioners og livsanskuelsers vedkommende vil det forhold, at de dokumenterede tekster i almindelighed er vanskeligt tilgængelige, formentlig gøre det nødvendigt i væsentlig grad at beskæftige sig med refererende og beskrivende materiale.

8. Kommissionen har ikke ment at kunne opstille nøjagtige retningslinier med henblik på sikring af *forholdet mellem fagområderne* og har indskrænket sig til forslag om, at undervisningen gennem hele undervisningsforløbet skal beskæftige sig med kristendommen i den væsentligste del af tiden, men at behandlingen af ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser

skal være så omfattende, at eleverne får mulighed for at få en solid orientering heri.

Inden for kristendomsundervisningen er Bibelen det centrale med tyngdepunkt i Det nye Testamente.

9. Undervisningens tilrettelæggelse.

Der bør i kristendomskundskab/religion som i de øvrige fag anvendes arbejds- og undervisningsformer afledt af den psykologisk-pædagogiske forskning.

Det vil bl.a. sige:

- a. Princippet om selvvirksomhed.
- b. Det induktive princip (problemløsningsprincippet).
- c. Princippet om det fundamentale (man samler sig om centrale spørgsmål i undervisningen, så stoffet ikke falder fra hinanden).
- d. Princippet om succession i tilrettelæggelse af tilegnelsesoplevelser (meningsfyldt indlæring).
- e. Princippet om variation i gentagelse af temaer.

f. Princippet om kun at indføre få nye elementer ad gangen.

g. Princippet om det eksemplariske (ud af den store stofmængde vælges modeller).

Det er en forudsætning for undervisningens gennemførelse, at der står et rigeligt og varieret undervisningsmateriale til rådighed i form af bøger, dias, film, lydbånd etc., og at der i normalklasseværelset er plads til friere arbejdsformer og tekniske muligheder for at anvende A/V hjælpemidler i den daglige undervisning.

10. Man må erindre, at de to nedenfor (kapitel VI, side 50 og 55) anførte læseplaner kun er eksempler. Andre læseplaner er mulige og ønskelige inden for rammen af fagmål og fagområder.

Til sammenligning er som bilag 21 og 22 side 124 og 126 optaget forslag fremsat af fagkonsulent Søren Borello og læseplansovervejelser fremsat af Religionslærerforeningen. Dette materiale er dog ikke direkte indgået i kommissionens drøftelser.

G. Fagets omfang og timetal

1. For at sikre en rimelig *balance mellem fagene* er det nødvendigt at skønne over de forskellige fags behov for undervisningstid. Man kan ikke fastsætte dette behov ved udelukkende at spørge fagfolk, da disse har en naturlig tendens til at overvældes af deres fags omfang og problemrigdom. Men fagfolk har ret i, at der står uoverskuelige mængder af viden til rådighed for undervisningen.

Folkeskolen er bundet til elevens forudsætninger for udnyttelse af det givne undervisningstilbud, og dette indebærer i alle fag en stærk begrænsning af de foreliggende muligheder. Man må endvidere ved vurdering af fagernes omfang erindre sig, at folkeskolen er almen og grundlæggende.

Deraf følger

a) at folkeskolen ikke kan eller skal undervise i alt det stof, der stilles til rådighed. Der vil altid være områder og problemstillinger, som folkeskolen hverken kan nå eller kan klare, men som eleven gennem skolens undervisning skulle have fået mulighed for at arbejde videre med enten på egen hånd eller i en fortsat undervisning.

b) at man ved fastlæggelse af et fags under-

visningsomfang skal gøre sig klart, at folkeskolen i almindelighed ikke kan etablere en meget omfattende undervisning i et bestemt fagområde, med mindre der er en vis baggrund herfor i befolkningen.

2. Ved overvejelse af *omfang og timetal* må man erindre sig, at skoleåret har 35-40 effektive arbejdsuger, at det er et almindeligt ønske at undgå, at der kun er én ugentlig time i et fag, samt at det af mange antages at give eleverne den bedste mulighed for tilegnelse, når undervisningen i et fag i folkeskolen spredes over en række årgange med to ugentlige timer i stedet for at koncentreres på færre årgange med mange ugentlige timer.

Et af kommissionens medlemmer har foretaget en kvantitativ vurdering, jfr. bilag 20, side 120, af kristendomsundervisningens omfang, dels ud fra den foreslåede målformulering, dels ud fra

- a) de hidtil anvendte bøger i undervisningen i folkeskolen og på seminarier.
- b) Bibelen og salmebogen.
- c) Teologisk litteratur i let tilgængelig form.

Det skønnes herefter, at der for yngste trin

og mellemtrinnet er brug for 320-365 timer. For ældste trin skønnes behovet at ligge på 130-162 timer.

Selv om beregningsmåden har sine svagheder, er man i skolens hverdag ofte nødsaget til lignende praktiske skøn.

Uafhængigt af denne beregningsmåde er kommissionen som helhed skønsmæssigt nået frem til et lignende antal nødvendige timer, nemlig ca. 450-525, dels ud fra en vurdering af faget i relation til skolens øvrige fag, dels ved en bedømmelse af omfang og indhold, idet man til opnåelse af fagmålet, jfr. kapitel I, side 17, samler undervisningen om følgende hovedemner:

a) Det nye Testamente og dets baggrund, herunder især Det gamle Testamente.

b) Karakteristiske kristendomsformer såsom oldkirken, den romersk-katolske kirke, de protestantiske kirkesamfund o.a.

c) Evangelisk-luthersk kristendomsforståelse i nutiden.

d) Andre religioner og livsopfattelser.

Dette timetal (450-525 timer) ligger i underkanten af det nuværende timetal, der er på 520-540 timer, jfr. kapitel II, side 18.

Det er kommissionens opfattelse, at fagets vanskeligheder, for så vidt angår tilrettelæggelsen, skyldes dels de forhold, for hvilke der er redegjort i kapitel III og tidligere i dette kapitel, dels timeplaceringen i skoleforløbet og en mindre rationel udnyttelse af timerne. Vanskelighederne skyldes altså efter kommissionens opfattelse ikke, at der er tillagt faget for få timer.

I de lande, vi naturligt sammenligner os med: Sverige, Norge, England og Vesttyskland (jfr. bilag 15, 16, 17 og 18, side 95, 100, 104 og 111) findes ganske vist et større timetal i det samlede undervisningsforløb, nemlig skønsmæssigt et tal i størrelsesordenen 16-20 ugentlige timer på årsbasis, medens det danske ugentlige timetal på årsbasis er 13 (12), jfr. cirkulære af 25. juni 1970. (Se nærmere den blå betænkning, side 30, samt »Supplerende bemærkninger til de vejledende læseplaner i folkeskolen« side 4 og 32). Ved en direkte sammenligning med andre lande må man imidlertid bl.a. tage i betragtning, at faget har et noget forskelligt indhold fra land til land.

H. Fordelingen af timerne

Det er bemærkelsesværdigt, at faget herhjemme nu har nogenlunde samme styrke på yngste og mellemste trin, men står svagt på de ældste trin. Ca. $\frac{3}{4}$ af fagets timer ligger på 1.-6. årgang, medens ca. $\frac{1}{4}$ ligger på 7.-10. årgang. I historie gør en modsat tendens sig gældende. Dette fag har de fleste timer på mellemste og ældste trin, men intet i de to fag begrundes en sådan forskel i fordelingen af fagenes timer.

Det må dog herved tages i betragtning, at den blå betænkning er udarbejdet med den daværende 7-årige undervisningspligt som forudsætning, medens man nu må vurdere undervisningen som et hele ud fra en fremtidig 9-årig (eller 10-årig) skolegang.

Visse dele af stoffet er vanskeligt tilgængeligt eller misforståeligt på de yngre klassetrin på grund af dets voksentprægede karakter.

Fordelen ved at arbejde med faget på de ældste trin er, at eleverne her på grund af deres større erfaring, bredere baggrund og mere udviklede abstraktionsevne har bedre forudsæt-

ning for at arbejde i dybden med stoffet og forstå dette i nye aspekter. En alvorlig risiko ved den nuværende undervisning er, at den voksnes forståelse stagnerer på det stadium, som nåedes i barneårene gennem skolens undervisning, fordi eleverne ikke får belyst centrale stofområder på det tidspunkt, hvor deres forståelse ligger nærmest de voksnes.

En ret omfattende religionspædagogisk forskning i England, Tyskland og Sverige har ligeledes påpeget nødvendigheden af, at der arbejdes mere intensivt på de ældre klassetrin.

Kommissionen anser herefter en styrkelse af undervisningen på de ældste trin for påkrævet med hensyn til såvel timeplacering som stofdeling.

Til gengæld finder kommissionen det af flere grunde rigtigt at begrænse timetallet på de yngste trin, jfr. kapitel III, afsnit 7, side 26, samt nedenfor, og at der af andre grunde finder en afbrydelse sted af undervisningen på mellemtrinnet.

Kommissionens indstilling harmonerer på dis-

se punkter i princippet med de af Religionslærerforeningen og Landsorganisationen af Elever fremsatte synspunkter, jfr. side 27.

Der er ikke i kommissionen opnået enighed med hensyn til placeringen af timerne i skoleforløbet. Forslagene om timeplaceringen er i øvrigt præget af usikkerheden omkring karakteren af det 10. skoleår.

1. 1.-6. skoleår

a. De første skoleår

Som nævnt i kapitel III, afsnit 7, side 26, finder kommissionen det rimeligt, at undervisningen i faget først påbegyndes på et senere tidspunkt end efter den nugældende ordning, selv om det er rigtigt, at der findes stor åbenhed og modtagelighed hos børnene i de første skoleår, og at stærke indtryk fæstner sig netop i den alder. Denne erfaring bruges som begrundelse for, at faget bør bevare sin timetalsstyrke på de yngste trin, idet mange bibelske fortællinger virker inspirerende på børnenes fantasi og tanke, og at det derfor er sagligt og pædagogisk hensigtsmæssigt at begynde faget i 1. klasse.

Deroverfor må det dog bemærkes, at den faglige nytte af denne undervisning er problematisk. For det første er udvalget af pædagogisk brugbare fortællinger kun delvis egnet til at fremme børnenes fornemmelse af, hvad kristendom er, eller hvad Bibelen vil sige. For det andet kan en sådan barnligt-fantasifuld tilegnelse af bibelske fortællinger bære kimen i sig til misforståelser, der kan medvirke til at blokere en senere mere moden beskæftigelse med de bibelske skrifers religiøse indhold, ligesom elevens forståelseshorisont og ordforråd næppe er tilstrækkeligt udviklet i de første klasser. Religionspsykologiske undersøgelser har gjort det sandsynligt, at barnets religiøse tænkning stort set udvikles på samme måde som dets øvrige tænkning.

Kommissionens flertal tillægger argumenterne mod at begynde i 1.-2. klasse større vægt end argumenterne for, men vil også i denne sammenhæng slå fast, at forslaget om at opgive undervisningen i disse klasser først og fremmest skal ses som den pris, man på grund af fagtrængslen må betale for at kunne opnå den styrkelse af faget på de ældste trin, som kommissionen finder helt afgørende.

Flertallet går herefter ind for, at der i 1. og

2. år ikke tillægges faget skematimer, men at emner fra faget behandles, når ydre begivenheder eller børnenes spørgsmål giver naturlig anledning dertil.

Landsorganisationen af Elever er som nævnt side 27 på dette punkt enig med kommissionens flertal. Religionslærerforeningen, der finder, at faget ikke behøver at have selvstændige timer i 1. årgang, peger til gengæld på, at der f.eks. i forbindelse med klasselærerfunktionen kan behandles enkelte emner fra faget, som måtte være aktuelle for eleverne.

Et mindretal (A) (Edel Hertz og Siiger) finder, at faget kun bør sløjfes i 1. skoleår, og at indføringsfasen i faget herefter skal være i 2. og 3. skoleår med $\frac{2}{2}$ timer ugentlig i hver klasse.

Mindretallet har herved fremhævet, at uheldige erfaringer med hensyn til begynderundervisningen meget vel kan skyldes, at undervisningen er grebet forkert an, samt at de på yngste trin modtagne indtryk ikke er blevet bearbejdet på ældre trin gennem en relevant undervisning.

b. 3.-6. skoleår

Kommissionen foreslår, at der ligesom nu tildeles faget 2 ugentlige timer i hver af disse årgange, jfr. dog mindretallet foran under a.

2. 7.-10. skoleår

Kommissionen anser det for rigtigt, at undervisningen i hvert fald sløjfes i det år, da eleverne deltager i konfirmationsforberedelse, men at det i øvrigt - også bortset herfra - ville være hensigtsmæssigt, om der blev en afbrydelse i undervisningen inden dennes afsluttende og afrundende fase.

Hele kommissionen var oprindelig inde på den tanke, at det - alle praktiske og undervisningsmæssige forhold taget i betragtning — ville være at foretrække, at faget sløjfedes i både 7. og 8. skoleår, men at der til gengæld tildeltes faget 2 ugentlige timer i såvel 9. som 10. skoleår. (Ifølge mindretal B dog i 10. skoleår som 2 tilvalgstimer). Dette forslag fastholdes principielt af kommissionen. Hvis undervisningen i 10. skoleår ikke bliver tilrettelagt som et »normalt« folkeskoleår, men efter tilvalgssystemet, vil faget imidlertid efter *flertallets* opfattelse blive for svagt stillet, hvis det sløjfes både i 7. og 8. skoleår.

Flertallet kommer under denne forudsætning til den konklusion, at faget kun bør udgå i det ene af de to skoleår, nemlig 7. skoleår, men at der herefter tillægges faget 2 timer ugentlig i 8. og 9. skoleår. Man finder det naturligt, at faget tilbydes i 10. klasse som valgfrit fag.

Et mindretal (B) (Formanden, Jakob Andersen, Schultz, Vanning og Østergaard) foreslår, at faget under alle omstændigheder sløjfes i både 7. og 8. skoleår, og at der tildeles faget 2 obligatoriske ugentlige timer i 9. skoleår samt 2 valgfrie timer i 10. skoleår.

Kommissionen går ud fra, at det vil være muligt at opnå en tilfredsstillende og ensartet ordning med hensyn til konfirmationsforberedelsens placering i overensstemmelse hermed.

Kommissionens timetalskonklusion

Ugentlige timer	Flertal		Mindretal A		Mindretal B
	pri-mært	subsi-diært	pri-mært	subsi-diært	
1. skoleår	0	0	0	0	0
2. »	0	0	2/2	2/2	0
3. »	2	2	2/2	2/2	2
4. »	2	2	2	2	2
5. »	2	2	2	2	2
6. »	2	2	2	2	2
7. »	0	0	0	0	0
8. »	0	2	2	2	0
9. »	2	2	2	2	2
10. »	2	2x)	2	2x)	2x)

x) tilvalg

KAPITEL V

Kommissionens forslag

A. Forslag til lovændringer

1. Forslag til ændring af lov nr. 160 af 18. maj 1937 om folkeskolen, jfr. lovbekendtgørelse nr. 300 af 12. juni 1970:
 - a. Ophævelse af § 1, stk. 3, eller officiel tilkendegivelse af, at bestemmelsen alene skal opfattes som angivende fagets centrale kundskabsområde, jfr. kapitel I, afsnit A, side 15.
 - b. I § 17, stk. 2, 1. pkt. ændres »kristendoms-kundskab« til »religion«, jfr. kapitel I, afsnit B. 2. side 17.
 - c. i § 22, stk. 2, 4. pkt., udgår ordene »religion og«, jfr. kapitel III, afsnit 23, side 32.
 - d. I § 23, stk. 2, ændres »kristendoms-kundskab« til »religion«, jfr. kapitel I, afsnit B.2. side 17.
 - e. § 52 affattes således:
»Når et barn tilhører et trossamfund uden
 - f. I § 53, 1. pkt., udgår ordene »kristendoms-kundskab og«, jfr. kapitel I, afsnit B. 2. side 17.
2. Kommissionen henstiller, at § 24, stk. 1, d), i lov om menighedsråd, jfr. kirkeministeriets lovbekendtgørelse af 26. juni 1970, ophæves.

B. Kommissionen henstiller i øvrigt:

1. at formuleringen af cirkulæret af 1960 og dermed undervisningsvejledningen af 1960 ændres derhen, at det slås fast, at bevidst eller følelsesbetonet forkyndelse, opdragelse eller påvirkning til livsanskuelser eller bestemt meningsdannelse ikke er i overensstemmelse med folkeskolelovens almindelige formålsbestemmelse i § 1, stk. 2, og derfor heller ikke må finde sted i kristendomsundervisningen, jfr. kapitel 1, afsnit A, side 15,
2. at faget religion i folkeskolen varetages af en lærer, der også underviser i andre fag i den pågældende klasse, men ikke nødvendigvis i de traditionelle klasselærerfag, jfr. kapitel III, afsnit 8, side 27,
3. at det tilkendegives over for skolelederne, at faget ikke - som det hidtil i vidt omfang har været tilfældet - i skolen tildeles nyan-
- satte og uerfarne lærerkræfter, jfr. kapitel III, afsnit 9, side 27,
4. at efteruddannelsen for fagets lærere udbygges, jfr. kapitel III, afsnit 12, side 28,
5. at der foretages en grundig undersøgelse af problemerne omkring udgivelse af bibelske tekster til skolebrug, herunder forkortede udgaver og udgaver af væsentlige enkelt-skrifter samt en ensartet navngivning af bibelske fortællinger og beretninger, jfr. kapitel III, afsnit 15, side 29,
6. at der for faget religion etableres en effektiv forsøgsundervisning i samarbejde med f.eks. Folkeskolens Forsøgsråd, Danmarks pædagogiske Institut og Danmarks Lærerhøjskole, jfr. kapitel III, afsnit 22, side 32,
7. at der etableres en udvidet konsulentbistand for faget religion, jfr. kapitel III, afsnit 26, side 34.

KAPITEL VI

Kommissionens læseplansforslag

Generelt

Fagets formål

Formålet med folkeskolens religionsundervisning er at bibringe eleverne et grundigt kendskab til kristendommen og dennes baggrund.

Det centrale kundskabsområde er den kristendomsopfattelse, der kommer til udtryk i den danske folkekirke.

Undervisningen skal desuden orientere om de vigtigste ikke-kristne religioner og tillige om andre livsopfattelser.

Fagområder

A. Bibelkundskab

Undervisningen må tage vidtgående hensyn til de synspunkter og arbejdsmåder, der præger den historisk-bibelske videnskab. Hovedsagen er at fremme forståelsen af teksternes indhold og hensigt ud fra deres egne forudsætninger.

I arbejdet med teksterne kan der, når det er sagligt begrundet, trækkes linier til senere tiders, herunder nutidens, beslægtede problemer.

1. *Det gamle Testamente (GT)*

GT bør stadig være et vigtigt område i faget. Grundene hertil er forskelligartede, men vægtige, især:

a. I Det nye Testamente forstås GT som en forberedende åbenbaringskilde, der peger frem mod opfyldelsen i NT. Derfor udgør GT en del af kirkens bibel.

b. Også historisk betragtet er GT en betydningsfuld baggrund for NT. Gennem historisk arbejde med stoffet bør man modarbejde, at GT enten »kristianiseres« eller negligeres som uvæsentligt. Der vælges emner, der belyser den israelitisk-jødiske historie og religion, bl.a. patriark- og Stammetradition, erobringen af Kanaans land, kongetiden, eksilet og tiden derefter;

Jahvedyrkelse og kananæisk religion, pagts-tanken (Jahve og folket), skabelsesmyter, messiasforventningen (i jødisk og kristen tydning), templet og tempelkult, profetismen, salmer, ordsprog og visdomsbøger, jødisk fromhed og synagogegudstjeneste.

c. GT udgør den væsentlige folkelige og religiøse baggrund for jødisk kultur. Det bør gøres klart, at GT ikke blot - i forbindelse med NT - anses for hellig skrift i kirken, men for sig selv alene udgør jødernes hellige skrifter (loven og profeterne). Det indeholder folkets ældste historie, lovgivning og gudstro, jfr. de under b. nævnte emner.

Det er den centrale kilde til at forstå den jødiske religion i fortid og nutid.

d. GT rummer spørgsmål, der optager mennesket til alle tider, som ret og uret, skyld og skæbne, historiens mening, livet i sorg og glæde. GT's særprægede, dybtgående og ofte fremmedartede måde at løse spørgsmålene på må iagttages.

2. *Det nye Testamente (NT)*

Det nye Testamente er fagets hovedområde. Det må fra begyndelsen gøres klart, at alle

NT's skrifter er skrevet af medlemmer af de første kristne menigheder og således er forfattet i lyset af troen på den opstandne Jesus Kristus. De er for eftertiden på én gang den afgørende del af kirkens hellige skrift og historiske vidnesbyrd om de ældste kristnes tro på og viden om Jesus.

Dette gælder evangelierne ikke mindre end Apostlenes Gerninger og Paulus' breve. Evangelierne er altså primært at forstå som kilder til viden om den ældste kristne tro og først sekundært som kilder til viden om den historiske Jesus. Dette betyder dog ikke, at de ikke, læst med rimelig historisk kritik, i hovedtræk formidler et pålideligt indtryk af Jesu virksomhed — særlig hans forkyndelse og lære — og livsskæbne. Dette gælder dog kun i ringe grad Johannesevangeliet.

Det er sagligt og pædagogisk vigtigt at klarlægge det historiske faktum, at der bestod kristne menigheder, før selv de ældste nytestamentlige skrifter blev skrevet. Undervisningen vil derfor kunne tage sit udgangspunkt i apostlenes og menighedens situation og på denne baggrund meddele kundskab om evangeliernes fortællinger om Jesus.

Det må anses for yderst værdifuldt, om eleverne så tidligt som muligt møder de nytestamentlige tekster selv. Her tænkes især på tekster fra evangelierne, da store dele af de øvrige nytestamentlige tekster er mindre egnede i folkeskolen på grund af deres vanskeligt tilgængelige karakter. Læsningen af teksterne skulle gerne åbne de ældre og ældste elevers øjne for de enkelte evangeliers særpræg såvel i indhold som i form og stil.

Undervisningen må helt fra begyndelsen være åben over for den videnskabelige udforskning af Jesu historie og urkristendommen.

Det skønnes hensigtsmæssigt at samle undervisningen om to hovedområder: Jesu historie og de første menigheders historie, herunder Paulus.

Til belysning af det første område må som hidtil udvalgte afsnit af evangelierne udgøre grundstammen. Urmenighedens historie belyses især ved tekster fra Apostlenes Gerninger, men også ved udvalgte afsnit af den paulinske brevsamling og de fire evangelier.

Når der undervises i Jesu historie, anbefales det at samle interessen om nogle hovedemner. I første række om Jesu læres egenart i *indhold* (hans budskab om Gud som faderen og hans rige, der kommer; befalingen til at elske Gud

og næsten; kravet om efterfølgelse i lidelsen; tilsagn om Guds tilgivelse af menneskers skyld; angreb på farisæernes og de skriftkloges ritualisme, selvretfærdighed og inhumanitet) og *form* (lignelser, debatter med modstandere og belæringer af disciple). Dernæst hans livshistorie, især hans offentlige virksomhed som lærer og undergående læge samt hans domfældelse og henrettelse. Spørgsmålet om Jesu forståelse af sig selv er velegnet især på ældste trin.

I gennemgangen af urmenighedens historie lægges vægt på at beskrive den første menigheds tro, livsform, organisation og problemer indadtil og udadtil, især i mødet med jødedom og hellenisme.

B. Brydninger i kristendomsforståelsen gennem tiderne

Hovedsigtet er at behandle en række epoker, skikkelser og synspunkter fra kirkens historie, der skal vise, hvordan man til forskellige tider har opfattet væsentlige sider af kristendommen. En fortløbende behandling af kirkehistorien fra oldkirken til vore dage er ikke gennemførlig. Det skønnes værdifuldere, at man i stedet behandler enkelte epoker eller bestemte emner belyst fra forskellige synsvinkler.

Af epoker kan nævnes oldkirken, reformationen, Danmark i det 19. århundrede og nutidsorientering om forskellige kirkesamfund.

Centrale emner kan være Jesu person (forskellige opfattelser af Jesus gennem tiderne); mennesket og dets frelse (skiftende forståelse af de bibelske begreber nåde, tro, fordring); forskellige kristne livsformer (munkevæsen, den lutherske kaldsetik, andre grupperdannelser); kristendommen konfronteret med den omgivende kultur; kirke og kættere; aktuelle menneskelige og samfundsmæssige problemer i kristen belysning.

En egentlig gennemgang af troslæren er ikke formålstjenlig. Til gengæld må man ved behandling af de enkelte emner stadig søge at belyse spørgsmålet om, hvad kristendom er, især i evangelisk-luthersk sammenhæng.

En ensidig historisk beskæftigelse med emnerne kan modvirkes ved, at man inddrager relevante nutidige problemstillinger.

Til området hører emner som gudstjenesteformer, kirkebygninger og mission.

De valgte arbejdsområder skal så vidt muligt bearbejdes ved anvendelse af konkrete eksempler. Illustrationsmateriale fra fortid og nutid inddrages

C. Fremmede religioner og andre livsanskuelser

Disse behandles principielt på samme måde som kristendommen, d.v.s. at man, hvor det er gør ligt, skal behandle dem i deres levende funktion og deres historiske oprindelse.

Det er ugør ligt i folkeskolen at nå til en egentlig forståelse af fremmede religioner. Dette ville kræve mange års studium og medleven. Alligevel er væsentlig beskæftigelse med fremmede religioner nødvendig og betydningsfuld, dels fordi de fremmede folk er rykket os tæt ind på livet, dels fordi man her stilles over for

fundamentale menneskelige problemer ligesom i kristendommen. Målet er at beskrive religionerne for at forstå dem, så vidt det er muligt.

Det er i denne forbindelse hensigten at søge at konfrontere kristendommen med andre religioner, idet man i skolens sammenhæng må være opmærksom på, at kristendom er en religion som andre.

Til området hører også arbejde med andre livsanskuelser som f.eks. humanisme, ateisme, marxisme. Dette stof hører især hjemme på sidste undervisningstrin.

Særlige bemærkninger vedrørende religionernes udtryk gennem kunsten

Emnet behandles i naturlig forbindelse med områderne A, B og C. Det drejer sig først og fremmest om salmekundskab, men tillige om anden digtning, billedkunst, musik og film, samt arkitektur, der beskæftiger sig med emner, der har relation til faget.

I salmerne har forskellige tider og fromhedstyper udtrykt deres religiøse egenart fra

oldkirken til i dag. Salmer er en væsentlig kilde til at belyse forskellige tiders kristendomsforståelse. Eleverne bør derfor stifte bekendtskab med et vist antal typiske salmer, jfr. forslag til salmevalg A, B og C, side 57, 61 og 64.

På tilsvarende måde kan beslægtet materiale fra andre religioner inddrages i undervisningen.

Forholdet mellem fagområderne

Undervisningen skal omfatte de foran under afsnit A til C anførte fagområder. Undervisningen skal beskæftige sig med kristendommen i den væsentligste del af tiden, men skal på den anden side behandle ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser så omfattende, at ele-

verne får mulighed for at få en solid orientering heri.

Inden for kristendomsundervisningen er Bibelen det centrale med tyngdepunkt i Det nye Testamente.

Undervisningen skal i dette som i andre fag være saglig og loyal, og forkyndelse eller religiøs påvirkning kan lige så lidt tilstedes i dette fag som ideologisk påvirkning i andre fag.

Stoffordelingsplaner

LÆSEPLANSFORSLAG NR. 1

Læseplanen angiver de emner, der ønskes behandlet inden for de side 47-49 angivne fagområder. Det understreges, at andre emner ofte med lige så stor rimelighed kunne inddrages, ligesom det er muligt og ønskeligt, at der opstilles forskellige undervisningsmodeller til de enkelte emner.

Fra og med 6. skoleår er de anførte emneeksempler så omfattende, at der må foretages et skønsomt valg under hensyntagen til, at de under fagmål og fagområder opstillede krav tilgodeses.

Særplaner for hjælpeskoler o.l. er ikke udarbejdet. De bør udformes af særlige fagfolk i tilknytning til de i nærværende læseplan anførte synspunkter.

For at fremme en mere præcis formulering anvender læseplanen ofte en faglig-teologisk terminologi, der kan forekomme vanskelig i forbindelse med de børn, der skal undervises. Terminologien må naturligvis tilpasses praksis, så den svarer til den daglige undervisningssituation på de pågældende klassetrin.

Yngste trin (indføringsfasen) 3. (2.-3.) skoleår

Undervisningen tager på dette trin især sigte på beskæftigelse med fortællinger til belysning af fagets elementære emner og begreber. Der er hverken tale om en kronologisk gennemgang eller direkte begrebsbehandling, men stofeksemplerne belyser visse hovedtanker i faget. Arbejdet med disse emner bør tage sit udgangspunkt i børnenes situation (miljø og forestillingsverden).

Specielt på dette trin må der gives børnene mulighed for at opleve stoffet gennem en så alsidig tilrettelagt undervisning som muligt, så læreren foruden at bruge fortælleform, samtaleform og illustrerende materialer også imø-

dekommer børnenes naturlige lyst til skabende arbejde i situationer, der kan medvirke til fremme af forståelsen.

Der behandles emner fra følgende områder:

1. Det nye Testamente.
2. Det gamle Testamente.
3. Dansk kirkeliv.

Der gives en elementær indførende behandling af:

I. Tidshistorie

- A. Vigtige geografiske steder i Palæstina (Nazaret, Genezaret sø, Jerusalem o.a.). Udvalgte træk fra evangelierne til at belyse Jesu færden på disse steder og i disse miljøer.
- B. Kilder til vor viden om Jesus.
I meget enkel form fortælles, at man huskede ting, som Jesus havde sagt og gjort (den mundtlige overlevering). Senere nedskrev forskellige mennesker i menigheden dette i nogle bøger (evangelierne). Lidt om, hvor nogle gamle håndskrifter i dag er opbevaret.
- C. Jesu livshistorie i hovedtræk.

II. Nogle hovedemner fra evangelierne

- A. **Gud** som skaber, herre og far, mennesket som **tjener** og barn.
Eksempler: den fortabte søn, Fadervor, det store bud i loven, den gældbundne tjener, arbejderne i vingården, de betroede talenter samt Mt 6,28-30. Lk 17,7-10.
- B. Jesus og mennesker i hans omgivelser, f.eks. familie, Johannes Døber, Mk 1,16-20, tollere (Zakæus) og syndere, måltidsfællesskab. Nogle helbredelsesfortællinger (den lamme, høvedsmandens søn, den kananæiske kvinde).

- C. Forholdet mellem mennesker belyst gennem Jesu forkyndelse.
Eks.: Den gyldne regel, den barmhjertige samaritaner samt Mt 5,21-26; 5,38-42; 7,1-5; 25,31-46.

III. Jødisk børnelærdom på Jesu tid

- A. Patriarkfortællinger.
B. Josef fortællingen.
C. Fortællinger om Moses' barndom og ungdom. Træk af Ægyptens religion.
D. Den jødiske trosbekendelse, de 10 bud, bønner.
E. I forbindelse hermed kan behandles folkelige religiøse forestillinger som engle og dæmoner, varsler, magi og amuletter. Religiøse skikke.

IV. Kirken

- A. Sognekirken
1. Kirkebygningens tilblivelse og inventar.
2. Hvad der sker i kirken i dag: gudstjeneste (dåb, nadver), bryllup, begravelse.
B. Kirkehistoriske fortællinger
1. Ansgar og kristendommens komme til Danmark. Nogle nordiske myter og religiøse skikke.
2. Hans Tausen og reformationens virkninger i Danmark.
3. Hans Egede og kristendommens komme til Grønland. Fortællinger til belysning af eski-moisk religion.
V. Salmer og bibelhistoriske sange i tilknytning til de enkelte emner

Mellemtrinnet 4.-6. skoleår

Sammenhængende indførelse i kristendommens historiske grundlag. Det gammeltestamentlige stof samles omkring enkelte temaer af væsentlig betydning for forståelse af jødedom og NT. I NT behandles centrale temaer fra Jesu liv og forkyndelse samt menighedens Kristustro.

Fra kirkens historie behandles en række brydninger indadtil og udadtil samt et område inden for missionsarbejdet. Den lutherske reformation er obligatorisk emne. I forbindelse med det kirkehistoriske stof behandles forskellige tiders opfattelse af væsentlige kristne spørgsmål, der har berøring med elevens egen verden.

Jødedommen i fortid og nutid, hellenistisk religion og muhammedansk religion. Eleverne arbejder med illustrerende materiale.

4. skoleår

I. Religiøse institutioner på Jesu tid

- A. Templet (indretning, historie).
B. Hvad der skete i templet.
C. Synagogen (indretning og brug).
D. Jødernes hellige skrifter (loven og profetene).
II. Uddrag af GT's indhold samlet om pagts-tanken som centralt tema (beslægtede forestillinger hos andre orientalske folk)
A. Pagt (aftale, testamente), pagtstegn, nogle pagtslutninger: med Noa, Abraham, Jakob.
B. Traditionen om pagtslutningen på Sinai.
C. Pagtsfolket i dommertiden.
D. Kongen og pagten. Kongen som pagtens vogter. Kongen og templet, belyst gennem fortællinger om Salomon, Jeroboam I og II, Akab, Manasse og Josias.
E. Profeternes forsøg på at holde konge og folk fast på pagten (belyst gennem fortællinger fra Elias', Arnos' og Jeremias' historie).
Kananæisk religion.
F. Rigernes undergang.
G. Eksilet.
H. Urhistorien (1 Mos kap 1-11).

III. Træk af senjødedommens historie

- A. Historiske begivenheder (Makkabæertiden).
B. Eksempler på sen jødedommen som lovreligion. De gamles overlevering.
C. Religiøse grupper i senjødedommen (saddukæere, farisæere, skriftkloge. Qumransekten, Johannes Døber).
D. Templets ødelæggelse i år 70.

IV. Nogle temaer i Jesu forkyndelse

- A. Gudsriget belyst gennem nogle lignelser og andre udsagn, eks. Mt 13,1—52. Lk 14,15-24. Mt 5,1-10.
B. Dommen, eks. Mt 25,1-46. Lk 12,13-21.
C. Opgør med loven og de lovkyndige, eks. Mk 7,1-23. Mt 23,1-39.
D. Efterfølgelseskravet, eks. Mk 8,34-38; 10,13-16; 10,17-27; 10,35-45.
E. Bekymring og forsynstro, eks. Mt 6,25-34; 10,26-31. Lk 10,38-42.
F. Tilgivelse, eks. Lk 7,36-50; 18,9-14.
G. Andre emner behandlet i discipelbelæring og stridssamtaler, eks. Mk 12,13-17.

V. Arkæologisk og andet materiale fra gammel- og nytestamentlig tid i tilknytning til de behandlede emner.

VI. Salmer og bibelhistoriske sange, der belyser ovennævnte temaer.

5. skoleår

I. Messianske forestillinger

A. Det gamle Testamente

1. Kongen som Jahves salvede (Saul og David). Den salvede som Guds søn, Salme 2.
2. Profeternes messiasløb. Messias som den fremtidige, ideale hersker og lykkebringer.

B. Senjødedommen

1. Den nationale oprørsleder som messias (Zeloterne, Judas Galilæeren).
2. Menneskesønnen som titel på den kommende verdenshersker og verdensdommer. Daniels bog 7,13 f.

C. Det nye Testamente: Troen på Jesus som messias (Kristus).

1. Jesu lidelse og død. Den uskyldigt lidende messias, som forkastes af sin samtid, giver afkald på magtanvendelse og forsvar. Lidelseshistorien læses synoptisk i uddrag efter de fire evangelier. Esajas 52,13-53,12 indtages. Ap G 8,16-40.
2. Jesu opstandelse og indsættelse som den himmelske herre. Troens opståen. Jesus viser sig for sine disciple efter sin død. 1 Kor 15,1-10, opstandelsesberetninger i evangelierne. Jesu himmelfart, Ap G 1,9-11, jfr. 2,32-36.
3. Jesu åbenlyse komme med guddomsmagt til frelse og dom (Jesu genkomst). Mt kap 24-25.
4. Jesu udsagn om sig selv.
 - a. Synopsen: Jesus hemmeligholder sin messianitet, men bruger dog titlen menneskesønnen.
 - b. Johannesevangeliet: Jesus fremstiller sig i ord og gerning som Guds søn (belyst gennem fortællinger og taler).
5. Disciplenes mangelfulde forståelse. Peters bekendelse.
6. Folkets hyldest.
7. Messianske fortællinger om Jesus i de tre første evangelier. Jesu fødsel og barndom. Jesu dåb og fristelse. Jfr. ovenfor nævnte fortællinger: Peters bekendelse (og forklarel-

sen på bjerget), indtoget, processen mod Jesus (som del af lidelseshistorien).

8. Fortællinger om undergerninger (helbredelser, naturundere, døde-opvækkelser).

II. Kristendommens udbredelse i oldtiden

A. Indtil år 70

1. Kirkens stiftelse.
2. Peter og menigheden i Jerusalem.
3. Brydninger mellem jødekristne og hedningekristne.
4. Paulus og en paulinsk menighed (Korint).
5. Dåb og nadver.

B. Fra år 70 til Konstantin den Store

1. Forfølgelser, gudstjeneste, dåb og fadervor, trosbekendelser, organisation, kirkelige fester og skikke.
2. Hellenistiske religioner og deres indflydelse på kristendommen.
3. Kirkebyggeri (hvorfor man byggede, som man gjorde).
4. Konstantin den Store (den guddommelige hersker).
5. Statskirke.

I tilknytning til de nævnte emner nogle påske- og pinsesalmer.

III. Kristne symboler og tegn

- A. Jesusbilleder gennem tiderne.
- B. Symboler og tegn for Gud, Jesus, Helligånden.
- C. Evangelist- og apostelsymboler.
- D. Forskellige korsformer.
- E. Farvernes symbolik.
- F. Kalkmalerier (romanske og gotiske).
- G. Enkelte kunstværker fra fortid og nutid med religiøse motiver, især med motiver i tilknytning til det bibelske stof.

IV. Jødedommen

- A. Træk af jødedommens historie i Europa.
- B. Religiøse forhold i Israel i dag.

6. skoleår

- I. Frie samtale om dagsaktuelle emner af etisk og religiøs karakter

II. Kirkehistoriske emner

- A. Klosterbevægelsen belyst gennem et enkelt munkesamfund, f.eks. Benediktinerne.
 1. Historisk indblik.
 2. Optagelsesvilkår, organisation, embeder.
 3. En munks hverdag.
 4. En klosterbygning.

- B. Kristendommen i Danmark i 12.-13. årh. på europæisk baggrund.
1. Kirke og kongemagt (Eskil, Absalon, Jens Grand).
 2. Kirke og sogn.
 3. Kirkens tro, embeder.
 4. Kirkelige skikke, fester, sakramenter, af-lad, helgendyrkelse.
- C. Den lutherske reformation (obligatorisk)
1. Politiske og religiøse forhold.
 2. Luthers liv.
 3. Luthers opfattelse af hovedpunkterne i den kristne tro (forklaring til buddene, til 1. og 2. trosartikel).
 4. Luthers forståelse af kirke, gudstjeneste, embede.
 5. Luthersalmer: DDS nr. 295, 246, 435.
 6. Lutherdommens udbredelsesområde.
 7. Kætteri. Tolerance-intolerance.
- D. Det 17.-18. årh. i Danmark.
1. Kirkens stilling i sognet, forhold til sta-ten.
 2. Ortodoksi, pietisme og rationalisme.
 3. Kingo, Brorson.
 4. Kirkelig oplæring (konfirmation fra 1736), husandagt, kirkelige fester og skikke.
 5. Folketro: varsler, hellige kilder, hellige sten og træer, spøgelse og sjæleetro, syn-ske og kloge folk, hekse.
- III. Forskellige kirkesamfund og trosformer belyst gennem:
- A. Gudstjenester (ortodoks, romersk-katolsk, luthersk).
- B. Salmetyper. I forbindelse med gennemgang af bestemte kirkesamfund eller bestemte kir-kehistoriske perioder inddrages karakteristi-ske salmer til at kaste lys over disse.
- C. Hvor der er saglig begrundelse herfor, ind-drages bibelske tekster til at belyse sider af de pågældende kirkesamfund. Eksempel:
1. Den rige yngling. Mt 19,16—26 (Munke-væsenet).
 2. Gal 1-2 (Luthers trosopfattelse).
- IV. Et missionsområde
- A. Hvorfor missioneres der?
- B. Forskellige kulturer mødes.
- C. Den folkelige-religiøse baggrund. (Religiøse skikke, fester, tro).
- D. Missionens arbejdsformer.
- E. En almindelig dag på en missionsstation.
- F. De unge kirker.

- V. Karakteristiske opfattelser af Jesus Kristus i fortid og nutid
- Emnet illustreres med billeder.

VI. Islam

- A. Muhammeds liv, baggrund.
- B. Muhammeds nye religion.
- C. Tro; højtider, religiøse pligter; de fem søjler; sæder og skikke.
- D. Udbredelsesområde.
- E. Ekspansionen i 7.-8. årh., korstogene.
- F. Islam i Danmark.

Eldste trin (9.-10. skoleår)

Målet med undervisningen er, at eleverne får uddybet deres kendskab til væsentlige livsforhold i kristendommen og fremmede religioner samt andre livsopfattelser. I emnebehandlingen bør man så vidt muligt tage sit udgangspunkt i nutidsforhold. Mindst halvdelen af tiden skal man arbejde med historisk bibellæsning og for-skellige nutidige tolkninger af kristendommen. Arbejdet med tekster bør indtage en fremtræ-dende plads, idet der lægges vægt på at indøve historisk-kritisk metode. Lærer og elever ud-vælger emner af særlig interesse inden for de nedenfor anførte områder.

Det er altså ikke tanken, at alle de følgende emner skal behandles, dog at hovedvægten skal ligge på punkt I A og I B.

Hellere et resultat med få emner og grundig bearbejdelse end mange emner og en oversigts-præget behandling.

Materiale fra dagspresse, tidsskrifter, radio og fjernsyn samt fra andre fag som litteratur, historie og biologi inddrages til belysning af vigtige problemer.

- I. A. Problemcentrerede emner belyst ud fra kristne og ikke-kristne tekster

Emnerne skal belyses gennem tekster fra for-skellige religioner, fra andre livsopfattelser samt fra indlæg i dagblade og tidsskrifter. Ikke mindst på dette område kan litterære tekster anvendes. Der lægges vægt på, at forskellige livsopfattelser bliver belyst gennem nedenståen-de problemkredse, som også kan suppleres med andre.

1. Brydninger i menneskeforståelsen.
2. Tro og viden.
3. Godt og ondt.
4. Retfærdighed og tilgivelse.

5. Forskellige moralbegrundelser.
6. Skyld - undskyldning, ansvar, livsflugt.
7. Meningen med livet.
8. Døden som menneskeligt problem.

I. B. Særlige problemer i forbindelse med læsning af bibelske tekster

Eleverne gøres bekendt med den historiske videnskabs betydning og begrænsning i arbejde med bibelske tekster. Forskellige bibelsyn overvejes i forbindelse med tekstarbejdet.

Eksempelvis behandles følgende:

1. Myte.
2. Legende.
3. Historiefortælling
4. Lignelse.

Teksteksempler:

1. 1 Mos kap 1-4.
2. 1 Sam kap 16 ff.
3. Esajas kap 1-6.
4. Lk kap 1-2.
5. Mt kap 2-3; 5-8; 13.
6. Mk kap 1-2; 8; 12-16.

Gennem ovenstående eksempler belyses desuden:

Skabelsestro.

Profetismen.

Jesu selvforståelse.

Underproblemet.

Jesu Gudsopfattelse.

Jesu opfattelse af forholdet mellem mennesker.

Gudsrigestanken.

Opstandelsestro.

II. Hinduisme

- A. Forskellige veje til frelse.
- B. Religiøse fester og skikke.
- C. Maya-Brahman-Atman.
- D. Kastevæsen.
- E. Sjælevandring, Karma.
- F. Hellige dyr.

III. Buddhisme

- A. Buddhas liv, legender.
- B. Buddhismens hovedtanker.
- C. Klostre, gudstjenesten, religiøse skikke, symboler.
- D. Buddhismens udbredelse.
- E. Zen-Buddhisme.

IV. Afrikanske religioner

- A. Animisme — livskraften — guder.
- B. Stammemennesket, sjæl og person.
- C. Gode og onde ånder.

- D. Ofring, magi, drømme.
- E. Indvielseshandlinger.
- F. Totem, tabu, mana.
- G. Forskellige tryllemidler, medicinmand, hekse-doktor.

V. Den græsk-ortodokse kirke

- A. Udbredelse.
- B. Tro, gudstjeneste.
- C. Fester, religiøse skikke.
- D. Kirkebygninger, ikoner.
- E. Ruslands kirke efter 1917 (adskillelse af stat og kirke, inddragelse af kirkegods, ingen religionsundervisning i skolen, forfølgelse, situationen efter 1941).

VI. Den romersk-katolske kirke¹⁾

- A. Kirke, pave, bisp.
- B. Centrale katolske trostanker.
- C. Sakramenter.
- D. Etik.
- E. Munkeordener.
- F. Mariadyrkelse, helgener.
- G. Udbredelse.
- H. 2. Vatikankoncil og aktuelle kirkelige problemer.

VII. Engelsk-amerikansk kirkeliv

- A. Kort tilbageblik over engelsk kirkehistorie.
- B. Den angelske kirke.
- C. Nogle frikirker:
 1. Metodister.
 2. Baptister.
 3. Kvækere.
 4. Frelsens hær.
- D. Andre religiøse bevægelser (Jehovas vidner, mormoner).

VIII. Danmarks kirke i 19.-20. århundrede

- A. De folkelige bevægelser.
- B. Grundtvig, grundtvigianisme.
- C. Indre Mission.
- D. Andre kirkelige retninger.
- E. Folkekirken, lovgivning, kirke og skole.
- F. Brandesianisme og religion.
- G. Arbejderbevægelsen og kirken.
- H. Forskellige kirkelige aktiviteter.
- I. Aktuelle folkekirkelige problemer.

IX. Religiøs sang, musik og dans

Materiale fra forskellige religioner.

¹⁾ Se 6. skoleår II B.

LÆSEPLANSFORSLAG NR. 2

3. skoleår

1. Den danske folkekirke, ca. 5 timer.
En kortfattet præsentation af folkekirken, dens bygninger og funktion i dagliglivet.
2. Den første menighed, ca. 25 timer.
 - a. Dagligt liv på Jesu tid.
 - b. Religiøse skikke og traditioner.
 - c. Fortællinger fra Apostlenes Gerninger om den første menighed, dens forkyndelse og problemer.
3. Menighedens overlevering om Jesus, ca. 30 timer (a).
Jesu livshistorie belyst ved fortællinger fra Markusevangeliet, eventuelt suppleret med enkelte fortællinger fra andre evangelier.
4. Salmer, ca. 10 timer.
Der vælges fortrinsvis salmer og sange, der har tilknytning til det stof, der i øvrigt gennemgås.
5. Nordiske gudesagn, ca. 10 timer.

4. skoleår

1. Udvalgte fortællinger fra Israels historie til kongetiden, ca. 30 timer.
De gammeltestamentlige fortællinger placeres i kulturhistorisk og geografisk sammenhæng, og der lægges vægt på at skildre Israels historie og dets placering i samtidens historie.
 - a. Patriarktiden. Abraham, Isak, Jakob og Josef.
Stamme og stammeforbund. Kulturland og ørken.
 - b. Indvandringen. Moses, ørkenvandringen, lovgivningen, dommertiden, profetbevægelser. Kananæisk religion. Bykongedømmet. Filistrenes besættelse.
2. Menighedens overlevering om Jesus, ca. 20 timer (b).
Fortrinsvis lignelser og fortællinger, som kun findes i Lukasevangeliet. I enkelte tilfælde medtages tekster, som også findes hos Markus, så der bliver lejlighed til at se ligheder og forskelle i overleveringen.
3. Religionsskiftet i Norden, ca. 10 timer.
Kristendommens indførelse og kirken i 11–1200 tallet.
4. Salmer, ca. 10 timer.
Som 3. skoleår.
5. Buddhismen, ca. 10 timer.

Buddhalegenden, beskrivelse af livet i et buddhistisk kloster eller tempel i nutiden.

5. skoleår

1. Udvalgte fortællinger, der belyser Israels historie fra og med kongetiden til Jerusalems ødelæggelse år 70, ca. 25 timer.
Som i 4. skoleår lægges der vægt på at placere de valgte fortællinger i kulturhistorisk sammenhæng, men hovedvægten lægges i 5. skoleår på behandlingen af Israels religion indtil eksilet ca. år 587 f. Kr. og udviklingen af jødedommen fra år 587 f. Kr. til Jerusalems ødelæggelse år 70 e. Kr. Herunder medtages urtidsfortællingerne, uddrag fra Det gamle Testamente samt den jødiske overlevering (Talmud).
2. Menighedens overlevering om Jesus, ca. 25 timer (c).
Fortrinsvis tekster, der kun findes i Mattæusevangeliet, men der medtages også tekster, som findes hos Markus og Lukas, således at der bliver lejlighed til at se ligheder og forskelle i overleveringen. Endvidere medtages nogle tekster fra Det gamle Testamente, som Mattæus henviser til.
3. Kirkelige retninger og organisationer i nutidens Danmark, ca. 10 timer.
4. Salmer, ca. 10 timer.
Som 3. skoleår.
5. Islam, ca. 10 timer.
Muhammeds liv og forkyndelse samt islamisk tro i vore dage.

6. skoleår

1. Menighedens overlevering om Jesus, ca. 10 timer (d).
Udvalgte fortællinger og taler fra Johannes-evangeliet.
2. Paulus, ca. 15 timer.
Livshistorie og forkyndelse belyst ved beretninger fra Apostlenes Gerninger og de paulinske breve. Kultur- og religionshistorisk stof inddrages i fornødent omfang.
3. Kristendommen udvikler sig til verdensreligion, ca. 15 timer.
 - a. Bekendelser.
 - b. Gudstjeneste, herunder sakramenter.
 - c. Organisation, herunder forhold til verden.
 - d. Det nye Testamente samles.

4. Luther og reformationen, ca. 10 timer.
Hovedlinier i Luthers livshistorie og væsentlige træk af hans reformatoriske indsats.
5. Salmer, ca. 10 timer.
Som 3. skoleår.
6. Dansk ydre mission, ca. 10 timer.
Karakteristiske eksempler på dansk ydre missions arbejde og dets organisation i fortid og nutid.
7. Hinduisme eller kinesisk religion.

9.-10. skoleår

Hvert år behandles hvert af de nævnte hovedemner i ca. halvdelen af tiden.

1. Hvad er kristendom? ca. 90 timer.
 - a. Historisk-kritisk bibellæsning. Der læses tekster, der belyser Jesu livshistorie og forkyndelse.
Desuden læses nogle tekster af Paulus samt tekster, der belyser et enkelt emne fra Det gamle Testamente, f.eks. jødisk skabelsestro, en profetskikkelse, det sakrale kongedømme.
 - b. Teologiske problemstillinger, som de formuleres af protestantiske teologer i nutiden, f.eks. afmytologisering, sekularisering.

- c. Troslære og gudstjeneste.

Der arbejdes med enkelte emner fra troslæren, der belyses således, at forskellige protestantiske opfattelser kommer til udtryk, f.eks. synd/nåde, frelse/fortabelse, trosbekendelser. Til belysning af gudstjenesten inddrages stof fra den liturgiske forskning og fra nutidens forsøgsgudstjenester.

- d. Problemcentrerede emner, f.eks. godt og ondt, tro og viden, meningen med livet, døden.

Kirken hjemme og ude, ca. 30 timer.

Træk fra den nyere tids kirkehistorie med hovedvægt på de problemer, som kirken stilles overfor, f.eks. kirken og de totalitære stater, det økumeniske arbejde, de store kirkesamfund, folkekirke/frikirke, et religionspsykologisk eller et religionssociologisk emne.

Ikke-kristne religioner og andre livsopfattelser, ca. 40 timer.

Emnet behandles dels i sammenhæng med fagets andre emner, dels selvstændigt, f.eks. religionshistoriske grundbegreber, en af de store verdensreligioner i nutidig og historisk belysning.

Eksempler til salmevalg Forslag A

FREDERIKSBORG PASTORAT
SOGNEPRÆSTEN

Kannikegade 2
3400 Hillerød

1. Maj 1971

Følgende er tænkt som et Bilag til Kristen-
domsundervisningskommissionens Betænkning
Kap. VI, specielt Læseplansforslag Nr. 1, hvor
der som Afslutning ved forskellige Undervis-
ningstrin staar anført: Salmer og bibelhistoriske
Sange i Tilknytning til de enkelte Emner eller
Temaer. Ogsaa i Indledningen (»Særlige Be-
mærkninger«, Side 49) tages der principiel Stil-
ling til Salmerne som Kilde til forskellige Ti-
ders Kristendomsforstaaelse.

Listen er saa omfattende, at det ikke kan
forventes, at alle de angivne Sange og Salmer
skal læres, men kun at den giver Mulighed for
et skønsomt Udvalg, alt efter Lærernes og Ele-
vernes Sangevne og Sangglæde. Derfor kan
Fortegnelsen ikke uden videre fungere som
Afløser af den tilsvarende i »Den blaa Betæk-
ning« (Undervisningsvejledning for Folkesko-
len 1960), hvor den stod opført under Faget
Sang (Musik). De der angivne 110 Melodier
maa anses for Minimum, eftersom der med
Undtagelse af 10 Salmer ikke er taget Hen-
syn til den i 1953 autoriserede nye Salmebog,
hvor der ogsaa i musikalsk Henseende er sket
store Ændringer. Den nedenstaaende Forteg-

nelse forudsætter derfor, at Sang- og Religions-
pædagoger i Fællesskab udarbejder en ny For-
tegnelse, hvor paa den ene Side Morgen- og
Aftensange, Højtids-, Aarstids- og Søndagssal-
mer saavel som Lejlighedssange er repræsen-
terede, mens det paa den anden Side paases, at
Melodimaterialet er saa varieret, at de mest
anvendte Versemaal dækkes med flere Melodier,
og ingen af dem bliver overset.

Med Henviisning til Kapitel IV, Side 44:
»Flertallet går herefter ind for, at der i 1. og
2. år ikke tillægges faget skematimer, men at
emner fra faget behandles, når ydre begiven-
heder eller børnenes spørgsmål giver naturlig
anledning dertil« er under »Yngste trin« an-
givet de vigtigste Højtidssalmer, som er alminde-
lige i 1. og 2. Skoleaar.

Nummerangivelserne i det følgende er:

Den danske Salmebog, 1953, (uden Citat).
Folkehøjskolens Sangbog, 15. Udg. 1965,
(cit. F. S.).

Dansk Skolesangbog, udgivet af Dansk Fri-
skoleforening, 2. Udg. 1946, (cit. D. F.).

K. L. Aastrup: Katekismusviser 1967 (cit.
Kat.). *Jon Juul.*

Yngste Trin (Indførbingsfasen)

3. (2.-3.) Skoleaar:

II. Nogle Hovedemner fra Evangelierne

A. Gud som Skaber ...

- 12 Op, al den Ting, som Gud har gjort
- 3 Lovsynger Herren
- 10 Alt, hvad som Fuglevinger fik
- 145 Hører I, Vor Herre kalder
- 553 Stol du kun paa dit Fadervor
- 599 Min Sjæl, om du vil nogen Tid

Kat. 7 Den gældbundne Tjener

Kat. 8 Arbejderne i Vingaarden

B. Jesus og Mennesker ...

- 121 I Nazaret i trange Kaar (bedre i Formen
D.F. 110 I Nazaret der var saa smukt,
frem for Chr. Richardt: Mellem disse
grønne Høje)

122 Kom, følg i Aanden med

D.F. 122 Om en Hedning vil vi sjerne

138 Kvindelil, Din Tro er stor

C. Forholdet mellem mennesker ...

- 595 Naaden hun er af Kongeblood
- 596 Den Naade, som vor Gud har gjort
- Kat. 10 Den barmhjertige Samaritan

III. Jødisk Børnelærdom paa Jesu Tid

A. Patriarkfortællinger

D.F. 67 Fra Afguders Altre (1. Mos. 12)

D.F. 68 Abraham sad i Mamrelund

D.F. 69 Der kom et Bud fra Himmerig
(1. Mos. 22)

D.F. 70 Sara var død (1. Mos. 24)

D.F. 71 Op ad Bjerg og ned i Dal (1. Mos. 28)

D.F. 73 Som Ørnen sidder (1. Mos. 32-33)

B. Joseffortællingen

D.F. 75 Gud naade mig stakkels gamle Mand
(1. Mos. 42-46)

C. Fortællinger om Moses

D.F. 76 Kong Farao var en ugudelig Krop

D. De 10 Bud

D.F. 82 Jehova nedfor fra det høje
663 For dig, o Herre, som Dage kun

E. Forestillinger om Engle ...

119 Vor Herre han er en Konge stor

IV. Kirken

A.1. Sognekirken

291 Dig rummer ej Himle

B.1. Ansgar

F.S. 358 Han var ingen mægtig Aand

B.2. Hans Tausen

F.S. 381 Paa Tave Bondes Ager

B.3. Hans Egede

F.S. 395 Hvo planted hist saa højt i Nord

I øvrigt: 1. og 2. Skoleaar:

Advent

66 Vær velkommen, Herrens Aar

71 Gør Døren høj

Jul

76 Det kimer nu

85 Et Barn er født i Bethlehem

99 Her komme, Jesus, dine smaa

109 Julen har bragt velsignet Bud

110 Glade Jul

113 Dejlig er den Himmel blaa (evt. D.F. 108)

Paaske

185 Den bitre Død

190 Krist stod op af Døde

193 Opstanden er den Herre Krist

Pinse

239 Apostlene sad i Jerusalem

281 Jeg ved et lille Himmerig

255 Helligaanden trindt paa Jord

Desuden Udvalg af Ingemanns Morgen- og
Aftensange.

Mellemtrinnet

4.-6. Skoleaar

4. Skoleaar:

II. Uddrag af GT's Indhold samlet om Pagts- tanken

B. Traditionen om Pagtslutningen paa Sinai

F.S. 254 Som Solen oprinder

15 Usporlig er vor Herres Vej
396 Alle mine Kilder skal være hos dig
407 Han, som paa Jorden bejler

E. Profeternes Forsøg ...

F.S. 255 Det var saa stille ved Midjenat

D.F. 95 Nabots Vingaard grænsed tæt

G. Eksilet

F.S. 258 Ved Babylons Floder

H. Urhistorien (1. Mos. Kap. 1-11)

F.S. 241 Gud planted en Have (1. Mos. 2-3)

F.S. 242 Jeg er ikke længere (1. Mos. 3)

F.S. 243 Solen, som skrider fra Øst til Vest (1.
Mos. 3)

F.S. 244 Kain pløjede rask i Vaar (1. Mos. 4)

F.S. 245 Naar Nat udvælder fra sorten Sky
(1. Mos. 6-7)

D.F. 66 Paa Sletten ved Evfrat (1. Mos. 11)

IV. Nogle Temaer i Jesu Forkyndelse

A. Gudsriget ...

134 En Sædmand gik ud at saa

136 Godt og ondt i Lys og Mørke

137 Guds Rige lignes ved et Frø

D. Efterfølgelseskravet

529 I Lemmer, hvis Hoved har Himlen i Vælde

535 O Gud, du ved og kender

E. Bekymring og Forsynstro

35 Lille Guds Barn, hvad skader dig

31 Befal du dine Veje og - i den anden Form -

33 Paa alle dine Veje

28 Han, som har hjulpet hidindtil

29 Gud skal alting mage

30 Paa Gud alene

F. Tilgivelse

131 Med sin Alabasterkrukke

5. Skoleaar:

I. Messianske Forestillinger

A. Det gamle Testamente

1. Kongen som Jahves salvede

D.F. 90 Jeg gik i Marken og vogtede Faar

D.F. 91 Mellem Brødre kaldt den lille

2. Profeternes Messiashaab (ogsaa som Indled-
ning til C. Troen paa Jesus som Messias)

59 Op, thi Dagen nu frembryder

60 Blomstre som en Rosengard

61 Stat op i Gry, min Gud, stat op

1 Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn

C. Det nye Testamente

1. Jesu Lidelse og Død

57 Lyslevende fra Himmerig
167 Hil dig, Frelser og Forsoner
166 Gak under Jesu Kors at staa
168 O Hoved, højt forhaanet - jfr. Jes. 53
172 Det hellige Kors, vor Herre han bar
173 Som et stille Offerlam
339 Op dog, Sion, ser du ej

2. Jesu Opstandelse

191 I Dødens Baand vor Frelser laa
195 Stat op, min Sjæl, i Morgengry
198 Som den gyldne Sol frembryder
201 Paaske vi holde
Jesu Himmelfart
220 Vaj nu, Korsets Flag,
paa Voven
213 Kommer, Sjæle, dyrekøbte
221 Halleluja for Lysets Drot
223 Sin Vogn gør han af Skyer blaa
226 Mægtigste Kriste

3. Jesu aabenlyse Komme

229 Rejs op dit Hoved, al Kristenhed
232 Sions Vægter hæver Røsten

4. Jesus som Guds Søn

62 Tak og Ære være Gud
71 Gør Døren høj
73 Hvorledes skal jeg møde

7. Messianske Fortællinger om Jesus ... Jesu Fødsel

F.S. 259 Nat i Østen er ej saa lang

Kat. 15 Jul

Kat. 16 Kejserens Folketælling

Jesu Barndom

D.F. 109 Vor Herre han var et lille Barn

D.F. 110 I Nazaret der var saa smukt
jfr. ovenfor

Jesu Daab

122 Kom, følg i Aanden med

D.F. 112 Ved Jordans Færgesteder

Jesu Fristelse

D.F. 113 Alt paa den vilde Hede

Peter

127 Der sad en Fisker saa tankefuld

Forklarelsen paa Bjerget

149 Med Straalekrans om Tinde

8. Undergerninger

125 Med den enbaarnes Herlighed

130 Aanden opgav Enkesønnen

D.F. 121 Blomst kan visne

D.F. 122 Om en Hedning vil vi sjunge

D.F. 125 Lazarus var vor Herres Ven

II. Kristendommens Udbredelse i Oldtiden

A. Indtil Aar 70

1. Kirkens Stiftelse

247 I al sin Glans nu straalere Solen
242 Var I ikke Galilæer
246 Nu bede vi den Helligaand
248 Du, som gaar ud fra den levende Gud
276 Stiftet Guds Søn
277 Vidunderligst af alt paa Jord
279 O, Kristelighed
280 Kirken den er et gammelt Hus
282 Tusind Aar stod Kristi Kirke

2. Peter og Menigheden i Jerusalem

104 Søde Jesus, Jule-Fyrste

3. Jødekristne og hedningekristne

D.F. 139 Der sad en Svend i Blaamænds Land

4. Paulus

D.F. 141 Ung Savlus rider sin Ganger rask

5. Daab og Nadver

398 Guds-Husets Dør er i vor Daab
405 Du Folk, som kristne kaldes vil
425 Vor Herres Jesu Mindefest
417 Sion, pris din Saliggører

6. Skoleaar:

II. Kirkehistoriske Emner

C. Den lutherske Reformation

2. Luthers Liv

F.S. 378 I Wittenberg i Saksenland

5. Luthersalmer

foruden de anførte

295 Vor Gud han er saa fast en Borg

246 Nu bede vi den Helligaand

435 Nu fryde sig hver kristen Mand
kan anføres hans Julesalme

80 Fra Himlen kom en Engel klar
og Paaskesalme

191 I Dødens Baand vor Frelser laa

Kat. 22 Kristendommens tre Parter

6. Lutherdommens Udbredelsesområde ...

302 Lover Gud, I kristne fromme

303 Vel mødt, I kristne fromme

311 Lov og Pris og evig Ære

7. Kætteri og Frihed

354 Guds Ord blev aldrig bundet

F.S. 290 Frihed er det bedste Guld

F.S. 309 Frihed er det bedste Ord

D. Det 17.-18. Aarh. i Danmark
 254 I kristne, som bekende (Ortodoksi)
 471 I Dag er Naadens Tid (Pietisme)
 18 Alvidende! Dit Øje mig ransager
 (Rationalisme)
 525 Far, Verden, far vel (Kingo)
 41 Sorrig og Glæde (Kingo)
 12 Op, al den Ting (Brorson)
 464 Guds igenfødte, ny-levende Sjæle
 (Brorson)
 529 I Lemmer, hvis Hoved (Brorson)
 614 Udrust dig, Helt (Johs. Ewald)

III. B. Salmetyper er eksemplificeret ved
 ovenstående Udvalg

IV. Et Missionsomraade

276 Stiftet Guds Søn
 222 Gud har fra Evighed givet sin Søn
 312 Almagts Gud, velsignet vær
 314 Gør dig nu rede, Kristenhed
 317 Kristne, som har Frelse funden
 319 O, maatte Jesus snart dog træde

Ældste Trin

9.-10. Skoleaar:

I. A. Problemcentrerede Emner

1. Brydninger i Menneskeforståelsen
 F.S. 297 Menneskelivet er underligt
 F.S. 314 Jeg elsker den brogede Verden
 F.S. tidl. udg. Vender sig Lykken fra dig
 F.S. 299 Ordet med sin Klang i Røsten

2.-4. Tro og Viden. Godt og ondt. Retfærdig-
 hed og Tilgivelse

434 Gud Herren saa til Jorden ned
 437 Af Dybsens Nød
 449 Gud, efter dig jeg længes
 484 Vor Tro er den Forvisning paa

5.-7. Moralbegrundelser. Skyld og Ansvar.
 Meningen med Livet

523 Nu bør ej Synden mere
 537 Stod med Krist vi op af Døde
 554 Op, I kristne, rustet Eder
 575 Har Haand du lagt paa Herrens Plov

8. Døden som menneskeligt Problem

609 At sige Verden ret Farvel
 626 Når jeg betænker Tid og Stund

649 O dejlige Land
 F.S. 356 Jeg saa kun tilbage

V. Den græsk-ortodokse Kirke
 194 Herren af Søvnne opvaagned, opsprang
 212 Brat, Herre Jesus, blandt dine
 9 O store Gud! Vi love dig (Te Deum)
 360 Aleneste Gud i Himmerig (Gloria)
 362 Vi tro, vi alle tro paa Gud (Nicænum)

VI. Den romersk-katolske Kirke
 360 Aleneste Gud i Himmerig (Gloria)
 (se ovenfor)

 9 O store Gud! Vi love dig (se ovenfor)
 365 O du Guds Lam, eller
 174 O du Guds Lam uskyldig (Agnus Dei)
 754 Forlen os Freden (Da pacem)
 439 Afvend din Vrede (Dies irae)
 Mariadyrkelse i luthersk Belysning
 172 Det hellige Kors

VII. Engelsk-amerikansk Kirkeliv

A. Kort Tilbageblik
 F.S. 262 I Kvæld blev der banket paa
 Helves Port
 213 Kommer, Sjæle, dyrekøbt

B. og C. Anglikanske Kirke og Frikirker
 248 Du, som går ud fra den levende Gud
 660 Helgen her og Helgen hisset
 520 Vær du mig nær

VIII. Danmarks Kirke i 19.-20. Aarhundrede

B. Grundtvig, Grundtvigianisme
 726 Kirkeklokke! mellem ædle Malme
 F.S. 417 Guds Fred! hvor I bygge
 F.S. 418 Hvad kvidre I om, I Spurve graa
 F.S. 420 En Kæmpe han var i al sin Færd
 308 Herren han har besøgt sit Folk
 (649 O dejlige Land)
 107 Julebudet til dem, som bygge
 570 Drag ud, hver Kristensjæl paa Jord

C. Indre Mission
 21 Nærmere, Gud, til dig
 44 Ingen er saa tryk i Fare
 186 Jesus, hvor du bange stred
 646 Jeg er fremmed, jeg er en Pilgrim

D. Andre kirkelige Retninger
 307 Herrens Kirke er paa Jord (Tidehverv)

**Eksempler til salmevalg
Forslag B**

FREDERIKSBORG PASTORAT
DEN RESIDERENDE KAPELLAN
Selskovvej 42,
3400 Hillerød
5. juni 1971

Nærværende forslag til salmevalg er udarbejdet som et forsøg på at koordinere anvendelsen af Den Danske Salmebog i folkeskolens undervisning og folkekirkens gudstjeneste. Forslaget omfatter derfor ikke de bibelhistoriske sange, som forudsættes medtaget i en endelig læseplan.

P. Rysgaard Jensen

1.-2. skoleår

(Dagen og året)

I østen stiger solen op
Nu titte til hinanden
Morgenstund har guld i mund
Nu hviler mark og enge

melodi

Weyse
Weyse
Laub
Isaac

Et barn er født i Bethlehem
Her kommer, Jesus, dine små
Julen har bragt velsignet bud
Glade jul, dejlige jul
Dejlig er den himmel blå

Tysk 1600
Schulz
Weyse
Gruber
Dansk melodi 1840

Nu ringer alle klokker mod sky

Weyse

3. skoleår

ad I. Tidshistorie

Det kimer nu til julefest
Løvet være du, Jesus Krist
Se, hvor nu Jesus træder
Gak under Jesu kors at stå
Opstanden er den Herre Krist
Til himmels fo'r den ærens drot

Balle
Dansk folkemelodi
Vulpus
Gesius
Førreform. melodi
Crailsheim

ad II. Nogle hovedemner fra evangelierne

Op al den ting
Lille Guds barn, hvad skader dig
Alt står i Guds faderhånd
Nu falmer skoven trindt om land

Böhmisk melodi
Dansk folkemelodi
Laub
Tysk folkeviser ca. 1640

Vi pløjed og vi så'de
Dybt hælder året i sin gang

Schulz
Crüger

ad IV. Kirken

Vær velkommen Herrens år
Kirken den er et gammelt hus

Berggreen
Lindeman

Lover Herren, han er nær
Denne er dagen
Søndag er vor Herres dag

Ahle
Vulpus
Ahle

4. skoleår

ad I. Religiøse institutioner på Jesu tid
Til himlene rækker din miskundhed, Gud
Hyggelig, rolig, Gud er din bolig

Hartmann
Gether

ad IV. Nogle temaer i Jesu forkyndelse

Op, alle, som på jorden bor
Han, som har hjulpet hidindtil
Befal du dine veje
Du, Herre Krist
Vidunderligst af alt på jord
Herrens røst, som aldrig brister
Bliv hos mig, kære Herre Krist
Nåden hun er af kongeblood
Den nåde, som vor Gud har gjort
Dig vandre vi så gerne med

Nie. Hermann
Strassburg
Hassler
Berggreen
Laub
Herrnhut
Wittenberg
Lindeman
Melodi 15. årh.
Tysk folkevis 1640

5. skoleår

ad I. Messianske forestillinger
Blomstre som en rosengård
Gør døren høj, gør porten vid
Udvalgte vers af Kingos passionssalmer
DDS nr. 154, 155, 159, 160, 161, 162 og 163
Hil dig, frelser og forsoner
O hoved, højt forhånet
Krist stod op af døde
Luk øjne op, al kristenhed
Halleluja for lysets drot
Sin vogn gør han af skyer blå

Laub
Geneve
Genève
Laub
Hassler
Førreform. leise
Tysk folkevis 1640
Hermann
Rung

ad II. Kristendommens udbredelse i oldtiden

Fra Himlen kom den Helligånd
Var I ikke galilæer
Helligånden trindt på jord
Kom Gud Faders And fuldgod
Jeg ved et lille Himmerig
Aleneste Gud i Himmerig
Den signede dag
Guds-husets dør er i vor dåb
Jesus Kristus er til stede

Førreform. melodi
Hartmann
Laub
Hartmann
Tysk folkevis 1640
Leipzig
Weyse
15. årh.
Horn

6. skoleår

ad I. Frie samtaler
Alt, hvad som fuglevinger fik
Nu blomstertiden kommer
Gak ud, min sjæl, betragt med flid
Sig månen langsomt hæver

Laub
Tysk folkevis
Genève
Schulz

ad II. Kirkehistoriske emner

Den yndigste rose er runden	Wittenberg
Nu bede vi den Helligånd	Førreform. leise
Vor Gud han er så fast en borg	Wittenberg
Nu fryde sig hver kristen mand	15. årh.
Af dybsens nød	Walter
Aldrig er jeg uden våde	Horn
Her vil ties, her vil bies	Laub
Nu rinder solen op af østerude	Zinck

ad III

Et trofast hjerte, Herre min	Strassburg
Den mørke nat forgangen er	Winding

ad IV

Lover den Herre, den mægtige konge med ære	Stralsund
Stiftet Guds Søn har på jorden et åndeligt rige	Stralsund
Du, som går ud fra den levende Gud	Franck

9.-10. skoleår

Problemcentrerede emner

Herre Gud, dit dyre navn og ære	Norsk
Nu takker alle Gud	Criiger
Min sjæl, du Herren love	Kugelman

Julebudet til dem, der bygge	Hartmann
Fuglen har rede, og ræven har grav	Laub
Øjne, I var lykkelige	Criiger
Påskeblomst! hvad vil du her?	Carl Nielsen

I al sin glans	Rung
Herren han har besøgt sit folk	Laub
Himlene, Herre, fortælle din ære	Prahl-Heinebuch
Til dig alene, Herre Krist	Wittenberg
På Guds nåde i al våde	Herrnhut
O Gud, du ved og kender	Geneve

Du gav mig, o Herre, en lod af din jord	Knud Jeppesen
Se, nu stiger solen af havets skød	Oluf Ring
Tunge, mørke natteskyer	Carl Nielsen

O kristelighed	Lindeman
Sov sødt. barnlille	Laub

**Eksempler til salmevalg
Forslag C**

OVERLÆRER EDEL HERTZ

10. juni 1971

Fortegnelsen nedenfor er en opregning af de mest kendte og mest anvendte salmer og er tænkt som *forslag* ved udvælgelsen af salmer til brug i undervisningen.

Opstillingen er foretaget med en stigende sværhedsgrad i indhold og udformning i forhold til de forskellige undervisningstrin og med en opdeling stort set svarende til kirkeårets højtider. Der er endvidere medtaget salmer med tilknytning til almindelige kirkelige handlinger såsom dåb, bryllup og begravelse.

Det er ikke muligt generelt at fastsætte, på

hvilket klassetrin en given salme kan gennemgås, idet det bl.a. vil afhænge af forhold som klassens sammensætning, arbejdsform m.v. Men det er af betydning, at gennemgangen af en salme - eller en del af den - så vidt muligt har tilknytning til det stof, klassen på det pågældende tidspunkt arbejder med - enten i religion eller i andre fag som f.eks. litteratur og historie.

Den anvendte nummerfortegnelse henviser til Den Danske Salmebog.

Edel Hertz.

1.-3. skoleår

Morgen- og aftensalmer

694 Lysets engel går med glans
695 Nu vågne alle Guds fugle små
696 I østen stiger solen op
697 Nu titte til hinanden
698 Morgenstund har guld i mund
703 Nu hviler mark og enge

Advent- og julesalmer

85 Et barn er født i Bethlehem
99 Her kommer, Jesus, dine små
109 Julen har bragt velsignet bud
110 Glade jul, dejlige jul
113 Dejlig er den himmel blå

Andre salmer

12 Op, al den ting, som Gud har gjort
35 Lille Guds barn, hvad skader dig
44 Ingen er så tryk i fare
45 Under dine vingers skygge
677 Nu falmer skoven trindt om land

Gendigtning af bibelske beretninger

Jeg gik i marken og vogtede får
Mellem brødre kaldt den lille

4.-5. skoleår

Morgen- og aftensalmer

690 Nu rinder solen op
692 Vågn op og slå på dine strenge
700 Se, nu stiger solen
717 Jeg er træt og går til ro
718 Dagen går med raske fjed
719 Til vor lille gerning ud
722 Fred hviler over land og by

Advent- og julesalmer

66 Vær velkommen, Herrens år
76 Det kimer nu til julefest
82 Kimer, I klokker
89 Lovet være du, Jesus Krist
90 I denne søde juletid
96 Julen har englelyd
111 Dejlig er jorden
119 Vor Herre han er en konge stor

Påskesalmer

167 Hil dig, frelser og forsoner
190 Krist stod op af døde
204 Som forårssolen morgenrød

Pinsesalmer

247 I al sin glans nu stråler solen
255 Helligånden trindt på jord

Andre salmer

4 Giv mig, Gud, en salmetunge
10 Alt, hvad som fuglevinger fik
31 Befal du dine veje
46 Du, Herre Krist
226 Mægtigste Kriste, menighedens Herre
280 Kirken den er et gammelt hus
295 Vor Gud han er så fast en borg
333 Alt står i Guds faderhånd
366 Lover Herren, han er nær
367 Den signede dag med fryd vi ser
374 Nu ringer alle klokker mod sky
414 Du, som vejen er og livet
544 Den store mester kommer
664 Vær velkommen, Herrens år (nytår)
674 Gak ud, min sjæl, betragt med flid
678 Vi pløjed og vi så'de
679 Dybt hælder året i sin gang

Gendigtning af bibelske beretninger

121 I Nazaret i trange kår
127 Der sad en fisker så tankefuld
134 En sædemand gik ud at så

6.-7. skoleår

Morgen- og aftensalmer

682 Den mørke nat forgangen er
716 Sig månen langsomt hæver
723 Lyksalig, lyksalig, hver sjæl, som har fred
726 Kirkeklokke! mellem ædle malme
727 Altid frejdig, når du går

Advent- og julesalmer

60 Blomstre som en rosengård
71 Gør døren høj, gør porten vid
81 Velkommen igen, Guds engle små
93 Hjerte, løft din glædes vinger
106 En rose så jeg skyde

Påskesalmer

150 Se, hvor nu Jesus træder
155 Over Kedron Jesus træder
166 Gak under Jesu kors at stå
207 Tag det sorte kors fra graven

Pinsesalmer

239 Apostlene sad i Jerusalem
246 Nu bede vi den Helligånd
276 Stiftet Guds Søn har på jorden et åndeligt
rige

Andre salmer

2 Lover den Herre, den mægtige konge
med ære
359 Guds ord det er vort arvegods
574 Du ved det nok, mit hjerte
575 Har hånd du lagt på Herrens plov
675 Du gav mig, o Herre, en lod af din jord
738 Det er så yndigt at følges ad

8.-10. skoleår

Advent- og julesalmer

98 Den yndigste rose er funden
107 Julebudet til dem, der bygge

Påskesalmer

182 Et kors det var det hårde, trange leje
188 Hør vor hellig-aftens bøn
206 Påskeblomst, hvad vil du her

Pinsesalmer

248 Du, som går ud fra den levende Gud
249 Kærligheds og sandheds Ånd
257 Ånd over ånder, kom ned fra det høje

Andre salmer

28 Han, som har hjulpet hidindtil
41 Sorrig og glæde de vandre til hobe
142 Øjne, I var lykkelige
279 O kristelighed
342 Det er så yndigt at følges ad
401 O, lad din Ånd nu med os være
488 Sov sødt, barnlille
632 Lær mig, o skov, at visne glad
642 Her vil ties, her vil bies
739 Jert hus skal I bygge på ordets klippe-
grund
740 Kærlighed fra Gud

Ekstrakt af lov om folkeskolen, lovbekendtgørelse nr. 300 af 12. juni 1970:

§ 1, stk. 2: Folkeskolens formål er at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber.

Stk. 3: Kristendomsundervisningen i folkeskolen skal være i overensstemmelse med folkekirkens evangelisk-lutherske lære.

(Det bemærkes, at § 1, stk. 2 og 3 er uændret fra lov nr. 160 af 18. maj 1937 om folkeskolen).

§ 17, stk. 2: I 1.-4. skoleår skal undervisningen omfatte skriftlig og mundtlig dansk, skrivning, regning, kristendomskundskab, historie, geografi, biologi, legemsøvelser med lege, musik, formning og håndarbejde. Undervisningen planlægges med jævn fremadskriden, således at fagrækken først bliver fuldstændig i 4. skoleår. Undervisningsministeren kan tillade, at andre fag optages på undervisningsplanen.

Stk. 3: I 5. og 6. skoleår skal undervisningen tillige omfatte engelsk (eller eventuelt tysk) og sløjd og i 7. skoleår desuden tysk (engelsk), matematik, naturlære og husgerning, men ikke musik og formning. Undervisningen i håndarbejde og sløjd kan planlægges således, at de enkelte elever kun følger undervisningen i et af fagene eller i en del af skoleåret. Undervisningsministeren kan tillade, at andre fag optages på undervisningsplanen.

Stk. 4: I løbet af 7. skoleår skal der tilstræbes en afrunding af undervisningen i de fag, hvori dette må anses for ønskeligt af hensyn til de elever, der går ud af skolen ved undervisningspligtens ophør. I fag, hvor det naturligt kan ske, skal undervisningen afpasses under hensyntagen til børnenes fremtidige virksomhed i det praktiske liv og deres fortsatte uddannelse. Ved optagelse af valgfri fag ved siden af de obligatoriske og ved bestemmelser i undervisningsplanen for de enkelte fag kan undervisningen efter stedlige ønsker og behov tilrettelægges under hensyntagen til børnenes evner, anlæg og interesser.

Stk. 5: I 8.-10. skoleår videreføres undervisningen efter de for undervisningen i 7. skoleår foran fastsatte retningslinjer og med særligt henblik på at forberede elevernes overgang til almen eller faglig ungdomsundervisning. Der kan efter nærmere af undervisningsministeren givne regler og under hensyntagen til de stedlige undervisningsmæssige muligheder foretages en deling i linjer, der tager sigte på elevernes fremtidige virksomhed inden for erhvervslivets forskellige grene, uden at der dog må meddeles en egentlig faglig undervisning.

§ 21, stk. 1: Undervisningen i realafdelingen omfatter:

- 1) dansk med skrivning samt norsk og svensk,
- 2) engelsk, tysk, fransk og så vidt muligt latin,
- 3) regning og matematik,
- 4) naturlære (fysik og kemi),
- 5) religion, historie med samfundslære, geografi og biologi samt familiekundskab, seksualoplysning og erhvervsorientering,
- 6) musik, formning, håndarbejde, husgerning og sløjd,
- 7) legemsøvelser.

§ 22, stk. 2: Realeksamen består af skriftlige og mundtlige prøver. Skriftlige prøver afholdes i dansk, i engelsk eller tysk samt i regning og matematik. Mundtlige prøver afholdes i et af undervisningsministeren fastsat antal af de fag, hvori der i henhold til § 21 er undervist i realafdelingen. Der kan ikke holdes prøve i religion og musik. I fagene skrivning, formning, sløjd og håndarbejde kan fremlægges arbejder udført i årets løb.

§ 23, stk. 1: For at kunne overtage undervisning i folkeskolen skal den pågældende have gennemført uddannelsen til lærer i folkeskolen, jfr. dog § 24, stk. 1, eller have gennemgået anden af undervisningsministeren i denne henseende godkendt læreruddannelse, der er af til-

svarende varighed og omfatter eller er suppleret med en prøve efter nærmere af ministeren fastsatte regler. Undervisningsministeren kan under særlige forhold tillade afvigelser fra denne bestemmelse.

Stk. 2: Det påhviler de ansættende myndigheder at påse, at en lærer, der skal undervise i fagene kristendomskundskab, musik, formning, håndarbejde, husgerning, sløjd eller legemsøvelser, har gennemført det pågældende fag under sin uddannelse og opfylder betingelserne for at undervise i faget.

§ 52, *stk. 1:* Når et barn tilhører folkekirken, kan dets forældre ved et skoleårs begyndelse skriftligt over for skolenævnet erklære, at de ønsker selv at sørge for barnets undervisning i kristendomskundskab, og barnet fritages da for skolens kristendomsundervisning, når en af folkekirkens præster erklærer, at han overtager tilsynet med barnets undervisning i kristendomskundskab. Samlever forældrene i ægteskab, skal erklæringen om barnets fritagelse for kristendomsundervisning i skolen være underskrevet af dem begge i forening.

Stk. 2: Børn, der ikke tilhører folkekirken, skal, når forældrene forlanger det, fritages for deltagelse i skolens kristendomsundervisning, og tilsynet med deres religiøse opdragelse påhviler derefter, når børnene tilhører et trossamfund

uden for folkekirken, dette trossamfund. Det påhviler dog forældre eller værge at drage omsorg for, at barnet, hvad enten det tilhører et trossamfund eller ikke, ikke savner oplysning om de almindelige regler for livet i et ordnet samfund. Forsømmes barnet i så henseende, må skolen give det den fornødne undervisning.

Stk. 3: Elever i realafdelingen, der ikke tilhører folkekirken, skal helt eller delvis fritages for undervisning i religion, når deres forældre eller værger fremsætter forlangende derom.

§ 53: En lærer fritages efter anmodning for at undervise i kristendomskundskab og religion. Kan der på grund af fritagelsen ikke tillægges ham fuld tjenestetid, nedsættes hans lønning tilsvarende, dog uden nedsættelse af pensionsalderen.

§ 55: Tiden for konfirmationsforberedelsen fastsættes uden for København ved forhandling mellem skolekommissionen og præsterne i kommunen, i København ved forhandling mellem skoledirektøren og provsterne. I denne forhandling deltager alle lederne af offentlige og private skoler i kommunen. Den fornødne tid til konfirmationsforberedelse skal sikres denne, og ved fastlæggelse af tiden bør det iagttages, at skolens arbejde lider mindst muligt afbræk.

**Ekstrakt af undervisningsministeriets cirkulære nr. 87 af 6. april 1960 om målet
for folkeskolens undervisning:**

Efter at der ved lov nr. 163 af 7. juni 1958 om ændringer af lov om folkeskolen er blevet fastsat en række nye bestemmelser om, hvad folkeskolens undervisning skal omfatte, ophæves herved de i ministeriets bekendtgørelse nr. 242 af 24. maj 1941 givne regler for de enkelte fag.

De i ovennævnte bekendtgørelse givne almindelige retningslinier for folkeskolens mål er imidlertid fortsat gældende: Skolen må gennem sin virksomhed foruden at være kundskabsmeddelende være opdragende og karakterdannende. Den bør udvikle og styrke børnenes sans for de etiske og kristelige værdier, give dem ærbødighed for menneskelivet og naturen, kærlighed til hjemmet og vort folk og land, respekt for andres meninger, følelse for fællesskab mellem folkene og samhørighed med de andre nordiske folk. Skolen må således bidrage til at give bør-

nene idealer, hjælpe dem til at sætte sig mål i livet, øge deres respekt for oprigtighed i tale og adfærd og styrke deres pligtfølelse. Gennem sund disciplin læres god opførsel og udvikles sans for orden.

For de enkelte fag og fagområder må læseplanerne tilrettelægges således, at de mål for undervisningen i vedkommende fag eller fagområde, der er angivet i den samtidig hermed udsendte betænkning fra ministeriets udvalg af 1. september 1958 (læseplansudvalget), kan være opfyldt ved skolegangens afslutning efter det 7. skoleår eller senere.

Det er i udvalgets betænkning tillige angivet, på hvilken måde målene kan opfyldes, men det fremhæves, at angivelserne heraf såvel som de af udvalget opstillede normaltimeplaner er af vejledende karakter.

**Ekstrakt af betænkning nr. 253 af marts 1960 »Undervisningsvejledning
for folkeskolen«. (Den blå betænkning):**

side
24

**Kapitel 2.
Læseplaner og skolen.**

Siden den anden verdenskrig har der i mange lande været et udbredt ønske om reformer inden for opdragelsen og undervisningen. Disse ønsker har i høj grad samlet sig i bestræbelser for at ændre læseplanerne, som jo er af afgørende betydning for skolens liv og trivsel. Fremgangsmåden ved denne revision varierer stærkt, afhængigt af de enkelte landes særlige traditioner for undervisning og opdragelse.

Den pædagogiske diskussion både i udlandet og herhjemme viser, at først og fremmest følgende synspunkter må indgå i revisionsplanerne:

3. Afgørende vægt må lægges på de kulturelle, moralske og åndelige værdier på samme tid, som man i stigende grad må se skolens læseplaner i relation til samfundets materielle problemer, dets økonomiske og sociale udvikling.
5. Den voksende erkendelse af, at traditionelle eksamensformer dominerer for stærkt, fører til kravet om mere varierede bedømmelsesmetoder, hvorved der ikke alene tages hensyn til børnenes kundskaber, men også til deres personlighedsudvikling og karakterdannelse i almindelighed.
6. Ved siden af opdragelsen på et nationalt grundlag må der sættes stærkt ind for at fremme børnenes sans for international forståelse og for det mellemfolkelige samarbejde.

side
25

side
29

Det er meget ønskeligt, om man i den kommende tid kan etablere et nærmere samarbejde mellem fagene. Det skal her blot understreges, at man må gøre sig helt klart, hvilke forudsætninger børnene er i besiddelse af, og ved om-

hyggelig tilrettelæggelse af arbejdet sikre, at tilfældigheder og planløshed undgås. Der henvises i øvrigt til kapitlet om normaltimesteplaner, hvor der er anført nogle synspunkter om det væsentlige problem: fagenes samvirke.

For timeplanlægningen i hovedskolens obligatoriske klasser (og undtagelsesvis for 8. klasse og 1. real) er konfirmationsforberedelsen af betydning. Man har forhandlet med et udvalg af biskopper, og under disse forhandlinger opnåedes enighed om følgende forslag:

side

side
34

- A. Terminerne for konfirmationsforberedelsen
 - I. Den normale ordning:

Vinterforberedelsen lægges i tiden fra 15. august eller 1. september til 1. søndag efter påske med 2×1 ugentlig time, i alt mindst 48 timer.
 - II. Den sekundære ordning:
 - a. Forårsforberedelsen lægges i tiden fra 6. januar til 15. maj med 2×1 ugentlig time, i alt mindst 36 timer.
 - b. Efterårsforberedelsen lægges i tiden fra 15. august til 15. november med 3×1 ugentlig time, i alt mindst 36 timer (8. klasse + 1. realklasse).
 - c. Efterårskonfirmationen afholdes i tiden fra ca. 1. oktober til ca. 15. oktober efter vinter- eller forårsforberedelse, men med enkelte forberedelsestimer umiddelbart før konfirmationen.
 - III. Hvor det er muligt, tilrettelægges konfirmandforberedelsen i 7. skoleår.
- B. Tidspunkterne for konfirmandforberedelsen
 - I. Forberedelsen henlægges til timen 8-8⁵⁰.
 - II. Hvor der er enighed mellem de interesserede parter, kan der fastsættes andre bestemmelser om tidspunkterne.

III. Hvis faget kristendomsundervisning kun tillægges 1 ugentlig time i 7. skoleår, må denne time ikke benyttes til konfirmand-forberedelse.

side

Stor betydning for udviklingen må man tillægge spørgsmålet om *samarbejde mellem fagene*. Udvalget har i denne forbindelse ikke været fremmed for tanken om at nedbryde faggrænserne, så undervisningsstoffet i en række fag smeltes sammen, men dels findes der ikke i folkeskoleloven hjemmel til at lade fag udgå, dels har man ikke den fornødne pædagogiske erfaring til at tage et sådant skridt. Derimod er der en række muligheder for at bringe fagene nærmere til hinanden.

Uden at give en nærmere redegørelse for alle de pædagogiske og tekniske spørgsmål, der knytter sig til bestræbelserne herfor, kan der peges på nogle hovedtræk:

side

Kapitel 7

Kristendomsundervisning/religion

Formål

Kristendomsundervisningen skal gives i overensstemmelse med folkekirkens evangelisk-lutherske lære. Den har til formål gennem et levende og interessevækkende arbejde med stoffet at udvikle børnenes religiøse anlæg og deres sans for etiske og kristelige værdier ved efterhånden at give dem et sikkert og for deres alderstrin afpasset kendskab til den kristne lære, som den fremtræder i evangelierne. I tilknytning hertil fremdrages træk fra den bibelske historie i Det gamle Testamente, og der gives børnene et udblik over kristendommens historie gennem tiderne.

Indhold og omfang

Undervisningen omfatter følgende stof:

Bibelske beretninger (bibeltekster).

Troslære.

Kirkehistorie og kirkekundskab med tilhørende discipliner.

Salmer.

Af dette stof bør de *bibelske beretninger* (bibelteksterne), *troslæren* og *salmerne* være undervisningens hovedsag i 1.-7. skoleår, idet disse områder udgør det nødvendige grundlag for en evangelisk-luthersk kristendomsopfattelse og for forståelsen af fagets øvrige sider.

I så vid udstrækning, det er muligt, bør der tildeles samme lærer flere fag i samme klasse

Med hensyn til spørgsmålet om faggrupper eller kombinationer af fag advares der imod, at man binder sig for stærkt til bestemte løsnings-ger. I hvert tilfælde må man tage de rådende forudsætninger i betragtning, her først og fremmest lærerproblemets stilling. Uanset i hvilken grad det vil være muligt at etablere fagkombinationer, der tillægges enkelte lærere, vil det være af betydning, om lærerne ved en skole lejlighedsvis, evt. i særlige konferencetimer, gennemdrøfter de konkrete samarbejdsmuligheder, fagene rummer.

Resultatet af sådanne fællesmøder vil ganske utvivlsomt være en værdifuld inspiration for deltagerne med henblik på, at fagene kommer til at supplere og støtte hinanden.

1.-7. skoleår

1.-3. skoleår

Enkeltfortællinger

I disse klasser lægges hovedvægten på lærerens fortælling og samtale med børnene. Der samtales også om højtiderne jul, påske og pinse og i tilknytning til stoffet om fadervor, og en del salmer og bibelhistoriske sange gennemgås og synges.

Hovedsagen i undervisningen er *børnenes umiddelbare møde med de mest letfattede bibelske beretninger* fra både GT og NT. Lærerens *fortæling og samtale* med børnene, afpasset efter deres enkle og umiddelbare forestillingsverden, må være arbejdets væsentligste faktor. Der tilstræbes ikke forståelse af stoffets kronologiske sammenhæng, som småbørn erfaringsmæssigt ikke har sans for. Derfor giver planen mulighed for at tage det ønskelige med af både gammeltestamentligt og nytestamentligt stof i hvert af de 3 skoleår. Uden at der er tale om nogen egentlig behandling af troslærestoffet, stilles børnene rent umiddelbart og konstatere over for grundelementer i troslæren, som f.eks. *de 10 bud* og *fadervor*.

Eksempelvis kan med henblik på fortællingernes egnethed for de forskellige alderstrin opstilles følgende forslag:

side
113

1. skoleår

GI. Test.: Skabelsen, Adam og Eva, Kain og Abel, Abraham, Isak, Jakob og Josef.

Ny Test.: Johannes Døber, Marias bebudelse, Jesu fødsel og barndom. Et udvalg af de lette beretninger og lignelser, f.eks. Jesus velsigner de små børn (barnedåben), Zakæus, den barmhjertige samaritan, den fortabte søn, brylluppet i Kana, Jairus' datter, enkens søn.

2. skoleår

GI. Test.: Moses og udfrielsen af Ægypten, lovgivningen på Sinai (de 10 bud), israelitterne erobrer Kanaan, dommerne (Gideon til Samuel).

Ny Test.: Jesu apostle, Marta og Maria. Nogle underer og lignelser, f.eks. bespisningen i ørkenen, Jesus stiller stormen på søen, den lamme, høvedsmandens tjener, Lazarus' opvækkelse, den rige bonde, den gældbundne tjener, den rige mand og Lazarus, arbejderne i vingården, enkens skærv, Jesus lærer disciplene at bede.

3. skoleår

GI. Test.: Saul, David, Salomo, rigets deling, Elias, Elisa, bortførelsen og hjemkomsten fra Babylon.

Ny Test.: Et udvalg af beretninger og lignelser, f.eks. Jesu indtog i Jerusalem, Jesu korsfæstelse og opstandelse, Jesu himmelfart, sædemanden, rajgræsset blandt hveden, den store nadver, de betroede talenter, det tabte får, den tabte drakme, den gode hyrde.

4. og 5. skoleår

Bibelhistorie i sammenhæng

Stoffet gennemgås på grundlag af en bibelhistorie, gerne suppleret med læsning af lettere bibeltekster. I disse klasser samtales om kirkeåret og vor gudstjeneste, ligesom der gennemgås en del salmer og bibelhistoriske sange.

4. skoleår

Det gamle Testamente i sammenhæng. Herunder gennemgås Israels skikke og gudsdyrkelse samt de 10 bud og nogle af de mest kendte Messiasprofetier.

5. skoleår

Det ny Testamente til og med Jesu opstandelse. Herunder samtale om trosbekendelsen, nadverens indstiftelsesord og dåbsbefalingen.

Formålet med undervisningen i 4.-5. skoleår er med en bibelhistorie som grundlag at skabe *helhed og sammenhæng* i det stof, der på småbørnstrinnet havde brudstykkeagtig karakter, og i øvrigt at udvide det. Med dette for øje skønnes det hensigtsmæssigt at henlægge GT som et samlet hele til 4. skoleår og NT til 5. skoleår. Mens den tilstræbte sammenhæng for GTs vedkommende må være af *historisk-kronologisk art*, må den for NTs vedkommende bestå dels i *den ydre historiske ramme om Jesu liv* (fra fødsel til og med opstandelsen), dels i en fremhæven af *centrale træk i hans virke og forkyndelse* (f.eks. opgør med den farisæiske lovreligion, hans forhold til de ringeagtede i samfundet, hans barmhjertighedsgerninger og hans Gudsriges-forkyndelse gennem lignelserne). Med henblik på det sidste vil det være formålstjenligt at opdele det nytestamentlige stof i emnegrupper i stedet for at lade børnene møde de enkelte beretninger i en tilsyneladende tilfældig sammenhæng. Det tilrådes som overgang mellem GT og NT at gennemgå de mest kendte Messiasprofetier. Tros lærestoffet gøres ikke til genstand for egentlig gennemgang.

side

6. og 7. skoleår

Bibelhistorie, bibellæsning og tros lære

Hovedsigtet for arbejdet i disse skoleår skal være en belysning af tros læren efter Luthers lille katekismus: de tre tros artikler, de 10 bud, fadervor, dåben og nadveren. Alt stof i tros læren belyses ud fra tekster såvel fra Det gamle som fra Det ny Testamente samt ved skikkelser fra kirkens historie.

Undervisningen kan eksempelvis anlægges efter følgende hovedlinje:

6. skoleår

Det ny Testamente efter opstandelsen til og med pinsedag.

Kirkebygningen gennem tiderne.

Gudstjeneste, herunder dåb og nadver.

Gennemgang af 1. tros artikel (Gud som skaberen og faderen).

2. tros artikel (Jesus som Guds søn, Jesus som menneske og forbillede, Jesus som frelser), de 10 bud og fadervor.

Nogle salmer.

7. skoleår

Apostlenes gerninger i uddrag, betydelige skikkelser fra kirke- og missionshistorien og i tilslutning hertil gennemgang af 3. tros artikel.

Nogle salmer. Desuden orienteres eleverne i Den danske Salmebog.

Hovedvægten lægges i 6. og 7. skoleår på forståelsen af grundelementerne i tros læren, d.v.s. hovedstykkerne i Luthers lille katekismus: de tre trosartikler, de 10 bud, fadervor, dåbsbefalingen og nadverindstiftelsen. Mens de bibelske beretninger på de foregående alderstrin var det primære, bliver det her troslærestoffet. Det bør danne rammen om arbejdet, mens det bibelhistoriske stof tjener til at udfylde denne ramme. Således opnås, at det tidligere læste bibelhistoriske stof, der her må udvides gennem anvendelse af en fyldigere bog og gennem bibellæsning, nu ses i en ny og større sammenhæng.

8. og 9. klasse

8. klasse

Folkekirkens styre, liv og arbejde, herunder de vigtigste kirkelige retninger og ydre mission; betydelige kristne personligheder.

Frikirker og sekter.

Uddrag af Paulus' breve.

Nogle salmer.

9. klasse

Bibelsyn (herunder Bibelens tilblivelse og de arkæologiske fund). I forbindelse hermed vil det være naturligt at læse bibelske tekster. Frie samtaler, hvori inddrages træk af kirkens historie. Nogle salmer.

Eleverne i 8. og 9. klasse stilles over for et helt nyt stof, der danner en naturlig forlængelse af det tidligere gennemgåede.

Folkekirkens aktuelle situation og dens arbejde i videre forstand belyses. Elevernes gøres bekendt med nogle fremmede religioner. Gennem det kirke- og missionshistoriske stof tilstræbes ikke egentlig historisk oversigt. Hovedvægten bør lægges på skildringen af den enkelte skikkelse eller episode, evt. i tilknytning til fagets øvrige discipliner.

Sammenfattende kan det siges, at hovedformålet er at uddybe forståelsen af det forud tilregnede stof og - med relation til divergerende kristendomsopfattelser og andre religioner - at se det i en større sammenhæng.

Eleverne gøres fortrolige med Den danske Salmebog gennem orientering.

Realafdelingen

I henhold til normaltimeplanen tillægges der religionsundervisningen en time i henholdsvis 1. og 3. realklasse. På grundlag heraf opstilles følgende forslag:

1. realklasse

Folkekirkens styre, liv og arbejde, herunder de vigtigste kirkelige retninger og ydre mission; betydelige kristne personligheder.

Frikirker og sekter.

Uddrag af Paulus' breve.

Nogle salmer.

3. realklasse

Nogle fremmede religioner. Jødedommen, herunder sionismen og det nye Israel.

Bibelsyn, herunder Bibelens tilblivelse og de arkæologiske fund.

Frie samtaler, hvori inddrages træk fra kirkens historie, ligesom man kan vise eleverne, hvordan væsentlige spørgsmål betragtes forskelligt af kristne tilhørende forskellige trossamfund (ikke mindst katolicismen og lutherdommen).

Nogle salmer.

Til stoffordelingsplanen bemærkes: De anførte emner for 3. real foreslås gennemgået i 2. realklasse i de skoler, hvor der gives undervisning i 2. i stedet for i 3. realklasse.

For skoler, hvor undervisningen i religion gives i alle realafdelingens klasser, foreslås følgende emner i 2. realklasse: Samtale om forskelle og lighedspunkter mellem katolicisme og lutherdom.

Kristendomsopfattelse hos Paulus ud fra hans liv og uddrag af hans breve. Bibelsyn, herunder Bibelens tilblivelse og de arkæologiske fund.

Nogle salmer.

Har eleverne fået gennemgået det under 2. realklasse anførte stof, udgår af 3. realklasse det tidligere behandlede, og det øvrige, navnlig de frie samtaler, udvides tilsvarende.

Planen for realafdelingen er en parallel til planen for 8. og 9. klasse, dog med visse udvidelser. Kun såfremt man har religion også i 2. realklasse, kan der blive mulighed for nøjere at gå ind på forholdet mellem katolicismen og lutherdommen; ellers kan man under de frie samtaler drøfte forskelle og lighedspunkter mellem romersk-katolsk og luthersk syn.

Det foreslås, at man af fremmede religioner især beskæftiger sig med primitive religioner,

buddhisme, hinduisme og muhammedanisme. Jødedommen behandles i aktuell relation til staten Israel og de dertil knyttede bevægelser og problemer, herunder at jødedommen blandt de ikke-kristne religioner indtager en særstilling.

I forbindelse med gennemgang af Bibelens tilblivelseshistorie stilles eleverne over for en åben og for deres modenheds- og udviklingstrin passende overvejelse af forskellige bibelsyn.

Metoder og hjælpemidler

Anvendelse af de forskellige metoder og hjælpemidler må som noget væsentligt tilsigte at gøre undervisningen interessebetonet og levende. I samme grad, som børnene drages ind i arbejdet, vil de tillige tilegne sig det kundskabsgrundlag, som man tidligere søgte opnået gennem en stærk betoning af den rene udenadslæren - en metode, der ofte havde uheldige følger for børnenes indstilling til faget som helhed.

I den obligatoriske hovedskole (1.-7. skoleår), hvor hovedvægten lægges på de bibelske beretninger, troslærestoffet og salmerne, må *lærens fortælling* spille en afgørende rolle i stofets gennemgang. De bøger, der anvendes, bør kun undtagelsesvis benyttes til højtlesning på klassen.

Bibellæsning bør anvendes som supplement til de bibelhistoriske fremstillinger med det formål dels at give børnene en grundlæggende orientering i brug af selve Bibelen, dels at stille dem over for teksternes eget sprog. Det må anbefales at benytte tekster, der, både hvad indhold og sprog angår, er umiddelbart tilgængelige (f.eks. lignelser og beretninger).

Troslærestoffet bør ikke gennemgås som et isoleret fagområde, men i nøje tilknytning til det bibelske stof, således at det placeres de steder i undervisningen, hvor det historisk og idémæssigt hører hjemme. Således bør f.eks. de

10 bud gennemgås i tilknytning til det gammeltestamentlige stof, mens dåbsbefalingen og trosbekendelsens led kan knyttes til pinsen og den første menighed, hvor dåben i den treenige Guds navn historisk og naturligt har sin plads.

På de højere klassetrin (8. og 9. klasse, 1.-3. realklasse), hvor stoffet er af en anden karakter end på de foregående klassetrin, bør gennemgangen i størst muligt omfang bygge på *selvstændige arbejdsopgaver* (gruppearbejde, elevforedrag m.v.) og *frie classesamtaler* med det foreliggende bogmateriale som grundlag. Som supplement hertil bør indgå *ekskursioner* til kirken og institutioner af social og kulturel art, der har tilknytning til kirken.

Det gælder på alle klassetrin, at anvendelsen af *supplerende litteratur* uddyber barnets forståelse. Her tænkes ikke blot på litteratur af faglig, men også af skønlitterær art. Også legender kan undertiden anvendes med fordel.

Skoleradioens udsendelser har i denne forbindelse deres naturlige placering. Det bør endvidere overvejes at anvende *båndoptager*, fortrinsvis af arbejdsgrupper i de højere klasser, f.eks. dramatiseringer eller lydbilleder (gudstjenesten) fra det kirkelige arbejde.

Af andre hjælpemidler kan nævnes: illustrationsmaterialer som film, båndfilm, lysbilleder og flonellograf.

Disse hjælpemidlers supplerende karakter bør fastholdes.

I *salmegennemgangen* bør den sproglige og indholdsmæssige analyse indskrænkes til det mindst mulige. Det er vigtigere at føre børnene ind i en salmes atmosfære og lade dem fornemme dens hovedsigte end at give dem en lang række detaljer i gennemgangen.

Det er endvidere af væsentlig betydning for forståelsen, at salmen har tilknytning til det stof, der på det pågældende tidspunkt er til behandling.

**Ekstrakt af lov nr. 277 af 30. juni 1922 om umyndighed og værgemål
(uændret efter lov nr. 141 af 24. marts 1970):**

§ 19: Forældremyndigheden medfører pligt at træffe bestemmelse om dets personlige forhold, til at sørge for barnets person og beføjelse til hold.

Ekstrakt af kirke- og undervisningsministeriets cirkulære nr. 39 af 6. april 1900
til samtlige Skoledirektioner uden for København angaaende Undervisningen
i de enkelte Fag:

Religion

Formaalet for Skolens Religionsundervisning er først og fremmest i kristelig Aand at udvikle Børnenes religiøse Sans og opdrage den religiøse Følelse til en Livsmagt, der giver det sædelige Liv Kraft. Hovedsagen ved Undervisningen er derfor den personlige Paavirkning, som den Lærer, der selv lever sit Liv paa Kristentroens Grund, kan øve paa Børnenes Hjerter- og Villiesliv. Men til Livets sunde Vækst er Tilegnelse af en sand kristelig Erkendelse nødvendig. Det Kundskabsmaal, der da bør søges naaet, er: Sikkert Kendskab til det væsentlige Indhold af den bibelske Historie og de vigtigste Begivenheder af Kirkens Historie samt til den kristelige Børnelærdom efter den evangelisk-lutherske Bekendelse.

I Overensstemmelse saavel med Kristendommens eget Væsen som med Sjælelivets naturlige Udviklingsgang bør Kristendommens Historie

være Grundlaget for Undervisningen, men dens Histories Betydning bør lægges Børnene indtrængende paa Hjerter, idet de ledes til en forstaaende og hjertelig Tilegnelse af den kristelige Børnelærdom, som den er indeholdt i Luthers lille Katekismus, og saaledes oplæres til at holde alt, hvad Herren har befalet dem (Math. 28,20).

Historie

At fremhjælpe en sund og kraftig Fantasi i Forbindelse med en varm og levende Følelse, særligt for vort Folk og Land, er Historieundervisningens Opgave. I sin Rigdom paa Eksempler, der henvende sig til Børnene sædelige Værdsettelse og indvirke tilskyndende paa deres Villie, er Historien tillige et vigtigt sædeligt Opdragelsesmiddel.

Ekstrakt af kgl. anordning nr. 107 af 26. maj 1904 angaaende Undervisningen i Mellemsskolen:

1. Religion.

Religionsundervisningen, der forudsættes meddelt i evangelisk-luthersk Aand og i Overensstemmelse med vor Kirkes Bekendelsesskrifter, skal dog ikke blot søge sin Styrke og Be-

tydning i, at den er konfessionel, men tillige deri, at den tjener til Udvikling af Barnets religiøse Anlæg, vækker dets Interesse og paavirker dets Hjerte, saa at Eleven altid beholder Følelsen af, at hvad der tales om i Religions-timen, er noget, som angaar det virkelige Liv.

Ekstrakt af kirke- og undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 124 af 1. juli 1904 angaaende Undervisningen i Mellemsskolen:

1. Religion.

Religionsundervisningens almindelige Formaal er, i Tilslutning til den lutherske Kirkes Bekendelse, at vække, nære og udvikle Barnets Bevidsthed om Gud og derved klare og uddybe dets moralske Sans og give det ny Motiver til

at fly det onde og gøre det gode; og ligesom Barnet gennem al Undervisning skal føres til at forstaa sine Omgivelser og elske Livet, saaledes skal det gennem Religionsundervisningen hjælpes til Forstaaelse af og Sympati for det kirkelige Samfund, som det ifølge Daaben tilhører.

Kort redegørelse for baggrunden for formålsbestemmelserne i folkeskoleloven af 1937.

Grundlaget for lovforslaget, der første gang fremsattes i rigsdagssamlingen 1933-34, var betænkningen af 1920 fra den ved lov af 21. februar 1919 nedsatte store skolekommission.

Betænkningens lovforslag indeholder ingen generel formålsbestemmelse for folkeskolen (grundskolen) svarende til 1937-lovens § 1, stk. 2, og heller ikke regler svarende til § 1, stk. 3.

I de indledende bemærkninger til betænkningens lovforslag anføres, at folkeskolens opgave »skal være at bibringe den danske Ungdom en god Opdragelse med den Kundskabsfylde og aandelige Udvikling, som maa anses for fornøden til, at den kan udfylde sin Plads i Livet«. Mere konkret siges det herefter om folkeskolens mål: »Der er dernæst indenfor Kommissionen Enighed om, at det Maal, som Folkeskolen skal sætte sig, maa være at bibringe sine Elever fyldige og solide Kundskaber i de almindelige Skolefag«.

At kommissionens flertal gik ind for, at det kundskabsmeddelende måtte være det primære i forhold til den opdragende funktion synes at fremgå af, at et mindretal på tre medlemmer ønskede tilkendegivet, at »Kundskabsmeddelelse maa ikke betyde en Tilsidesættelse af Opdragergerningen, som maa være Skolens alt beherskende Formaal«. Dette synspunkt er ikke akcepteret af kommissionsflertallet.

Det forslag, der fremsattes af undervisningsminister Borgbjerg i 1933-34, indeholdt i § 1, stk. 2, følgende formålsbestemmelse: »Den (folkeskolen) giver en Undervisning, der kan være det fælles Uddannelsesgrundlag for alle Samfundsmedlemmer.«

Forslaget, der ikke blev færdigbehandlet i samlingen 1933-34, genfremsattes uændret i den følgende samling. Under udvalgsarbejdet i forbindelse med denne behandling udtalte et mindretal på tre medlemmer i udvalget ønske om ». . . en Affattelse af Formaalsparagraffen (§ 1), der ikke blot betoner Undervisningen som Skolens Formaal, men ogsaa paa afgørende Maade fremhæver dens Opdragelsespligt. Un-

der Hensyntagen til, at den aldeles overvejende Del af Børnene er døbt i Folkekirken, bør det klart fremgaa, at Opdragelsen - for saa vidt den bæres af Religion og Moral - maa ske paa den evangelisk-lutherske Troslæres Grund.« Dette blev ikke akcepteret af udvalgsflertallet.

Heller ikke i samlingen 1934-35 blev forslaget færdigbehandlet, og det genfremsattes herefter uændret af undervisningsminister Jørgen Jørgensen i samlingen 1935-36.

Forslaget fremsattes påny i samlingen 1936-37, og ved denne fremsættelse var der sket den ændring, at § 1, stk. 2 og 3, var medtaget i den nugældende ordlyd. Bemærkningerne til forslaget indeholder udover en gentagelse af lovorde- ne på disse punkter kun det yderligere, at »Man har dernæst ønsket at fastslaa, at Folkeskolen som hidtil skal hvile paa Folkekirkens Grund, og at dens Kristendomsundervisning derfor skal være i Overensstemmelse med den evangelisk-lutherske Lære.«

Under udvalgsbehandlingen ønskede et mindretal på tre medlemmer påny ». . . Skolens Opdragelsespligt klart fremhævet og den kristne Moral som Grundlag for denne Opdragelse og Kristendomsundervisningen på Folkekirkens evangelisk-lutherske Troslæres Grund.«

Et andet mindretal (ligeledes på tre medlemmer) stillede direkte forslag om en formålsbestemmelse af følgende ordlyd: »Folkeskolens Formaal er paa Folkekirkens evangelisk-lutherske Bekendelses Grund at opdrage og oplære Børnene til at blive retskafne, dygtige Mennesker.«

Dette ændringsforslag forkastedes af folketinget med 66 stemmer mod 20, medens 20 afholdt sig fra at stemme.

Efter vedtagelsen i folketinget overgik forslaget til landstinget, hvor et mindretal på fire i det der nedsatte udvalg stillede ændringsforslag enslydende med mindretallets forslag i folketingsudvalget.

Dette ændringsforslag forkastedes med 38 stemmer mod 22.

Specielt for så vidt angår bestemmelsen i folkeskolelovens § 1, stk. 3, om kristendomsundervisningen må det nævnes, at den historiske baggrund for bestemmelsens formulering var stridighederne i 1930'erne om kirkens indflydelse på skolen. Et ministerielt udvalg til revision af skolebøgerne afgav i 1933 betænkning og udtalte heri, at cirkulæret af 6. april 1900, der fastsatte den religiøse påvirkning som religionsundervisningens hovedformål, gik langt videre end forudsat i anordningerne af 1814, og at folkeskolens undervisning i religion i det hele

ikke kunne siges at være hjemlet i grundlovens § 3. Udvalget henstillede, at cirkulæret af 1900 blev afløst af nye bestemmelser, og foreslog selv en formålsbestemmelse, hvori der intet forkyndende indgik.

Fra kirkelig side blev der taget kraftigt til genmæle mod udvalgets synspunkter i henvendelser både til undervisningsministeren og folketingsudvalget under lovforslagets behandling, og på denne baggrund skal de ovenfor citerede bemærkninger til lovforslagets § 1, stk. 3, anskues.

Ekstrakt af betænkning af 18. maj 1966 fra folketingets udvalg vedrørende forslag til lov om uddannelse af lærere til folkeskolen:

(F.T. 1965-66. Tillæg C, sp. 1044-1045)

Efter lovforslagets § 7, stk. 1, fritages studerende, der ikke tilhører folkekirken, efter anmodning for undervisningen i kristendoms-kundskab. Uddannelsen i dette fag efter den ved nedenstående ændringsforslag foreslåede ændrede affattelse af § 6, stk. 1, punkt 2, har sigte på undervisning i kristendoms-kundskab i folkeskolens yngre klasser. Det tilsvarende mere omfattende linjefag, der også tager sigte på folkeskolens ældre klasser, betegnes religions-kundskab.

Efter udvalgets opfattelse, som deles af ministeren, må uddannelsen af de lærerstuderende i faget kristendoms-kundskab sidestilles med deres uddannelse i de øvrige fag. Undervisningen i faget må derfor være kundskabsmeddelende, ikke forkyndende. Når arbejdet med faget foregår på et sådant grundlag, finder udvalget ikke anledning til, at der gives de studerende adgang

til efter anmodning at blive fritaget for at deltage i undervisningen. Bestemmelsen herom foreslås derfor ved nedenstående ændringsforslag udeladt.

Det bemærkes i denne forbindelse, at bestemmelsen i folkeskolelovens § 53 om adgangen for lærere til at blive fritaget for at undervise i kristendoms-kundskab eller religion bør opretholdes.

Har en lærer på seminariet fulgt undervisningen i kristendoms-kundskab, mener udvalget i konsekvens af det foranstående ikke, at alene den kendsgerning, at han ikke er medlem af folkekirken, bør udelukke ham fra at varetage undervisning i kristendoms-kundskab i folkeskolen. Der er ikke herved tilsigtet noget indgreb i de lokale myndigheders administration af folkeskolelovens § 23.

**Ekstrakt af undervisningsministeriets
cirkulære af 25. juni 1970 om ændring af folkeskoleloven:**

4) Bestemmelser om de enkelte fag. Konfirmationsforberedelsen.

c. Den hidtidige bestemmelse i lovens § 8, stk. 2, om sognepræstens ret til at afgive erklæring om timetallet og læseplanerne for *kristendomsundervisningen* er ophævet. Det samme gælder bestemmelsen i § 16 i den hidtidige skoletilsynslov om sognepræstens ret til at overvære kristendomsundervisningen.

Derimod er bestemmelserne i folkeskolelovens § 55 om fastsættelsen af tiden for *konfirmationsforberedelsen* opretholdt uændret. Det følger heraf, at der må optages forhandling mellem skolekommissionen og præsterne i kommunen, såfremt den hidtil gældende ordning af dette spørgsmål ønskes ændret fra nogen af siderne, og at skolekommissionen ikke fremtidig

vil kunne henvise konfirmandundervisningen til at skulle foregå om lørdagen eller til i øvrigt at ligge uden for sædvanlig skoletid ved den pågældende skole. Der henvises i øvrigt til det i Undervisningsvejledning I (1960) side 33-34 gengivne forslag, der fortsat kan danne udgangspunkt for eventuelle forhandlinger. Den heri indeholdte forudsætning om, at faget kristendomskundskab ikke må berøres i det 7. skoleår, hvis der kun er tillagt det 1 ugentlige time, kan dog ikke længere fastholdes. Endvidere må det tages i betragtning, at konfirmationsforberedelsen ifølge kgl. anordning af 9. juli 1968 om konfirmation, § 3, stk. 3, nu i alle tilfælde skal omfatte mindst 48 lektioner (å 50 min.), der normalt fordeles over 24 uger med 2 ugentlige lektioner.

Ekstrakt af kirkeministeriets lovebekendtgørelse af 26. juni 1970 om menighedsråd:

§ 24, stk. 1. Menighedsrådets samtykke kræves til, at der

- a) ved gudstjenester eller kirkelige handlinger af nogen af kirkens præster anvendes en anden autoriseret liturgi eller andre autoriserede ritualer end de hidtil i menigheden brugte,
- b) ved de almindelige gudstjenester af nogen af kirkens præster anvendes andre autoriserede prædiketekster end de, der hidtil har været brugt i menigheden,

c) ved konfirmandundervisningen indføres nye autoriserede hjælpemidler,

- d) ved religionsundervisningen i folkeskolen indføres nye autoriserede hjælpemidler. De under a) og b) omhandlede sager skal være forhandlet på et menighedsmøde, forinden menighedsrådet træffer sin afgørelse.

Kristendomsundervisning på Frederiksberg 1968

Klasse- trin	Antal klasser på trinnet	Klassen undervises af						Pågældende lærer <i>kun det trin</i>	Har lærebog	Uden lærebog (evt. klasse- sæt)	I undervisningen anvendes			Lærerskifte	
		a) klasselærer		b) anden faglærer		c) en lærer sær- skilt i k. u.					Bibel	N. T.	Kirke- salme- bog	1 gang	2 eller flere gange
		ønsket *	tildelt	ønsket *	tildelt	ønsket *	tildelt								
1.	33	21	4	5	2	1	0	22	-	-	-	-	-	-	-
2.	32	19	2	6	5	0	0	13	-	-	-	-	-	6	-
3.	32	12	1	7	3	3	6	13	5	-	-	-	-	12	1
4.	33	13	1	11	4	2	1	9	21	12	9	2	2	6	2
5.	36	18	3	6	2	3	3	15	27	9	11	17	17	14	2
6.	34	14	1	5	8	3	3	16	24	10	13	18	14	-	-
7.	37	20	4	5	6	2	-	17	28	9	13	22	23	-	-
8.	19	7	3	2	4	1	2	10	9	10	7	8	8	-	-
9.	17	8	2	3	1	2	1	6	10	7	7	4	7	-	-
10.	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
I real	14	4	1	3	4	2	-	5	12	2	6	9	9	-	-
II real	14	5	2	5	0	1	1	7	9	5	7	7	9	-	-
302		x 133													

x) Af besvarelserne fremgår det, at 133 lærere underviser 1 (en) klasse.
- 52 - 2 klasser.
- 13 - 3 klasser.
- 5 - flere klasser.
*) Disse tal skal læses med forbehold, da det fremgår af besvarelserne, at kategorien burde have været delt i 2:
a) ønsket - b) medtaget af skemamæssige grunde.

Edel Hertz

Undersøgelse af undervisningen i kristendomskundskab/religion ved Horsens kommunale skolevæsen 1968

	JA	NEJ
I. Undervises klassen af a) klasselæreren	79	94
b) en anden af klassens faglærere?	77	96
c) af en lærer, der kun har dette fag i klassen ..	19	153
II. Er timerne i faget a) direkte ønsket?	97	67
b) tildelt? (f.eks. af skemamæssige grunde)	68	105
III. Underviser vedkommende lærer i samme fag på andre trin?	96	77
IV. Har eleven en lærebog?	103	79
V. Benyttes Bibel?	51	122
Benyttes kun Ny Testamente?	43	130*)
Benyttes Kirkesalmebog?	66	107
I bekræftende fald:		
Har hver elev Bibel? 1 eller lånes classesæt?	47	
Har hver elev Ny Testamente? 12 eller lånes classesæt?	58	
Har hver elev Kirkesalmebog? 1 eller lånes classesæt?	49	
VI. Har samme lærer undervist klassen de forudgående klassetrin?	82	

*) Fra »nej« svarene skal man trække 24 svar fra 1. og 2. skoleår.

Undersøgelsen er, som det skulle fremgå af tallene, foretaget over 173 klasser.

Hans Schultz.

Kristendomsundervisningen ved de offentlige skoler i Sorø amtsrådskreds 1968

Til samtlige skoler i Sorø amtsrådskreds (Sorø amt undtagen købstæder) var der ved amtskolekonsulent Otto Jensens medvirken udsendt skrivelser til skolernes ledere (underbilag 1) med spørgeskemaer til skolernes enkelte klasser om faget kristendomsundervisning/religion. Skemaet var af samme form, som anvendtes ved undersøgelsen på Frederiksberg og i Horsens (underbilag 2).

Der var udsendt skemaer til
57 landsby ordnede skoler med i alt 303 klasser
13 købstadordnede skoler med i alt 254 klasser
i alt 557 skemaer

For ca. 20 % af klasserne er ikke modtaget svar 120 skemaer
Ikke-årgangsdelte klasser er ikke medregnet 22 skemaer

Ved optællingen er benyttet i alt 415 skemaer
Fra 1.-7. klasse 359 skemaer
Fra 8.-10. skoleår 56 skemaer

(Rømtallene i de følgende opstillinger svarer til spørgeskemaets nummerering).

I-III. Lærerne

Bilag 13
(fortsat)

I. - 7. kl.		I.	II.			III.			
Klasse- trin	Klasse- tal	Undervises af	Timerne			Læreren underviser			
		a. klasselærer b. anden faglærer c. særskilt lærer u. uoplyst	øn- skede	tildelte	u.	kun ét trin	2 - 3 trin	flere trin	u.
1.	49	a. 27	19	5	3	11	13	2	1
		b. 15	9	6		3	7	5	
		c. 5	4	1		2	3		
		u. 2	2				2		
2.	50	a. 26	21	4	1	8	4	2	2
		b. 17	8	9		4	8	3	2
		c. 7	5	2			4	3	
3.	54	a. 25	17	7	1	11	12	2	
		b. 23	15	7	1	3	13	6	1
		c. 6	5	1			3	3	
4.	49	a. 12	10	2		7	3	1	1
		b. 29	18	11		4	19	5	1
		c. 7	5	2		1	5	1	
		u. 1		1			1		
5.	52	a. 24	16	8		12	9	3	
		b. 20	15	5		4	12	4	
		c. 8	4	4		3	3	2	
6.	53	a. 21	17	4		8	12	1	
		b. 19	16	2	1	4	10	5	
		c. 12	7	5		1	6	5	
		u. 1	1					1	
7.	52	a. 12	8	4		3	7	2	
		b. 26	19	6	1	6	15	4	1
		c. 13	8	4	1	3	9	1	
		u. 1	1					1	
1.-7.	359	a. 147	108	34	5	60	70	13	4
		b. 149	100	46	3	28	84	32	5
		c. 58	38	19	1	10	33	15	
		u. 5	4	1			3	2	
Samlet sum:		359	250	100	9	98	190	62	9

8. – 10. kl.		I.	II.			III.		
Klasse- trin	Klasse- tal	Undervises af	Timerne			Læreren underviser		
		a. klasselærer b. anden faglærer c. særskilt lærer u. uoplyst	øn- skede	tildelte	u.	kun ét trin	2 – 3 trin	fiere trin
8.	29	a. 15	11	3	1	7	6	2
		b. 5	4	1			4	1
		c. 8	2	2	4		5	3
		u. 1		1			1	
9.	21	a. 10	8	2		5	4	1
		b. 4	3	1			3	1
		c. 7	4	3		2	2	3
10.	6	a. 3	2	1			2	1
		b. 3	3			1	1	1
8. – 10.	56	a. 28	21	6	1	12	12	3
		b. 12	10	2		1	8	3
		c. 15	6	5	4	2	8	6
		u. 1		1			1	
Samlet sum:		56	37	14	5	15	29	12

Sammenfattende for 415 klasser fra 1. - 10. skoleår:

Klassen undervises af klasselæreren:	ca. 42 o/o
- - - anden faglærer:	ca. 40 o/o
- - - særskilt lærer:	ca. 18 o/o
Timerne tildelt læreren:	ca. 70 o/o
Timerne tildelt læreren:	ca. 30 o/o
Læreren underviser kun dette klassetrin:	ca. 27 o/o
2-3 - :	ca. 53 o/o
4 el. flere - :	ca. 20 o/o

IV-V. Klassernes brug af hjælpemidler

Bilag 13
(fortsat)

		IV.			V.												
Klassetrin	Klassetal	Fagbog			Andre nævnte hjælpemidler			Bibel			Ny Testamente			Kirkesalmebog			uoplyst angående hver sin-klassesæt
		bruges	ingen	uoplyst	bruges	ingen	uoplyst	bruges	hver sin	klassesæt	bruges	hver sin	klassesæt	bruges	hver sin	klassesæt	
1.	49										2			2			2
2.	50	4	45		10	36	4	1			2		2	7	4	1	3
3.	54	21	33		16	26					2		2	14	9	3	2
4.	49	48	1		31	13		8		8	6	1	4	21	13	5	4
5.	52	51	1		42	9		9	2	7	25	5	20	32	21	6	5
6.	53	51	2		5	2	1	28	1	22	26	7	17	42	24	17	8
7.	52	41	10	1	51	1		25	2	20	20	8	11	35	23	10	6
8.	29	15	14		25	4		19		19	5		5	18	11	7	
9.	21	13	8		19	2		14		14	5		5	15	5	10	
10.	6	4	2		1	5		5		5				4	3	1	

VI. Lærerskiftet gennem skoletiden

Klasse- trin	Klasse- tal	Samme lærer	Lærer- skifte	Uop- lyst	Nærmere oplyste lærerskifter											
					Antal	Klassetrin						Gange				
						1-2.	2-3.	3-4.	4-5.	5-6.	6-7.	1	2	3	4	
2.	50	31	18	1	18	18							18			
3.	54	22	32		22	3	19						22			
4.	49	12	35	2	17	6	8	8					14	3		
5.	52	17	35		19	6	10	6	4				13	5	1	
6.	53	14	33	6	20	4	9	8	6	6			11	5	4	
7.	52	14	32	6	18	2	5	4	5	6	6	12	3	2	1	
8.	29	2	27													
9.	21	15	2	4												
10.	6	4		2												

Skematallene under I, II og III viser, at fagets betegnelse som »klasselærerfag« endnu synes at dække dets stilling i skolen. Faget erkendes i vid udstrækning som hørende ind under klasselærerfunktionerne, klasselæreren påtager sig faget i op imod halvdelen af klasserne. Dette syn på faget følger med i skolens overbygning: 8.-10. klasse og realafdelingen, men talmaterialet er her meget lille, og derfor endnu mere usikkert.

Det fremgår tillige, at timerne i faget i overvældende grad er »direkte ønsket« (70 %). Dis-

se tal må tages til efterretning, selv om de i højere grad modsiges af det almindelige skøn, at faget er uønsket af lærerne. Tallene tyder heller ikke på, at faget bruges af skolelederne til opfyldning af ubekvemme »huller« ved skemalægningen, således som det har været formodet.

Hertil kan føjes, at henvend 20 o/o af klasserne undervises af lærere, der har faget på 4 eller flere klassetrin og således underviser i faget op imod $\frac{1}{3}$ af deres pligtige timetal. Disse lærere må betegnes som egentlige faglærere.

Lærerskiftet skoletiden igennem (VI) giver følgende sammentælling:

2.-7. skoleår i alt	310 klasser
Samme lærer har	110 klasser (35 o/o)
Lærerskifte har	185 klasser (60 o/o)

Imidlertid er forholdet vedrørende lærerskiftet kun nærmere oplyst på et mindre antal skemaer, så det må formodes at være endnu større. Som eksempel herpå skal anføres tallene for 6. klasse, som i alt udgør 53 klasser:

Samme lærer har	14 klasser (ca. 25 %)
Lærerskifte har	33 klasser (ca. 62 o/o)
Nærmere belyst lærerskifte har	20 klasser
Lærerskifte 3 gange har	4 klasser

Disse tal peger i retning af et stærkt lærerskifte inden for faget skoletiden igennem - ik-

ke mindst i betragtning af dets stilling som klasselærerfag. Der må dog her erindres om, at klasselærersystemet ikke overalt lader sig gennemføre i landdistrikterne. En egentlig bedømmelse af forholdene omkring lærerskiftet lader sig ikke gennemføre uden ved en sammenligning med fag som historie eller biologi. Disse fag deler måske i så henseende skæbne med kristendomsundervisningen. Givet er det, at et stærkt lærerskifte i et fag skoletiden igennem kan være til skade, ikke mindst ved at ansvaret for det forflygtiges.

En forsigtig sammenstilling med tallene fra Frederiksberg (bilag 11) og Horsens (bilag 12) viser ingen væsentlige forskelle, hvad angår lærernes holdning til faget, selv om der er mindre afvigelser.

Mest iøjnefaldende er forskellen vedrørende

Sammenligning af de tre områder:

1. - 10. klasse	Frederiksberg 302 klasser		Horsens 173 klasser		Sorø amt 415 klasser	
	Klasse- tal	Ca. pct.	Klasse- tal	Ca. pct.	Klasse- tal	Ca. pct.
<i>Klassen undervises af:</i>						
Klasselærer.	165	55%	79	45%	175	42% ₀
Anden faglærer.	97	32%	77	45% ₀	161	40%
Særskilt lærer.	38	12%	19	100% ₀	73	18%
<i>Timerne læses:</i>						
Efter ønske.	219	72%	97	60%	287	70%
Tildelt	81	24%	68	40%	114	30%
<i>Læreren underviser</i>						
Kun ét klassetrin.	133	44%	77	45%	113	30%
Samme lærer ¹⁾	188	800% ₀	82	55%	129	35% ₀
Lærerskifte ¹⁾	48	20%	-	-	187	56%

i) 1. og 8. skoleårs klassetal er ikke medregnet.

lærerskifter, som netop også har været dårligt oplyst på spørgeskemaerne, men måske bør dette forhold alligevel give anledning til overvejelse.

Ellers belyses lærernes forhold til faget af skematallene derhen, at lærerne føler ansvar for faget - ved i så vid udstrækning at tage det som klasselærerfag - og at de i øvrigt ønsker at påtage sig dette ansvar. Denne lærerholdning bekræftes også ad anden vej. Dels ved den stærke deltagelse i kursusvirksomhed inden for faget, og dels ved, at Religionslærerforeningen er den talstærkeste blandt Danmarks faglige lærerforeninger.

Klassernes brug af de i spørgeskemaet nævnte hjælpemidler (V) viser en udstrakt brug heraf rimeligt fordelt på klassetrinnene. Flere skemaer oplyser, hvilken fagbog der benyttes, og det viser sig, at af ca. 300 klasser anvender over 200 klasser nyere systemer med god lærervejledning (jfr. også bilag 14 ved S. Borello).

Sammenfattende viser skematallene, at fagets ydre status i skolen — dets fundament — er i forsvarlig stand taget i bred almindelighed, således som også fagkonsulenten konstaterer (bilag 14).

K. Rønne

Sorø, den 22. maj 1968

Til samtlige skoleledere i Sorø amtsrådskreds

Da den af undervisningsministeriet nedsatte kommission til undersøgelse af forskellige forhold vedrørende kristendomsundervisningen har anmodet mig om at være behjælpelig med en undersøgelse, fremsendes vedlagte spørgeskemaer, idet jeg beder om, at de tilsendes lærer

Karl Rønne, Slotsbjergby pr. Slagelse, i udfyldt stand for hver klasse ved den enkelte skole inden sommerferiens begyndelse d. å.

Venlig hilsen

Otto Jensen

Angående undervisning i kristendomskundskab/religion

(der svares med *ja* eller *nej*)

- I. Undervises klassen af a) klasselæreren?
b) en anden af klassens faglærere?
c) af en lærer, der kun har dette fag i klassen?
- II. Er timerne i faget a) direkte ønsket?
b) tildelt? (f.eks. af skemamæssige grunde)
- III. Underviser vedkommende lærer i samme fag på andre trin?
I bekræftende fald hvilke klassetrin?
- IV. Har eleven en fagbog?
- V. Benyttes Bibel?
» kun Ny Testamente?
» Kirkesalmebog?
I bekræftende fald:
Har hver elev Bibel? eller lånes klassesæt?
» » » Ny Testamente? » » »
» » » Kirkesalmebog? » » »
- VI. Har samme lærer undervist klassen de forudgående klassetrin?
Hvis ikke, ønskes — hvis det er muligt — kort oplyst hvor ofte og på hvilket/
hvilke trin klassen har skiftet lærer, helst med anvendelse af de under I an-
vendte bogstavbetegnelser.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

Til faglæreren i _____ klasse.

(Skole eller lærer ønskes ikke oplyst.)

Evt. forespørgsler ang. skemaets udfyldelse kan rettes til lærer
Karl Rønne, Slotsbjergby pr. Slagelse. Tlf. Slotsbjergby 80 (03 543 - 80)

23. april 1968.

En kort redegørelse for, hvordan kristendomsundervisningen står i den danske skole i dag - og hvilke kommentarer, der kan knyttes hertil

Forkortelse: kristendomsundervisning(en) = ku.

Når jeg i al korthed skal forsøge at udtale mig om ovenstående, vil jeg helst betragte nedenstående som et oplæg til en samtale om emnets forskellige aspekter. Hvis Kristendomsundervisningskommissionen ønsker min deltagelse i en sådan samtale, kommer jeg meget gerne.

Jeg mener ikke, min opgave er at redegøre for ku.s lovgivningsmæssige stilling, men derimod forsøge at klarlægge et og andet om ku.s vilkår, muligheder og stilling i skolens daglige liv ud fra de erfaringer, jeg i mit snart 5-årige virke som fagkonsulent i kristendoms-kundskab har høstet ved at besøge ca. 340 skoler af alle størrelser fordelt over hele landet (af disse 340 skoler er 70 skoler i Storkøbenhavns område. Et skolebesøg varer almindeligvis 5-6 timer). På disse skoler har jeg overværet ca. 1100 kollegers religionstimer og efter timen drøftet undervisningen med dem alle. Desuden har jeg drøftet faget, dets muligheder og problemer med fagkolleger på talrige instruktionskursus. Dog må jeg straks bemærke, at mit oplæg ikke er en objektiv skildring - hvad vel egentlig også er umulig at give. Selv om jeg har beflittet mig på at se nøgternt på situationen, vil det subjektive vel altid præge en sådan redegørelse.

1. Ku.s timetal

I Undervisningsvejledning for Folkeskolen (Den blå Betænkning) anføres i normaltimeplanen følgende timetal for ku.:

1. klasse	$\frac{2}{2}$	timer	ugentlig
2.	-	$\frac{2}{2}$	-
3.	-	2	-
4.	-	2	-
5.	-	2	-
6.	-	2	-
7.	-	1	time

8. klasse	1	time	ugentlig
9.	-	1	
1. real	1		
3.	-	1	

Disse timetal følges på langt de fleste skoler landet over. En del skoler (måske 15-20 % af samtlige) mangler dog 1 time ugentlig på et eller to klassetrin, tiest i 6. eller 7. klasse eller 3. realklasse. Ganske enkelte skoler har næsten halveret timetallet, idet der kun er 1 time ugentlig i alle ovennævnte 11 klasser.

Nogle skoler (måske 5-8 % af samtlige) har dog flere timer, end normaltimeplanen forudsætter, f.eks. 1 time i 2. real eller/og 1 time i 10. klasse, 2 timer i 7. klasse, 3 timer i 4. eller 5. klasse eller 2 hele timer ugentlig i første og anden klasse. På visse skoler er der en stadig standende kamp for at holde timetallet i ku., idet fagtrængselen + negativt indstillede lærere stadig er rede til at gøre indhug i ku.s timetal.

De sidste tre-fire år er timetallet på mange skoler - hvor det var under normaltimeplanens - forøget, så det nu er lig normaltimeplanens.

2. Bøger til ku

I de sidste 10-12 år er der kommet så mange nye bøger og andet nyt undervisningsmateriale til brug i folkeskolen som aldrig før i en tilsvarende periode. Også til brug i ku. er der udgivet mange nye bøger af god pædagogisk kvalitet, så faget i den retning kan måle sig med flere andre fag. Det gælder i alle fagets discipliner: Bibelhistorie, troslære, kirke- og missionshistorie, kirkearkitektur, salmegennemgang etc. I disse år udskiftes hvert år på hundredvis af skoler Nicolaj Nielsens bibelhistorie og andre gamle bibelhistorier - som så vist har tjent vel i flere slægtled - med Fogde, Kr. Jen-

sen m.fl.: Kristendomskundskab, hvor der fra 4. klasse næsten er en egen bibelhistorie for hvert klassetrin til og med 10. skoleår. Disse nye bøger (Kristendomskundskab) er i færd med at blive de helt dominerende bøger i ku., og det er efter mit skøn glædeligt, da de virkelig betyder et nybrud i undervisningen, navnlig i retning af hjælp til unge lærere og hjælp til elevernes aktivisering. Meget andet godt nyt kunne nævnes, f.eks. materiale til gruppearbejde og andre elevaktiviteter. Tillige må siges, at udvalget af lysbilleder, film o.l. også er blevet mere righoldigt i de senere år.

Religionslæreren ingens Materialecentral har betydet meget som rådgivningscentral for lærere i ku. og tillige som vejleder i fagets metodik på de forskellige klassetrin. Situationen er kort den, at ingen lærer med rette kan klage over mangel på hjælpemidler i undervisningen, men *stort set* kniber det at få kommunerne til at yde det, det koster.

3. Den blå Betænkningens stoffordeling — er den tidssvarende?

I Den blå Betænkning findes en fagets stoffordeling for de forskellige klassetrin. Den er for omfattende at nedskrive her, men efter mit skøn er den ret god; dog kunne den nok på visse klassetrin trænge til en revision. Måske burde man i begynderundervisningen i højere grad centre ku. om Ny Testamente med Jesus-skikkelsen som det centrale. I 6.-7. klasse skal hovedsigtet ifølge Den blå B. være en belysning af tros læren ud fra de tre trosartikler, de ti bud, fadervor, dåben og nadveren. Men da næsten alle eleverne på syvende klassetrin går til konfirmationsforberedelse, og da langt de fleste præster bruger disse undervisningstimer til gennemgang og uddybning af tros lærestoffet, bliver det tit for eleverne en gentagelse af det samme stof, som de har eller lige har haft i skolen - omend det er i anden form og i andre sammensætninger.

Jeg mener, denne overlappning er uheldig og giver et falsk billede af fagets stofmængde - som om der var mangel på stof, og det er der visselig ikke. Selv om der af mange erfarne lærere hidtil er undervist godt og dygtigt i tros lærestoffet, så svinder denne form for undervisning mere og mere. Mon det så ikke var en god og nærliggende udvej at overlade gennemgang og nærmere forklaring af tros lærestoffet til præstens undervisning ved konfirmationsfor-

beredelsen. Teologer magter det stof bedre end lærere. Mange unge lærere går i deres hjælpeløshed tit helt uden om stoffet, idet de simpelt hen ikke ved, hvad de skal gøre ved det. Luthers Katekismus (Balslevs Lærebog) bruges nu kun på meget få skoler. Nogle steder bruger man en nyere tros lære; men på langt de fleste skoler nøjes man med det lidt, der står i Fogde, Kr. Jensen m.fl.: Kristendomskundskab.

Så vidt jeg kan se, burde vi i 6. klasse - *hvad dette centrale stof angår* — kun sørge for, at eleverne som et sammendrag af bibelhistoriestoffet fik lært nogenlunde udenad de kristne nøgleord, fagets abc, fagets skelet eller hvordan man vil benævne det: Fadervor, de 10 bud, trosbekendelsen, dåbsbefalingen og måske nadverindstiftelsesordene (mon der ikke i ethvert fag er en abc, man må kunne, hvis man vil forstå lidt af fagets generelle indhold). Den nærmere forklaring på alt dette kunne skolen så overlade til kirken i konfirmandundervisningen. Derved ville man på 6.-7. klassetrin få mere tid til kirkehistorie og missionshistorie (nutidens kirkehistorie), som både for lærere og elever er mere konkret stof, der ved selve handlingsforløbet og dets nutidighed virker engagerende og fangende.

4. Nogle problemer i den daglige undervisning

Et af nutidens største problemer i ku. er, at så mange elever (meget tit flertallet i klassen) møder til ku. med en negativ indstilling. Hos en del elever begynder det svagt at give sig til kende i 4.-5. klasse for med styrke at melde sig i 6. klasse og kulminere i 7.-8. skoleår. Denne passivitetens og negativitetens ånd, tit medtaget fra mange hjemms indstilling, giver ofte et klima i ku.s timer i de ældre klasser, som virker ødelæggende på undervisningen. Mange kolleger - mest unge - føler deres afmagt, hvis ethvert forsøg fra lærerens side på at gøre ku. levende og interessant mødes med bevidst modstand og sabotage fra en lille dominerende klike i klassen. Men dette gælder også flere andre fag.

Lærerens indstilling over for faget vil i alle fag virke ind på undervisningen i positiv eller negativ retning; men der er vist intet fag, hvor undervisningen er så præget af lærerens holdning som kristendomsfaget, selv om det er *kristendomskundskab*, vi underviser i. Der er større forskel på den bedste og den ringeste undervisning i det fag, end jeg for fem år si-

den - da jeg begyndte som fagkonsulent - troede muligt, en forskel, der i nogen grad grunder sig på, at faget på de fleste skoler er et klasselærerfag (hvad trods alt visnok er det bedste). Det har undertiden rystet mig at opleve den manglende evne (og undertiden også vilje) til at undervise godt og virkelig få noget bestilt i timen og få lært børnene noget på en pædagogisk effektiv og saglig måde. Undertiden føltes det, som om hovedsagen var, at timen blot skulle gå. Navnlig har jeg lagt mærke til, at lærere, der er dimitteret efter seminarieloven af 1954, tit i høj grad selv mangler faglig viden og fagligt overblik.

Men jeg har også overværet mange timer med en undervisning af virkelig høj karat, timer hvor både lærer og elever var engageret i arbejdet på en god og saglig måde uden slagside til de to grøfter: prædiken — underholdning, men virkelig blev på den vej, der hedder saglig, gedigen undervisning. Mange timer i ku. er en stor og glædelig oplevelse at overvære. Der findes i hundredvis af dygtige religionslærere, der giver en særdeles god undervisning, og der findes i tusindvis, der giver en almindelig og redelig og acceptabel undervisning; men der er også hundredvis af religionslærere, der giver en ringe, ja dårlig undervisning (men mon der ikke også findes lærere, der giver en ringe undervisning i dansk, regning eller geografi etc.). Som regel former en time i ku. sig sådan, at der er tale om en opdeling af timen i fire afsnit: a) Man synger en salme eller to, og måske overhøres nogle i et salmevers, og læreren forklarer salmens eller versets indhold. b) En overhøring i bibelhistorie i samtaleform. c) Den nye lektie fortælles eller/og læses i bibelhistorien eller Ny Testamente. d) Nogle skriftlige spørgsmål besvares i et arbejdshefte.

Denne generelle disposition bliver dog varieret på mange måder, undertiden med megen opfindsomhed og dygtighed (små elevforedrag, gruppearbejde, dramatisering, lysbilleder, samtale med et undervisende sigte etc.).

Man spørger mig undertiden, om jeg mener, vi er inde i en krise for ku.; det tør jeg hverken svare ja eller nej til. For mig at se er vi i

nogen grad inde i en kriselignende tilstand for alle de såkaldte ånds-fag. Tidens tendens i folkeskolen går efter mit skøn i retning af mindre vægt på de fag og det stof, der repræsenterer de evigt aktuelle værdier i menneskelivet, og mere vægt på de fag og det stof, der giver udtryk for det øjeblikkeligt aktuelle; mon ikke det er derfor, vor skole i disse år i stigende grad præges af det teknisk-materielle, det manuelle, det musiske og det rent underholdende. Men skolens gamle ånds-fag som kristendom, historie, sang (fædrelandssange, salmer), klassisk litteratur m.m. må kæmpe for at holde stillingen. Den nye læreruddannelseslov tager efter mit skøn konsekvensen af denne udvikling ved at indføre eksamen i åndsfagene, og Højere Forberedelseseksamen peger jo i samme retning.

Burde folkeskolen ikke med denne nutidige situation som baggrund erkende, at hvis et fag i elevernes omdømme, i forældrenes vurdering og i lærernes interesse skal være sideordnet med skolens andre fag (og det skal kristendoms-kundskab helst være), så må det også ved afsluttende prøver (realeksamen og 9.-10. klases statskontrollerede prøve) være inkluderet og undergivet samme krav som skolens øvrige beslægtede fag. Spørgsmålet og ønsket om dette møder jeg bestandig hos religionslærere ud over landet. I en eksamensskole kan en lille eksamensløs ø ikke stå uden at være i bestandig fare for at blive overskyttet. Der er i faget rigeligt stof til en prøve i reel og saglig viden om, hvad kristendoms-kundskab bærer i sig.

Måske vil man mene, at jeg har dvælet for meget ved ku.s problemer og vanskeligheder; men jeg har ment, at det var disse, Kristen-domsundervisningskommissionen ønskede belyst for måske at få en lille hjælp til at prøve at råde bod på et og andet. Ku. er en undervisning, der så vist kan udbygges og yderligere hjælpes fremad. Det er ingen dødssejler, men et arbejde, som der mange steder både er liv og nybrud over. Den undervisning og dens mange dygtige udøvere fortjener al mulig opmærksomhed og støtte. Fra talrige forældre-møder ved jeg, at ku. er et af de fag, som utallige forældre ønsket støttet og styrket i vor skole.

Søren Borello

Religionsundervisningen i den svenske skole

Grundskolen er 9-årig og har tre trin:

- a) Lågstadiet, der omfatter 1.-3. skoleår.
- b) Mellanstadiet, der omfatter 4.-6. skoleår, og
- c) Høgstadiet, der omfatter 7.-9. skoleår.

I. Skolens formål

Den gennem **samhällets** forsyrg bedrivna undervisningen av barn och ungdom har till syfte att meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter samt i samarbete med hemmen **främja** elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarsställande samhällsmedlemmar. (Skollagen § 1, se 1) s. 5).

II. Fagets mål

(Fagets navn er: Religionskunskap).

Undervisningen i religionskunskap har till uppgift att orientera eleverna om de bibelska skrifternas huvudsakliga innehåll, om kristen tro och etik och om huvuddragen av kristendomens historia och samfundsformer. Den skall orientera om övriga religioner, deras heliga skrifter, tro, etik och samfundsformer. Den skall vidare ge kännedom om andra livsuppfattningar och attityder till tillvaron av de religiösa. Den skall ge inblick i nutidens etiska och livsåskådningsmassiga grundfrågor och tankeströmningar.

Undervisningen skall vara vidsynt och objektiv i den meningen, att den meddelar sakliga kunskaper om olika tros- och livsåskådningars **innehåll** och **innehåll** utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning. Den bör ske på ett sådant sätt, att eleverna uppfattar frågeställningarnas allvar och betydelse och så att den främjar deras personliga utveckling och bidrar till att skapa förståelse

för värdet av en personlig livsåskådning liksom förståelse och respekt för olika uppfattningar i livsåskådningsfrågor.

Arbetet bör inriktas på att bibringa eleverna sådana färdigheter, att de kan självständigt förvärva kunskaper. (2) s. 175).

III. Uddrag af stoffordelingsplan

Huvudmoment

Lågstadiet

Kristendomen: Något om högtider, gudstjänster och nutida religiös sed inom kristendomen. För stadiet lämpliga berättelser ur bibeln, ur gamla testamentet huvudsakligen om personer, ur nya testamentet huvudsakligen om Jesu möte med människor. Lämplige sånger och psalmer.

Övriga religioner: Något om högtider, gudstjänster och nutida religiös sed inom olika religioner i för eleverne aktuella sammanhang. Något om **judendomen**, även i anslutning till bibliska berättelser.

Religiösa ämnen och samlevnadsfrågor: Religiösa ämnen, belysta utifrån olika livsuppfattningar, i anslutning till undervisningen och till händelser och företeelser, som på annat sätt blivit aktuella för eleverna. Etiska frågor, som berör samlevnaden mellan människor.

Studiebesök. Arbeta med olika slag av studie- och arbetsmaterial. (2) s. 175).

Mellanstadiet

Kristendomen: Berättelser och bilder ur kristendomens historia, särskilt sådana som belyser karakteristiska drag i gudstjänst- och fromhetsliv samt betydelsefulla personer och händelser. Bibeltexter, ur gamla testamentet texter

som belyser väsentliga sidor i den gammaltestamentliga religionen, särskilt profeternas förkunnelse och roll i den israelitiska historien, och texter som har allmänkulturellt intresse; ur nya testamentet texter om Jesu verksamhet och förkunnelse, vilka belyser Jesu syn på sig själv och på människorna och deras villkor samt människors ställningstagande till Jesus, vidare texter om aposteln Petrus och den första kristna församlingen och dess förkunnelse om Jesus som den uppståndne Herren. Lämpliga sanger och psalmer. Kyrkoåret.

Övriga religioner: Något om religiösa uppfattningar och förhållanden samt därmed sammanhängande seder och bruk i hem och folk-liv inom andre religioner. Judendomen även i samband med bibliska texter.

Religiösa ämnen och samlevnadsfrågor: Religiösa ämnen, belysta utifrån olika livsuppfattningar, i anslutning till undervisningen och till händelser och företeelser, som på annat sätt blivit aktuella mellan människor.

Studiebesök. Arbete med olika slag av studie- och arbetsmaterial. (2) s. 175).

Högstadiet

Kristendomen: Olika kyrkor och samfund, särskilt om det som förenar och det som skiljer samt något om den historiska bakgrunden. De afro-asiatiska kyrkorna. Den kristna missionen. De ekumeniska strävandena. — De bibliska skrifternas grundtankar. Gamla testamentet: utkorelsen, förbundsfolket, frälsningshistorien. Nya testamentet: Jesus, den i gamla testamentet utlovade Messias. Den urkristna förkunnelsen, särskilt enligt Paulus, i den judiska och hellenistiska världen. Något om bibelns tillkomst-historia og dess roll som inspirationskälla.

Övriga religioner: Religionernas utgestaltning i tro och liv inom judendomen, islam, hinduism, buddhism och naturfolkens religioner. För judendomen väsentliga texter i gamla testamentet och för islam ur koranen. Religion och filosofi i antikens Grekland.

Väsentliga livsfrågor: Frågor kring livsåskådning och etik med särskild tonvikt på för ungdom aktuella problem, belysta utifrån dels den kristna tros- och livsuppfattningen, dels andra livsuppfattningar.

Livsaskådningar i möte: I samtiden viktiga konflikter, kontakter och former för samverkan mellan olika livsåskådningar.

Studiebesök. Arbete med olika slag av studie- och arbetsmaterial. (2) s. 175-76).

Forslag till disposition av en studieplan Lågstadiet

Årskurs 1:

I skolan. Att lära känna varandra. Vi är lika och vi är olika. Att acceptera sig själv och andra. *Hänsyn och vänlighet. Hemmet och familjen.* Tillsammans hemma. Olika åldrar och intressen. Att dela med sig. - Olika religiösa inställningar och seder, t.ex. i fråga om bordsbön, aftonbön och kyrkvänor. *Inledning till undervisningen om bibelns berättelser. — Julen.* Jesu födelse. De vise mannen. *Ett nytt år.* Veckans rytm. - Olika sätt att fira vilodag. *Dar Jesus växte up p. Nasaret på Jesu tid. - Israeliternas berättelser om sina förfäder.* Abraham, Isak, Jakob och Josef. (3) s. 12).

Årskurs 2 :

I skolan. — Hur människor lever på några olika platser på vår jord. Allhelgonadag. — Mose och det israelitiska folket. — Julen. Hjälp och formåner i samhället. Kyrka i funktion. - *Människor kring Jesus. — Pengar och varor.* Respekt för andras egendom. Att motstå frestelser. Ansvar för kamrater. (3) s. 12).

Årskurs 3 :

I skolan. Egna misstag och andras. Att erkänna misstag. Att ställa till rätta. *Några gammaltestamentliga gestalter. - Julen.* Några gammaltestamentliga texter som behandlar Messias-längtan. / *vart samhälle.* - Religiös sed och tradition i hemorten. *Jesu liv och verksamhet —* (3) s. 13).

Utöver lärostoff som enligt ovan kan behandlas i respektive årskurs skall *i var och en av årskurserna* i lämpliga sammanhang behandlas: Aktuellt stoff, Helger och högtider, religiösa ämnen, religiösa sanger och psalmer, samlevnadsfrågor, internationell förståelse. (3) s. 13).

Mellanstadiet

Årskurs 4 — 6 :

Undervisningen om bibliska berättelser och texter bör huvudsakligen inordnas inom *ämbesbundna arbetsområden*. Exempel på sådana arbetsområden: Människornas situation på Jesu tid, religiöst, socialt och politiskt. Heliga skrifter på Jesu tid och bibeln i vår tid. - Jesu syn på människorna. — Människornas syn på Jesus. - Några profetgestalter, deras personlighet och

deras roll i den israelitiska historien, religiöst, socialt och politiskt. Några berättelser av allmänskulturellt värde. («ämbesbundna» — fagbundne).

Samverkan med undervisningen i andra ämnen bör åstadkommas inom olika områden i varje årskurs.

I samverkan med *historia* behandlas bilder ur kristendomens historia. Exempel på sådana områden: Kristendomens förstå utbredning. Kristendomen kommer till Sverige. - Kyrko- och fromhetsliv i det medeltida Norden. Den heliga Birgitta. - Frihet och förtryck. Ras och religionsförföljelser och kampen för mänskliga rättigheter, konkretiserade i några människors liv och insatser.

I samverkan med *samhällskunskap* behandlas samlevnadsfrågor. - Människor med annorlunda villkor - olikheter i fråga om tro och religiösa vanor. - Regler och lagar - samlevnadsvillkor och människans ansvar. Seder och bruk förr och nu. — Världen och vi - dagsaktuellt om händelser och samlevnadsfrågor med anknytning till livsåskådning, tro och etik.

I samverkan med *geografi* behandlas områden som rör religiösa och etiska förhållanden i olika delar av vår värld.

Samverkan med undervisningen i *svenska* och i *övriga ämnen* kan ske i många olika former. Arbetet i religionskunskap kan konkretiseras med exempelvis dramatiseringar och teckningar. (3) s. 30).

Högstadiet

Grupp 1 : Ämbesbundna arbetesområden i religionskunskap

Hemortens religiösa liv. Kristendomen i Norden under de sista hundra åren. Europeiskt kyrkoliv. Amerikanskt kyrkoliv. Kyrkorna i »tredje världen«. Bibeln som bok, uppenbarelseurkund och inspirationskälla. Urtidsberättelserna om världen och människan. Mose, förbundet Jahve - Israel. De gammeltestamentliga profeterna. Jesus i nya testamentet. Jesus Kristus - tro och debatt idag. Aposteln Paulus. Uppenbarelseboken. Judendomen. Islam. Hinduismen. Buddhismen. Naturfolkens religioner. Religion och filosofi i antikens Grekland. Ung idag. Att vara två. I hemmet. Vårda och hjälpa. Arbetets etik. Fritid och självförverkligande. Att möta våld - att använda våld. I världsgemenskapen. Att vara människa. Livsåskådningar i möte (4) s. 41-47).

Grupp 2: Samlades betso mråd en inom samhällsorienterandemnen och religionskunskap

Ung i dag. Att vara människa. Att vara två. Människor med annorlunda villkor. Vårda och hjälpa. Att möta våld. Det egna samhället. Samhällsekonomi. Folkrörelser och andra organisationer. — Aktuella u-länder. Värld i nöd, — Romarriket. (4) s. 30-35).

Grupp 3: Samlades betso mråd en i ett större antal orienteringsämnen

Att gå på högstadiet, skoldemokrati. Att vara två. Alkohol, narkotika och tobak. - Den hotade livsmiljön. (4) s. 28-29).

IV. Integration

»Religionskunskap« er et orienteringsfag, der går i pulje og deler timer med følgende andre orienteringsfag:

på lågstadiet:

Hembygdskunskap.

på mellanstadiet:

Samhällskunskap, historia, geografi og naturkunskap.

på høgstadiet:

Samhällskunskap, historia, geografi, biologi, kemi og fysik.

I kapitlet, der beskriver retningslinierne for orienteringsfagene som helhed, anfører »Læroplan«, at undervisningen skal sigte mod en for alderstrinnet afpasset orientering i »livsåskådningsfrågor, samhällsorientering och naturorientering«. Af dette og af den følgende redegørelse ses tydeligt, at *kristendomsundervisningen på dette sted i »Læroplan« er underordnet hovedsynspunktet: livsanskuelsesspørgsmål*. Kristenomsundervisningen er kun et led - omend et vigtigt led - i livsanskuelsesorienteringen. Det hedder, at denne orientering *delvis* skal finde sted i forbindelse med, at eleverne tilegner sig kundskaber om kristendommens og andre religioners nutidige former, deres oprindelse og udvikling. Men samtidig skal der undervises i andre livsopfattelser og holdninger til tilværelsen end de religiøse og i nutidens etiske og livsanskuelsesmæssige grundspørgsmål og idéstrømninger.

Om det samlede mål for undervisningen i »orienteringsämnen« (= orienteringsfag) hedder det samme sted i »Læroplan«:

»Ett huvudsyfte med den orienterande undervisningen är sålunda, att söka ge eleverna en fördjupad förståelse för tillvarons problem. Dess mål är att ge eleverna en sådan orientering, att de kan fungera som självständiga samhällsmedlemmar med ett intresse för omvärlden, som leder till ett personligt engagemang och till en känsla av internationellt medansvar« (2) s. 170).

Orienteringsfagenes *lærestof* skal hovedsagelig ordnes og præsenteres i afgrænsede stofenheder, som kaldes interesseområder og arbejdsområder. Hensyn til de enkelte fags systematik må herved træde i baggrunden.

Om *planlægningen* af undervisningen anfører »Læroplan«, at den kan lettes ved, at man grupperer stoffet i *dels fagbundne områder, dels samlede områder*. Det understreges, at planlægningen skal tilgodese kontinuitet i indlæringen, eftersom det er et hovedsigte med arbejdet i orienteringsfagene at skabe orden og sammenhæng i elevernes erfaringer. Dette kan bl.a. ske ved, at den i timeplanen angivne tid fordeles og koncentrerer til perioder af rimelig længde, som reserveres enten til samlet undervisning (d.v.s. en undervisning, hvori der indgår *lærestof* fra to eller flere orienteringsfag) eller til fagbunden undervisning (2) s. 172-173).

V. Fagets timetal

I timeplanerne angives *orienteringsfagenes timetal* under *ét*. I en klasse af normal type får man følgende timetal:

Lågstadiet:

5, 6 og 7 ugl. timer på henholdsvis årskurs 1, 2 og 3.

Mellanstadiet:

8 ugl. timer på hvert årskurs.

Högstadiet:

10 ugl. timer på hvert årskurs.

Imidlertid giver timeplanerne tillige retningslinier for, hvordan undervisningen »huvudsagligen« skal fordeles på de enkelte orienteringsfag. Idet man ansætter 1 ugl. time til 37 lektioner om året, får faget »*religionskunskap*« på *lågstadiet*:

74 lektioner om året = 2 ugl. timer i gennemsnit,

mellanstadiet:

70 lektioner om året = knap 2 ugl. timer i gennemsnit,

På *hb'gstadiets* tre årskurs får religionskunskap tildelt et samlet timetal: 175 lektioner i alt = 5 ugetimer. Disse kan fordeles med f.eks. 1 ugl. time på årskurs 7, 2 på årskurs 8 og 2 på årskurs 9. (2) s. 110-122).

VI. Karakter og eksamen i faget

Karakterer gives i de obligatoriske fag i almindelighed to gange om året. Karakterskalaen går fra 1 til 5, således at 3 er udtryk for den middelgode præstation på det pågældende årskurs.

På låg- og mellanstadiet gives der samlet karakter i orienteringsfagene. På högstadiet gives der derimod særskilt karakter i religionskunskap.

Når man skal bedømme en elevs standpunkt — evt. i forbindelse med overvejelser om mulighederne for oprykning til næste årskurs — skal der tages lige stærkt hensyn til karaktererne i samtlige fag. Imidlertid er karaktererne kun én af de mange faktorer, som spiller en rolle ved bedømmelsen af, om en elev kan oprykkes til næste årskurs. (Skolstadga 6. kap. § 14-19, 1)s. 50 f. + 2) s. 100-104).

VII. Fritagelse for undervisning i faget

Elev skall på föräldrarnas begäran befrias att delta i undervisning i religionskunskap, om eleven tillhör trossamfund, som fått konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning. (Skollagen § 27, 1) s. 10).

Denne tilladelse til at varetage religionsundervisning, som træder i stedet for skolens, er givet til den katolske kirke i Sverige og de jødiske menigheder i Stockholm, Göteborg og Malmö.

Vin. Lærerens pligter og rettigheder

Læreren har ingen lovmæssig hjemmel for at unddrage sig undervisning i religionskundskab.

Dette må givetvis ses som en konsekvens af, at undervisningen skal være objektiv.

IX. Tilsyn med undervisningen

Der findes ingen lovbestemmelser om kirkeligt tilsyn med undervisningen eller om ret til at overvære den.

X. Godkendelse af skolebøger

Den svenske kirke har ingen lovhjemlet ret til at øve indflydelse på udformning af skolebøger og andet undervisningsmateriale.

Derimod skal alle svenske skolebøger godkendes af det i 1948 oprettede »Statens Läroboksnämnd«. Under nævnet sorterer undersøgelsesudvalg (»granskargrupp«), der har til opgave at analysere de enkelte fags skolebøger. Udvalgene skal særlig være opmærksomme på, om skolebøgerne lever op til bestemmelserne om »objektiv« undervisning.

»Statens Läroboksnämnd« udsender en fortegnelse over godkendte skolebøger:

»Endast lärobok, som enligt vad därom är

sårskilt stadgat finnes uppförd i läroboksförteckning, må antagas.«

(Skolstadga 5. kap. § 18 stk. 2, 1) s. 38).

Benyttede kilder

- 1) *Lag och Stadga för Skolan*. Lund 1970.
Läroplan för Grundskolan. Skolöverstyrelsen, Stockholm 1969, hvoraf følgende fire dele har relevans for »religionskunskap«:
- 2) Bind I *Allmän* del.
- 3) Bind II Supplement hæfte 10 (Orienteringsämnen; Lågstadiet, mellanstadiet).
- 4) Bind II Supplement hæfte 11 (Orienteringsämnen; högstadiet).
- 5) Bind II Supplement hæfte 18 (Planering).

Religionsundervisningen i den norske skole

»Grunnskolen« er 9-årig og har to trin:

- a) «barnesteget», der omfatter 1.-6. skoleår og
- b) «ungdomssteget», der omfatter 7.-9. skoleår.

I. »Grunnskolen« formål

Grunnskolen skal i forståing og samarbeid med heimen hjelpe til med å gje elevane ei kristen og moralsk oppseding, utvikle deira evner, åndeleg og kroppsleg, og gje dei god allmennkunnskap så dei kan bli gagnlege og sjølvstendige menneske i heim og samfunn.

Skolen skal fremje åndsfridom og toleranse, og leggje vinn på å skape gode samarbeidsformer mellom lærarar og elevar og mellom skole og heim.

(1) Lov om grunnskolen, § 1).

II. Fagets mål

Målet for opplæringa i kristendomskunnskap blir fastsett slik at elevane skal ha kjennskap til hovudinnhaldet i bibelsoga, til dei viktigaste hende i kyrkjesoga og til den kristne barnelærdommen etter den evangelisk-lutherske truverd-kjenninga. I samband med undervisninga i samfunnsfag skal det gjevast eit oversyn over andre religionar og livssyn og arbeidet for fred og skjønsemnd mellom nasjonane.

(1) Lov om grunnskolen, § 7, stk. 3).

Undervisningen i kristendomskunnskap skal hjelpe til å gi barna en kristelig og moralsk oppdragelse.

Som kunnskapsmål fastsettes sikkert kjennskap til

- 1. det vesentlige innhold av den bibelske historie,
- 2. de viktigste hendinger i kirkens historie og
- 3. den kristelige barnelærdom etter den evangelisk-lutherske bekjening.

(4) Normalplan, s. 24).

Retningslinier

Læreren må alltid huske på at det barna lærer i kristendomskunnskap, skal være til grunnlag for deres tro og til regel for deres liv.

En bør i undervisningen holde fagets ymse (forskellige) deler sammen slik at elevene får et samlet og levende bilde av Jesus, hans liv og gjerning.

(4) Normalplan, s. 24).

III. Uddrag af læseplan

Barnesteget, 1.-6. skoleår

1. klasse

I. Religiøs og etisk anskuelsesundervisning som forberedende kristendomsundervisning. Eksempler på emner: far og mor, heimen, skolen, snakk sant! ... Glem ikke å takke når du får noe! o.s.v.

Bibelord og katekismever.

Salmevers og sangvers.

II. Av Det nye testamente. Fortællinger om Jesu fødsel og barndom. Nogle underberetninger: Jesus stiller stormen, enkens søn i Nain, de ti spedalske, høvedsmanden i Kapernaum.

Bibelord og katekismetekster.

Salmevers og sangvers.

2. klasse

I. Av Det gamle testamente. Skabelses- og patriarkfortællinger.

Bibelord og katekismetekster.

Salmevers.

II. Av Det nye testamente. Fortællinger om Døberens og Jesu dåb; discipelkaldelser; tempelrensningen; den barmhjertige samaritan; det mistede får; enkens skærv.

Bibelord og katekismetekster.

Salmevers og sangvers.

3. klasse

Av Det nye testamente. Discipelkaldelser; lignelser: den fortabte søn, den rige bonde; farisæeren og tolderen; Lazarus' opvækkelse; lidelseshistorien.

Bibelord og katekismetekster.
Salmevers.

4. klasse

- I. Av Det nye testamente. Fortællinger om Jesu fødsel og barndom. Discipelkaldelser. Den barmhjertige samaritan. **Helbredelses-**undere. Jesus og børnene. Fadervor (læres udenad). Det mistede får og den fortabte søn.
Salmevers.
- II. Av Det gamle testamente. 1) Halvnomadeti-
den, 2) Landnamstiden, 3) den politiske
stormagtstid.
Bibelord, katekismetekster og salmevers.

5. klasse

- I. Av Det gamle testamente (forts. fra 4.
klasse). Nordrigets og Sydrigets historie.
Den jødiske tid, bog- og lovreligionen.
- II. De store gammeltestamentlige profeter. De-
res Gudsforestilling og etiske forkyndelse.
Bibelord, katekismetekster og salmevers.
- III. Av Det nye testamente. Johannes Døbe-
rens forkyndelse og skæbne. Jesu samtaler
med Nikodemus og med den samaritanske
kvinde. Lignelser. Peters bekendelse. Lidel-
sesforudsigelser. Den gode hyrde.
Bibelord, katekismetekster og salmevers.

6. klasse

- I. Av Det nye testamente. Lidelseshistorien,
Jesu opstandelse og himmelfart. Missions-
befalingen - læres efter katekismen. De ti
bud repeteres.
Bibelord, katekismetekster og salmevers.
- II. Av kirkehistoria. Aposteltiden, martyrkir-
ken, Ambrosius, Augustin og hans mor,
den katolske kirke i Vesten, reformationens
forløbere. Undervisningen samler sig om
skildringen af de kirkehistoriske personer
og deres skæbne.
Bibelord, katekismetekster og salmevers.

(2) Norsk Skole, s. 55-62).

Ungdomssteget, 7.-9. skoleår

Mål

Målet for undervisningen i kristendomskun-
skap er, på den grunn som er lagt gjennom
barneskolens kristendomsundervisning, å gi ele-
vene et fyldigere kjennskap til og en dypere
forståelse av kristendommen og derved inder-
liggjøre og styrke deres religiøse og moralske
liv. Det afgjørende siktepunkt for undervisnin-
gen er:

- 1) å gi en grundig innføring i Bibelen og vei-
ledning i å bruke den,
- 2) å vise kristendommens tilknytning til og be-
tydning i det praktiske liv.

7. klasse

Hovedmomenter:

- I. Den nyere tids kirkehistorie, gitt som kir-
kehistoriske bilder fra reformasjonstida og
fram til den nyeste tid. I forbindelse med
reformasjonen repeteres 2. og 3. artikkel
med Luthers forklaring.
- II. Bibelkunnskap: Praktisk orientering, Bibe-
lens tilblivelseshistorie, Bibelen som Guds
ord, og Bibelens historie.
- III. Bibellesning. En leser utvalgte avsnitt pa-
rallelt med det andre stoffet gjennom hele
året.
I første halvår læses utvalgte afsnit af
Apostlenes Gerninger kap. 13-28 og i an-
det halvår afsnit fra profeterne, særlig
Arnos og Jesaja, samt enkelte salmer fra
Bibelen og nogle af Jesu lignelser om
Guds rige.
Dersom katekismen ikke har fået en til-
fredsstillende behandling frem til 6. skoleår,
skal læreren i 7. klasse afkorte bibelkund-
skaben for at få plads til katekismusunder-
visning.

8. klasse

Hovedmomenter:

- I. Nyere norsk kirkehistorie. Etter en ganske
kort repetisjon af stoffet (i 7. skoleår) som
angår Norges kirkehistorie (reformasjon,
ortodoksi, Peter Dass, pietisme, konfirma-
sjonens indførelse, rasjonalisme), gjennom-
går en fornyelse i norsk kirke- og kristen-
liv, og vekkelsens utslag i norsk misjons-
virksomhet.
- II. Praktisk kirkekunnskap begynner med en
kort repetisjon av 3. artikkel om den hel-

lige, alminnelige kirke - de viktigste kirkesamfunn nevnes igjen, og videre ord, sakrament og Kristusbekjennelsen som kirkes grunnlag.

Deretter gjennomgås Den norske kirke i dag, det orienteres om lokal kirkekunnskap (kirkelig heimstadiære), og gudstjenesten behandles utførlig.

- III.** Bibellesning som i 7. skoleår. Bibellæsningsen knytter seg til søn- og helligdagens tekster.

9. klasse

Hovedmomenter: (Arbeidet indledes med en gjennomgang af Mattæus kap. 5-7).

- I. Yrkesetikk. En samler seg om spørsmål i forbindelse med arbeid, yrke, fritid, eien-
dom og hvile.
- II. Familie-etikk. Hovedvekten legges på drøfting af heimens grunnvoll og de unges ansvar.
- III.** Samfunsetikk. Da mesteparten av det stoffet som kommer inn under dette avsnittet, blir behandlet i samfunnskunnskap (heimkunnskap), må en her legge hovedvekten på å belyse Bibelens syn på mennesket, staten og det internasjonale samarbeid.
- IV.** Kristen humanitet.
- V. Kristendommens møte med andre religioner.
- VI.** Verdensmisjonen og de kristne enhetsbestrebelse. Her forutsettes et samarbeid med læreren i historie, geografi og samfunnskunnskap.

(3) Læreplan for forsøk med 9-årig skole, s. 123-133).

IV. Fagintegration

Kristendoms-kunnskap er igennem hele skoleforløbet et selvstændigt fag.

V. Fagets timetal

Lov om grunnskolen anfører følgende generelle retningslinier:

Fag- og timebytteplanane i mønsterplanen er bindande for alle skolar som ikkje har undervisning ut over det minstetimetallet som er fastsett ett § 6, men på barnesteget kan opp til 6 veketimar av minstetalet nyttast til å styrkje einskilte fag etter vedtak av skolestyret. Dersom ein

kommune har høgare veketimetall enn minstetimetallet, vedtek skolestyret korleis dei overskytande timane skal byttast på faga. Vedtake treng godkjenning av skoledirektøren.

(1) Lov om grunnskolen, § 7, stk. 4).

Et normalplanutvalg har offentliggjort en mønsterplan, som er sendt til uttalelse fra lærereforeninger, skolestyrelser og forskjellige institusjoner. Fristen for uttalelsene er sat til januar 1971.

Normalplanutvalgets endelige indstilling skal godkendes af Kyrkje- og undervisningsdepartementet.

Normalplanutvalgets formand, dr. phil. Hans-Jørgen Dokka, har i et brev af 16. april 1970, stilet til Institut for kristendoms-kunnskap, Danmarks Lærerhøjskole, givet følgende redegørelse:

»Normalplanutvalget foreslår 16 uketimer i kristendoms-kunnskap i den 9-årige skole, 1 time på 6. og 1 time på 8. klassetrinn og 2 timer på alle de øvrige. Men dette forslaget gjelder den bundne del af minstelesetiden. Denne er på barnetrinnet 123 uketimer. Hele minstelesetiden på barnetrinnet er 129 uketimer. Den enkelte kommune har altså 6 uketimer til disposisjon. Det vil altså være mulig å gi kristendoms-kunnskap 22 uketimer uten å gå ut over minstelesetiden. Det er dog ingen ikke-disponerte timer på ungdomstrinnet slik at det ikke er noen mulighet for å øke fagets timetal der.«

VI. Karaktergivning og eksamen i faget

Spørsmålet om karakterer og eksamen er ikke endeligt afgjort. Dr. phil. Hans-Jørgen Dokka skriver i ovennævnte brev om karaktergivning følgende:

»Etter Normalplanutvalgets forslag skal det overhodet ikke gis karakterer på barnetrinnet - og på ungdomstrinnet bare i obligatoriske fag foruten orden og oppførsel. Dette er imidlertid spørsmål som også en reglements-komite som nå er i arbeid, skal uttale seg om.«

Og om eksamen:

»Dette er spørsmål som mer kommer inn under den nevnte reglements-komiteen enn Normalplanutvalget ... Normalplanutvalget som også har været noe inn på saken, er av den mening at eksamensapparatet i grunnskolen bør reduseres mer og mer.«

Reglements-komiteen har i efteråret 1970 uttalt sig i et offentliggjort dokument. Dets syn

på karaktergivning og eksamen falder sammen med Normalplanudvalgets.

VII. Elevernes mulighed for fritagelse for undervisningen

Barn av foreldre som ikkje høyrer til Den norske kyrkja, skal vere heilt eller delvis fritakne for undervisning i kristendomskunnskap når foreldra krev det.

(1) Lov om grunnskolen, § 12, stk. 6).

VIII. Lærerens pligter og rettigheter

Den som skal undervise i kristendomskunnskap må undervise i samsvar med den evangelisk-lutherske læra.

Ein lærar, som ikkje høyrer til Den norske kyrkja eller Den evangelisk-lutherske frikyrkja, skal ikkje ha plikt til å undervise i faget, sjølv om han har kompetanse til det, jfr. § 21 nr. 2.

(1) Lov om grunnskolen, § 12, stk. 3).

IX. Bestemmelser om kirkeligt tilsyn

Biskoppen og soknepresten eller ein prest biskopen peikar ut, har rett til å høyre på un-

dervisninga i kristendomskunnskap og gje råd i saker som gjeld denne undervisninga.

(1) Lov om grunnskolen, § 42).

X. Godkendelse af skolebøger

Lærebøger som blir nytta i skolen, må vere godkjende av departementet.

(1) Lov om grunnskolen, § 40, stk. 1).

Benyttede kilder

- 1) Lov av 13. juni 1969 om grunnskolen. Oslo 1969.
- 2) Norsk Skole. Opplysnings- og kunngjøringsblad for skoleverket. 11. årg. nr. 3. April 1965.
- 3) Læreplan for forsøk med 9-årig skole. 3. opl. 2. udg. Oslo 1968.
- 4) Normalplan for byfolkeskolen. 3. opl. Oslo 1965.

Endvidere:

Skrivelse af 16. april 1970 fra formanden for Normalplanutvalget, dr. phil. Hans-Jørgen Dokka, til Danmarks Lærerhøjskole, Institut for kristendomskundskab.

Religionsundervisningen i England

ved K. E. Bugge

I. Skolens formål

Det lovmæssige grundlag for religionsundervisningen i de offentlige engelske skoler er fastlagt i den gældende skolelov, »*Education Act*« fra 1944. I denne lov har religionsundervisningen fået en bemærkelsesværdig særstilling, idet dette fag er det eneste skolefag, der gøres til genstand for særskilt omtale. Loven behandler ellers kun de ydre rammer for skolens arbejde: den administrative opbygning, skolealder, skolepligt etc. Undervisningens formål, indhold, timestal m.v. fastsættes af de lokale skolemyndigheder, de såk. L.E.A., d.v.s. local education authorities. For den engelske skoles vedkommende er vi derfor afskåret fra at reflektere over - og evt. strides om - forholdet mellem et almindeligt, overordnet skoleformål og religionsundervisningens særlige mål. Imidlertid kan forfattere, der på mere uofficiel basis skriver om loven, nu og da en passant ytre sig om skolens formål.

Dr. A. E. Ikin har således fastslået, at loven tilsigter at bidrage til samfundets åndelige, moralske, psykiske og fysiske udvikling (»an Act intended to contribute to the spiritual, moral, mental and physical development of the community«) (2- s. VII). Denne tankegang falder smukt i tråd med de grundlæggende pædagogiske ideer, der kan komme til udtryk i *vejledende bestemmelser* for et lokalt område. Det fremgår f.eks. af læseplanen for Londonområdet, som vi ndf. skal vende tilbage til.

II. Fagets mål

1) Landsdækkende bestemmelser

Før vi går nærmere ind på at skildre, hvorledes religionsundervisningens mål kan opfattes i en enkelt, centralt placeret læseplan, vil det være nødvendigt at se på en række landsdækkende

bestemmelser, der på afgørende måde bidrager til at give engelsk religionsundervisning dens særpræg.

Religionsundervisningen omtales i skolelovens §§ 25-32. I det følgende skal citeres de centrale - og mest kontroversielle - passager. De øvrige paragraffer skal i denne sammenhæng blot kort refereres.

De første to stykker af den indledende paragraf (§ 25) fastslår, at hver skoledag skal indledes med en *fælles andagt*, og at der skal gives religionsundervisning i de offentlige skoler:

25.- (1) Subject to the provisions of this section, the school day in every county school and in every voluntary school shall begin with collective worship on the part of all pupils in attendance at the school, and the arrangements made therefor shall provide for a single act of worship attended by all such pupils unless, in the opinion of the local education authority or, in the case of a voluntary school, of the managers or governors hereof, the school premises are such as to make it impracticable to assemble them for that purpose.

(2) Subject to the provisions of this section, religious instruction shall be given in every county school and in every voluntary school.

Det væsentligste indhold af paragraffens øvrige stykker er *fritagelsesbestemmelser for elever*, der er børn af forældre, som måtte ønske en sådan fritagelse (se ndf. afsnit VII).

I den følgende paragraf (§ 26) findes nogle vigtige, supplerende bestemmelser. Det drejer sig dels om *formen for den fælles andagt*, dels om nogle *hovedprincipper vedrørende fastsættelsen af læseplanernes indhold*.

26.- Subject as hereinafter provided, the collective worship required by subsection (1) of the last foregoing section shall not, in any county school, be distinctive of any particular religious denomination, and the religious instruction given to any pupils in attendance at a county school in con-

formity with the requirements of subsection (2) of the said section shall be given in accordance with an agreed syllabus adopted for the school or for those pupils and shall not include any catechism or formulary which is distinctive of any particular religious denomination.

Ved »Agreed Syllabus« forstås en læseplan, der er blevet til på grundlag af enighed (»agreement«) mellem de implicerede parter. I praksis vil dette sige enighed mellem henholdsvis Church of England, Frikirkerne, lærerorganisationerne og de lokale skolemyndigheder. Af betydning for forståelsen af denne ordning er endvidere sondringen mellem County, Controlled og Aided Schools. Hermed refereres bl.a. til omfanget af det offentliges støtte til de pågældende skoler. Det drejer sig om fire forskellige ordninger:

- 1) *County Schools*, hvor det offentlige betaler alle omkostninger, og hvor ledelsen hviler ubeskåret hos de offentlige myndigheder.
- 2) *Voluntary schools*.
De øvrige tre typer er alle »Voluntary Schools«, d.v.s. skoler oprettet på privat initiativ, f.eks. netop af forskellige kirkesamfund. Det drejer sig om:
 - a) *Controlled Schools*, hvor det offentlige bærer alle driftsudgifter, og hvor de lokale skolemyndigheder har 2/3, og vedkommende kirkesamfund 1/3 af bestyrelsesposterne.
 - b) *Aided Schools*, hvor det offentlige bærer 80 pct. (i 1944 50 pct.) af alle udgifter, og hvor de lokale skolemyndigheder har 1/3 og vedkommende kirkesamfund 2/3 af bestyrelsesposterne.
 - c) *Special Agreement Schools*, hvor der foreligger særlige aftaler. Disse er kun få.

Langt de fleste romersk-katolske skoler falder ind under gruppen »Aided Schools«. I nærværende sammenhæng er det vigtigt at bemærke, at det kun er i County Schools og Controlled Schools, at der i religionsundervisningen læses efter en »Agreed Syllabus«.

De efterfølgende paragraffer i skolelovens (§§ 27-28) omhandler forholdene i henholdsvis controlled og aided schools. Paragraf 29 slår fast, at L.E.A. skal have ret til at nedsætte *et fast råd med henblik på religionsundervisnings problemer* (»a standing council on religious education«). Paragraf 30 omhandler *fritagelsesbestemmelser for læreren* (se ndf. afsnit VIII), og endelig rummer de sidste to paragraffer (§§ 31-32) en række overgangsbestemmelser.

2) *Religionsundervisningens mål iflg.*

London-læseplanen

Den nærmere fastsættelse af undervisningens formål, stoffordeling og timetal overlades, som nævnt, til de lokale skolemyndigheder. Da det vil være umuligt inden for de her givne rammer at give en blot nogenlunde fyldestgørende oversigt over de mange forskellige lokale ordninger, er i det følgende valgt at gøre rede for én enkelt læseplan.

Der findes i England i alt ca. 30 »Agreed Syllabus'es«. Af disse er på indeværende tidspunkt 4 blevet grundigt revideret i overensstemmelse med de nyere synspunkter, der er kommet til orde inden for 1960'ernes intensive religionspsykologiske og -pædagogiske forskning samt inden for den offentlige debat. De reviderede læseplaner har imidlertid en langt større betydning, end man ud fra deres ringe antal skulle formode. Det drejer sig om højt ansete dokumenter, som de øvrige læseplaner i vid udstrækning kopierer.

Den måske mest betydningsfulde nyere læseplan er *planen for det centrale London*. Denne plan dækker det folkerigeste enkeltområde i landet. Planen, der udkom i 1968, bærer titlen »Learning for Life. Agreed Syllabus of Religious Education of the Inner London Education Authority«.

Den effekt, man i London-læseplanen forestiller sig, religionsundervisningen skal have, skinner igennem flere steder, men især i de indledende og konkluderende afsnit:

Religious education cannot be interpreted only as the communication of information about the Christian religion, or even about religion generally. It includes the giving of such information, but, like all true education, it is concerned with the whole person and it involves helping children grow into mature and responsible people. Those who compiled this Syllabus assume that the religious understanding of human nature is indispensable to the development of a mature and complete adult. They take religion to be a term inclusive of the whole range of thought and experience, from the basic attitudes and convictions of simple people who can never express them adequately in words, to a fully articulated philosophical interpretation of the nature of the universe and of man's place in it. Religion and religious education are not concerned only with beliefs about God, the world and the nature and destiny of man; religion is also a matter of practice. This Syllabus therefore, is not only concerned with Christianity as an abstract concept, but with what it means in every sense to be a Christian and to be religiously committed.

With or without the guide-lines of a religious faith, however, in society, especially as it is today, neither pupils nor adults can avoid the necessity of making moral choices. The consideration of these choices can provoke useful discussion of values, of human nature, and of the purpose of life. Teachers know that it is part of their task to help pupils to understand the principles upon which actions are based, and the need to weigh up circumstances, if they are not only to arrive at right decisions, but also to develop the strength of character to do what they know is right. This help teachers may give partly by direct teaching, especially, but not exclusively, as a part of religious education, but equally by the patterns of behaviour which they establish and follow themselves. In this task the co-operation of all teachers, whatever their religious point of view, is **needed**. (s. 9)

»Brainwashing« and »indoctrination« are to be repudiated, but this does not mean that the reasoned teaching of Christian doctrine is to be left out: ... The aim is not the production of adolescents who can give slick and correct answers to a series of catechetical questions, but the development of adults who will continue to reflect seriously upon the fundamental problems of human existence and to arrive at the decisions which life calls for, both theoretical and practical, in a spirit of responsibility. Teaching must therefore be open-ended ... (s. 11)

Religious education cannot be interpreted merely as the communication of information about the Christian religion, or even about religion generally. It includes the giving of such information, but like all education, it means helping the pupil to grow into a mature and responsible individual. The religious aspect of human nature is indispensable to the development of a complete adult. (s. 90)

The teacher of the Christian faith must therefore recognise that he is not merely teaching about a particular revelation in history, but sharing in a continuing and dynamic revelation, whereby the whole of man, spirit, mind and body and all his activities, desires and expanding knowledge, may be drawn into vital relationship with God. He will therefore seek to know at first hand the power of God in Christ, taking part in the disciplined worshipping life of the Church and living by the light of the revelation which he is seeking to understand and expound. He will also realise that the teaching of the Christian Faith, like the preaching of it, is »truth communicated through personality« and that his personal relationships with his pupils will be a decisive factor in his effectiveness as a teacher of the **Faith**. (s. 93).

Det er ikke her opgaven at levere nogen indgående analyse af disse passager. F.eks. kunne det være fristende at forfølge den bærende pæ-

dagogiske idé om »det fuldkomne menneske« tilbage til dennes humanistiske og katolske rødder. Her må vi indskrænke os til at bemærke følgende:

- 1) Typisk engelsk peges bl.a. også på religionens *praktiske aspekter*. I dette perspektiv kommer *moral-undervisningen* ind i billedet. Det pointeres, at moralundervisning dels kan foregå direkte (»direct teaching«), dels indirekte via lærerens (lærernes) eksempel.
- 2) M.h.t. det her i landet ofte diskuterede spørgsmål: »forkyndende« kontra »kundskaftsmeddelende« religionsundervisning giver læseplanen intet entydigt svar, der uden videre kan tages til indtægt for de i Danmark verserende synspunkter.

Læseplanen synes snarere at operere med et »både-og«. På den ene side tager man klart afstand fra indoktrinering og understreger, at undervisningen må være »open-ended«, d.v.s. må respektere, at eleverne kan drage vidt forskellige konklusioner på grundlag af den givne undervisning: enten en positiv eller en negativ holdning over for kristendommen. På den anden side fremhæves også, at læreren ikke blot beretter om åbenbaringen, men han er selv et led i en fortsat åbenbaringsproces. Heraf drages den slutning, at læreren må søge at få et førstehåndskendskab til sit emne ved selv at deltage aktivt i kirkens liv. En del af forklaringen på denne tilsyneladende tvetydighed ligger utvivlsomt i selve begrebet »education«, der også anvendes i forbindelse med religionsundervisningen. Education betyder, som bekendt, både undervisning og opdragelse.

ni. London-læseplanens stoffordeling

Generelle hovedlinier

- (3—5 år, »Nursery School«, er her udeladt).
- 6-8 år: Livsemner (f.eks. lys - varme - liv).
Biografier.
Bibelen - tænkes ikke anvendt som tekstbog, men som »materialesamling« f.eks. med henblik netop på biografierne (f.eks. Moses, David, Jesus).
Kirkelige højtidere - evt. som dramatisering.
- 8-12 år: Livsemner (f.eks. om aktiviteter, personlige relationer, opretholdelsen af livet).
Religiøse emner: kirkelige højtidere, bøn, kirken, bibelen.
Bibelen - inddrages til at illustrere de ovf. nævnte fenomener.

13-16 år: Bibelkundskab i almindelighed («The Bible Library»).

GT - religiøse ideer.

Evangelierne - to muligheder:

- a) *Jesu liv (kronologisk).*
- Baggrund - historisk og politisk.
- Johannes Døberen.
- Jesu dåb.
- Fristelsen.
- Forkyndelsen: Guds rige er kommet nær!
- Discipelkredsen.
- Jesu helbredelser.
- Konflikt med de mægtige i samfundet og i »kirken«.
- Jesu forkyndelse: Udvalgte afsnit af bjergprædikenen, nogle lignelser.
- Jesus og hedningerne.
- Jesu kamp imod døden (dødeopvækkelserne).
- Discipeludsendelsen.
- Jesus som Messias.
- Rejsen til Jerusalem.
- Påskens begivenheder.
- Opstandelsestroen, tænkes bl.a. belyst ud fra 1 Kor 15 og Apostlenes Gerninger.
- Kristen tro.
- Barndomslegender («these may well be left till now so that they be taken from an older point of view with some freshness of treatment.»)

- b) *Evangelie-litteraturen tematisk behandlet.*
- Personlige relationer.
- Arbejde.
- Penge.
- Bøn.
- Døden.
- Fristelse.
- At være discipel («Discipleship»).
- Hvem var Jesus? (Forslag: en stor lærer, en god læge, et fuldkomment menneske, Guds søn m.v.).
- Problemer i vor tid. (Forslag: ægteskab-skilsmisse; hungersnød; krig; fred; samfundets udskud; racefor-domme; bekymring).
- Jesu betydning for verden.
- Herunder f.eks.:
- Den krisne kirkes fremvækst.
- Kristendommens bidrag til den sociale og kulturelle udvikling.

Fundamentale tros-spørgsmål.

F.eks.: Guds eksistens, det ondes problem.

Etik.

16 år +: 3 muligheder skitseres:

- 1) *Kristendommens sandhed og betydning.*
- Kristendommens historiske grundlag.
- Kristendommens svar til Jesus.
- Kristendommens svar til en verden i forandring.
- Etik.
- Fremmede religioner.
- 2) *Kristendommens konsekvenser.*
- Teologiske og filosofiske konsekvenser.
- Konsekvenser m.h.t. religiøs praksis.
- Sociale konsekvenser.
- Etiske konsekvenser.
- 3) *Enkelte større emner.*
- Alternativer til kristendommen. Herunder: andre religioner, verdslig humanisme, ateisme etc.
- Centrale ideer i nogle vigtige verdens-religioner. Herunder f.eks. Jødedommen, Islam, Hinduismen, Bud-dhismen.
- Filosofi. Herunder: Filosofi som eksistens-forståelse, oldtidens, middelalderens og den nyere tids filosofi.
- Kristendommens svar til Jesus, jf. ovf. pkt. 1.
- Den enkelte kristnes betydning (indf. private relationer, i det offentlige liv).
- Autoritet. Herunder: Bibelens autoritet, samvittighed m.m.

Et udvalg af problemer og spørgsmål. (Herunder: lidelse, religion og psykologi, Guds eksistens, livets mening m.m.)

Religiøst drama.

Arkæologi.

IV. Fagintegration

I engelsk skole findes en udbredt praksis i retning af at integrere religionsundervisningen med andre fag. Det er dog vanskeligt at danne sig noget nøjagtigt indtryk af, i hvilket omfang dette finder sted. I Ronald Goldmans religions-pædagogik er det en bærende tanke, at integration kan og bør foregå især på de lavere klassetrin. I denne henseende er Goldmans tanker bl.a. inspireret af nyere engelsk pædagogiks ideer om for de lave alderstrins vedkommende at fremme timeplaner, der er langt mere fleksible, end det hidtil har været tilfældet.

Skriftlig henvendelse til en række overordnede engelske skolemyndigheder har ikke resulteret i mere detaljerede oplysninger. Gang på

gang understreges, at dette er et spørgsmål, som det falder ind under de lokale myndigheders og den enkelte skoleleders kompetence at afgøre. Om tendensen som sådan oplyses imidlertid i svaret fra Inner London Education Authority:

»Instruction periods may be labelled R.E. (d.v.s. religious education), or R.E. may be integrated with other subjects in thematic or project work (primary) or in general discussion/general studies (sixth form secondary). These integrated schemes are experimental and not yet universal, but there is widespread interest in them and they are likely to increase at the expense of the isolated R.E.periods.« (Brev af 5/5 1970).

Tendensen synes således at være klar nok. Man må regne med, at integrationstanken vil spille en væsentlig rolle i de overvejelser, man i England gør sig om religionsundervisningens formelse.

V. Fagets timetal

Også timetallet varierer fra område til område, fra skole til skole. En anmodning om at få oplyst det gennemsnitlige timetal inden for et nærmere angivet område besvaredes af følgende fire skolemmyndigheder:

Inner London Education Authority (brev af 5/5 1970).

Wiltshire County Council, Education Department (brev af 5/5 1970).

Northamptonshire County Council, Education Committee, og County Council of the West Riding of Yorkshire, Education Department (brev af 22/5 1970).

Det oplyses i disse skrivelser, at det gennemsnitlige timetal fra skolegangens begyndelse til 15/16-års alderen er 1-2 ugentlige timer på samtlige trin. Hvad angår aldersgruppen 16-18 vil de elever, der vælger at tage faget som emne ved universitetsadgangs-eksamen (se afsnit VI), sædvanligvis have 3-5 timer ugentligt.

VI. Karaktergivning og eksamen

Hvad angår karaktergivning og eksamen har religionsundervisningen nøjagtigt den samme status som de øvrige fag. Man skelner mellem interne og offentlige eksaminer. De interne fungerer kun som standpunktsprøver. De offentlige eksaminer, som i modsætning til de førnævnte prøver har gyldighed uden for skolen, foregår på tre forskellige niveauer.

De to første sigter mod opnåelse af det såk. *General Certificate of Education* (G.C.E.). Den

første af disse, som klassificeres *Ordinary level*, afvikles sædvanligvis i 16-års alderen. Den kan vel nærmest betegnes som en skoleafgangseksamen, men den kan dog også godkendes som adgangsgivende til et universitet. At have opnået »bestået« i fem fag - herunder f.eks. faget religion - anses for et rimeligt krav. Enkelthederne i eksamensbestemmelserne, som gælder for et nærmere defineret geografisk område, fastsættes i alle tilfælde undtagen ét af universiteterne. Karaktererne gives i en række points eller grader, men i praksis taler man dog her på dette niveau kun om bestået eller ikke bestået.

Langt de fleste af de elever, der påtænker et videre studium ved et universitet, læser imidlertid videre i to år og indstiller sig i 18-års alderen til G.C.E. på et mere avanceret niveau, den såk. *Advanced level*. Her indstiller man sig gerne til eksamen i to eller tre fag; også her er faget religion en af emne-mulighederne. Karaktererne gradueres regnet oppefra og nedefter: A-B-C-D-E- bestået på Ordinary level - ikke bestået (i alt 7 karakterer). Kravene til denne eksamen er selvsagt væsentlig større end ved Ordinary level.

Endelig har man fornylig indrettet en særlig, tredje, eksamen for svagere begavede elever, den såk. *Certificate in Secondary Education* (C.S.E.). Karakterskalaen er her regnet oppefra og nedefter: A-B-C-D- og E (= ikke bestået). Opnår en elev i denne eksamen karakteren A, ækvivalerer denne med G.C.E.-karakteren »bestået på Ordinary level«. Man lægger vægt på, at eksaminationsformen på dette tredje niveau gøres så vaneret som overhovedet muligt.

VII. Fritagelse for religionsundervisning

Som ovf. nævnt indeholder skoleloven af 1944 også bestemmelser, der giver adgang til fritagelse for deltagelse i religionsundervisningen.

Bestemmelserne lyder:

(5) Where any pupil has been wholly or partly excused from attendance at religious worship or instruction in any school in accordance with the provisions of this section, and the local education authority are satisfied:

- (a) that the parent of the pupil desires him to receive religious instruction of a kind which is not provided in the school during the periods during which he is excused from such attendance;
- (b) that the pupil cannot with reasonable convenience be sent to another county or volun-

- tary school where religious instruction of the kind desired by the parent is provided; and
- (c) that the arrangements have been made for him to receive religious instruction during school hours elsewhere,

the pupil may be withdrawn from the school during such periods as are reasonably necessary for the purpose of enabling him to receive religious instruction in accordance with the arrangements:

Provided that the pupil shall not be so withdrawn unless the local education authority are satisfied that the arrangements are such as will not interfere with the attendance of the pupil at school on any day except at the beginning or end of the school session on that day.

(6) No directions shall be given by the local education authority as to the secular instruction to be given to pupils in attendance at a voluntary school so as to interfere with the provision of reasonable facilities for religious instruction in the school during school hours; and no such direction shall be given so as to prevent a pupil from receiving religious instruction in accordance with the provisions of this section during the hours normally set apart for that purpose, unless arrangements are made whereby the pupil shall receive such instruction in the school at some other time.

(7) Where the parent of any pupil who is a boarder at a county school or a voluntary school requests that the pupil be permitted to attend worship in accordance with the tenets of a particular religious denomination on Sundays or other days exclusively set apart for religious observance by the religious body to which his parent belongs, or to receive religious instruction in accordance with such tenets outside school hours, the managers or governors of the school shall make arrangements for affording to the pupil reasonable opportunities for so doing and such arrangements may provide for affording facilities for such worship or instruction on the school premises, so however that such arrangements shall not entail expenditure by the local education authority.

De særlige problemer, der rejser sig i de tilfælde, hvor religionsundervisning integreres i anden forordnet undervisning, er drøftet bl.a. af Ronald Goldman (jf. 9 - s. 54).

VIII. Lærerens rettigheder og pligter

Ligesom det er tilfældet i dansk lovgivning, rummer den engelske skolelov også bestemmelser, der sikrer læreren imod samvittighedstvang. Bestemmelserne lyder:

30. Subject as hereinafter provided, no person shall be disqualified by reason of his religious opinions, or of his attending or omitting to attend

religious worship, from being a teacher in a county school or in any voluntary school, or from being otherwise employed for the purposes of such a school; and no teacher in any such school shall be required to give religious instruction or receive any less emolument or be deprived of, or disqualified for, any promotion or other advantage by reason of the fact that he does or does not give religious instruction or by reason of his religious opinions or of his attending or omitting to attend religious worship:

Provided that, save in so far as they require that a teacher shall not receive any less emolument or be deprived of, or disqualified for, any promotion or other advantage by reason of the fact that he gives religious instruction or by reason of his religious opinions or of his attending religious worship, the provisions of this section shall not apply with respect to a teacher in an aided school or with respect to a reserved teacher in any controlled school or special agreement school.

IX. Tilsyn

Faguddannede inspektører, »Her Majesty's Inspectors«, fører tilsyn med religionsundervisningen, ganske parallelt med hvad der er tilfældet inden for andre fag. Deres funktion er næsten udelukkende af rådgivende karakter. De rekrutteres blandt erfarne folk af faget, og deres løn ligger på skalaens højeste trin. Der er to kategorier af inspektører: a) De, der udnævnes af regeringen, nærmere bestemt af »Department of Education and Science«. Deres funktionsområde er hele landet, b) De, der udnævnes af de lokale skolemyndigheder, og hvis område er begrænset i henhold hertil. Om begge kategorier gælder, at de ofte har haft en betydelig indflydelse med henblik på kommunikationen af nye pædagogiske ideer.

Det her beskrevne, rent faglige, tilsyn gælder imidlertid kun de skoler, der helt og holdent betales af det offentlige, de såk. county schools. Hvad angår de øvrige skoletyper (controlled og aided schools), som delvis betales af kirkelige midler, har de pågældende kirkesamfund etableret et særligt tilsyn med religionsundervisningen.

Med hensyn til inspektørernes funktionstid er det almindeligt, at de forbliver i embede, indtil de falder for aldersgrænsen eller selv ønsker at trække sig tilbage.

X. Skolebøger

De enkelte skoler nyder en udstrakt frihed til selv at bestemme, hvilke bøger der skal anvendes i undervisningen. I skoler med flere læ-

rere i samme fag træffes afgørelsen som regel af faggruppens leder (»the head of department«). Et system med officiel approbation af skolebøger på foranledning af overordnede skolemyndigheder findes ikke.

Den enkelte lærers dispositionsfrihed respekteres således i videst mulige omfang. Friheden har dog to grænser:

- 1) I skoler, der i religionsundervisningen arbejder efter en »agreed syllabus« (se ovf.), er
- 2) Størrelsen af det beløb, der på den enkelte skole er til rådighed med henblik på anskaffelsen af bøger og andre materialer. I denne henseende adskiller engelsk religionsundervisnings vilkår sig ikke fra andre landes.

Bibliografi

Kilder

- 1) Education Act 1944 (H.M.S.O.), Sections 25-32.
- 2) Ikin A. E.: The Education Act 1944. With Explanatory Notes (1944).
- 3) Learning for Life. The Agreed Syllabus of Religious Education of the Inner London Education Authority (1968).
- 4) Universities of Manchester, Liverpool, Leeds, Sheffield and Birmingham Joint Matriculation Board: General Certificate of Education Regulations and Syllabuses 1971 (1969). (Indeholder bl.a. kravene i faget religion ved G.C.E.eksamen i 1971).
- 5) World Survey of Education. Handbook of educational organization and statistics (UNESCO 1965) s. 649-657. (Indeholder en relativ kortfattet, men særdeles overskuelig og instruktiv redegørelse for skolens organisation i United Kingdom, d.v.s. i England og Wales, Skotland og Nordirland).

Sekundærlitteratur

- 6) R. Goldman: Artiklerne »Religion in schools«, »Religious assemblies«, trykt i Blond's Encyclopaedia of Education, ed. by Edward Blishen (1969).
- 7) Mathews, H. F.: Revolution in Religious Education (3. opl. 1968).
- 8) Thouless, R. H.: A Map of Educational Research. Udg. af National Foundation for Educational Research in England and Wales (1969). (I dette værk behandles på s. 232 ff 1960'nes engelske religionspædagogiske forskning både overskueligt og indsigtsfuldt).

På dansk foreligger

- 9) Bugge, K. E.: Ronald Goldmans religionspædagogik (1970). (Denne bog afsluttes med en udførlig bibliografi til emnet).

Religionsundervisningen i Vesttyskland

Indledning

Den konfessionsbundne religionsundervisning, som er karakteristisk for størstedelen af det vesttyske skolevæsen, er grundlovssikret.

I »Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland« af 23. maj 1949 omtales religionsundervisningen i § 7, d.v.s. i afsnittet om de såkaldte »Grundrechte«. Her hedder det i paragraffens stk. 3:

»Der Religionsunterricht ist in den öffentlichen Schulen mit Ausnahme der bekenntnisfreien Schulen ordentliches Lehrfach. Unbeschadet des staatlichen Aufsichtsrechtes wird der Religionsunterricht in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der Religionsgemeinschaften erteilt. Kein Lehrer darf gegen seinen Willen verpflichtet werden, Religionsunterricht zu erteilen.«

(1) Grundgesetz, s. 23 f.).

At religionsundervisningen er »ordentliches Lehrfach« betyder, at skolerne har pligt til på skemaet at anføre religionsundervisning som selvstændigt fag med egne timer inden for skolens rammer, og faget kan ikke gøres »valgfrit«. Skolen skal endvidere sørge for de fornødne lærerkræfter og betale undervisningen. Der er tilgode udbredt enighed om at fortolke bestemmelsen sådan, at der skal undervises i faget på *alle* folkeskolens klassetrin.

(3) Schmoeckel, s. 64).

2. Undervisningen i faget er *konfessionsbunden*; den skal gives i overensstemmelse med trossamfundenes »Grundsätze«. »Grundsätze« er efter den gængse fortolkning trossamfundenes - og det vil i overvejende grad sige de evangeliske kirkers og den katolske kirkes - grundlæggende

dogmer, læresætninger og bekendelsesskrifter.

Især fra religionspædagogisk hold er der undertiden plæderet for en mere dynamisk, bibelorienteret forståelse af udtrykket i grundloven; men denne fortolkning har ikke formået at trænge igennem.

Religionsundervisningen henter imidlertid også sit lovmæssige grundlag i andre retskilder, nemlig *de enkelte »Landes«* (»Länder«, »Bundesländer«) *forfatninger*.

»Landene« er: Baden-Württemberg, Bayern, Hessen, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland og Schleswig-Holstein. Dertil kommer fristæderne: Berlin, Bremen og Hamburg.

De kaotiske tilstande efter Anden Verdenskrigs afslutning medførte, at de enkelte »lande« i første omgang på egen hånd måtte lovgive for og forvalte kulturelle anliggender inden for deres eget område, herunder skolens og statsmagtens forhold til kirkerne og andre religiøse samfund. Den senere grundlovs bestemmelser om f.eks. religionsundervisning og kirkelige anliggender fik derfor karakter af rammelovgivning. Grundloven angiver her kun mindstemålet for, hvad der skal gælde i »landene«. Til gengæld må »landenes« forfatninger ikke rumme bestemmelser, som strider mod forbundsrepublikkens grundlov (»Bundesrecht bricht Landesrecht«, Grundgesetz § 31). I praksis har »landene« sikret overensstemmelsen med grundlovens § 7 ved at gentage den ordret eller næsten ordret, eventuelt i udvidet form, eller ved simpelt hen intet at anføre; i så tilfælde træder grundlovens bestemmelser uformidlet i kraft.

Der gives imidlertid enkelte vigtige undtagelser fra reglen i § 7. Grundlovsfædrene har selv i § 141 givet en dispensation i særlige tilfælde.

Paragraffen (den såkaldte »Bremer-Klausel«) lyder:

»Artikel 7 Absatz 3 Satz 1 findet keine Anwendung in einem Lande, in dem am 1. Januar 1949 eine andere landesrechtliche Regelung bestand«.

(1) Grundgesetz, s. 75).

Denne paragraf blev indføjet af hensyn til fristaden *Bremen*, som i sin forfatning af 21. oktober 1947 udtrykkelig havde udelukket konfessionsbunden religionsundervisning i sine »fællesskoler« (*Gemeinschaftsschulen*). I stedet havde man dér indført »... Unterricht in Biblischer Geschichte auf allgemein christlicher Grundlage« (§ 32).

(2) Die Verfassungen, s. 127).

Denne a-konfessionelle undervisning, som både formelt og reelt ligger helt uden for trossamfundenes indflydelsessfære, er ikke »Religionsunterricht« i grundlovens forstand. Bremens forfatning er i øvrigt den eneste, som fastslår, at stat og kirke er adskilt.

Også i *Berlin* har religionsundervisningen - som et resultat af udviklingen i de første efterkrigsår - særstatus. Under påberåbelse af samme grundlovsparagraf (141) kan man her gennemføre en religionsundervisning, hvis karakter står i skarp kontrast til Bremens. Faget er i Berlin ikke »ordentliches«, men snarere »ausserordentliches Lehrfach« (3) Schmoeckel s. 45), idet det ganske vist findes anført på skolens skema, men ellers ligger uden for skolemyn-dighedernes domæne. Hele ansvaret for undervisningens planlægning og gennemførelse påhviler i stedet de pågældende trossamfund, der ofte indsætter særlige lærerkræfter (kateketer) til at bestride undervisningen. I Berlin kan man i bogstavelig forstand tale om »kirken i skolens rum«.

I. Skolens struktur og formål.

1. Struktur

»Landenes« skolevæsener har indgået en aftale om fælles terminologi og struktur.

Der er 9 års skolepligt for alle borgere i Vesttyskland. Børnene begynder i skolen, når de er 6 år gamle, og går 4 år i »Grundschule« (enkelte steder dog 6 år). Derefter har de mulighed for at flytte over i det 9-årige gymnasium eller i den 6-årige realskole; de allerfleste fortsætter imidlertid i den 5-årige »*Hauptschule*«. »Grundschule« og »Hauptschule« kaldes

tilsammen »Volksschule«. De konfessionelle forhold i Tyskland har ført til, at der fra gammel tid findes to hovedtyper af folkeskoler: konfessionsskoler (»Konfessionsschulen«) og fællesskoler (»Gemeinschaftsschulen«). I konfessionsskolerne hører normalt alle elever og lærere til samme konfession, og hele skolen har gerne et kristent grundpræg. Konfessionsskolerne er enten katolske eller evangeliske, hvor sidstnævnte omfatter både reformerte og lutherske. I et overvejende luthersk præget område gives den samlede undervisning ved en evangelisk konfessionsskole i luthersk ånd; er derimod de reformerte i flertal, foregår undervisningen i overensstemmelse med den reformerte (Calvinske) bekendelse.

Fællesskolerne, som har et neutralt (formelt kristeligt) grundpræg, er åbne for både katolske og evangeliske børn. Kun i religionstimerne deles eleverne og undervises efter konfessionelt tilhørsforhold.

De i grundlovens § 7 nævnte »*bekenntnisfreien Schulen*«, d.v.s. livssynsskoler uden religionsundervisning, er sjældne undtagelser. De besøges oftest af børn, hvis forældre har en erklæret ateistisk livsholdning.

I Vesttyskland som helhed kan spores en svag stigning i antallet af fællesskoler på bekostning af konfessionsskolerne. Hvad skoletyper angår, er forholdene i øvrigt yderst forskellige fra »land« til »land«.

2. Skolens formål

Eksempel nr. 1: *Niedersachsen*.

»Die Schulen haben die Aufgabe, die ihnen anvertrauten jungen Menschen für Leben und Beruf vorzubereiten und sie auf der Grundlage des Christentums, des abendländischen Kulturgutes und des deutschen Bildungserbes zu selbständig denkenden und verantwortungsbewusst handelnden Bürgern eines demokratischen und sozialen Rechtsstaates zu bilden und zu erziehen.«

(Gesetz über das öffentliche Schulwesen in Niedersachsen af 14. sept. 1954, I, § 3).

Som eksempel nr. 2 anføres »Verfassung des Landes *Hessen*«, art. 56 afsnit 4:

»Ziel der Erziehung ist, den jungen Menschen zur sittlichen Persönlichkeit zu bilden, seine berufliche Tüchtigkeit und die politische Verantwortung vorzubereiten zum selbständigen und verantwortlichen Dienst am Volk und der Menschheit durch Ehrfurcht und Nächstenliebe, Achtung und Duldsamkeit, Rechtlichkeit und Wahrhaftigkeit.«

(2) Die Verfassungen, s. 190).

II. Fagets mål

På de tyske religionspædagogiske institutter (de vigtigste evangeliske centre er Kassel, Loccum, Münster og Stuttgart-Karlsruhe) arbejdes der for tiden intensivt med udvikling af nye, tidssvarende formålsangivelser og læseplaner for faget, som stemmer overens med den nyere didaktiks og »Curriculum«-forsknings principper. I flere »lande« drives der tillige forsøgsundervisning, som bygger på denne forskning.

Der vil dog efter alt at dømme gå flere år, før de autoriserede læseplaner ændres.

De i øjeblikket gældende formålsangivelser, der for de flestes vedkommende taler om religionsundervisningens »Aufgaben«, er højtidelige præambler, som mere meddeler utopier end konkrete vejledninger til undervisningen. Tilsvarende præges stoffordelingsplanerne af en traditionsbestemt ophobning af stof inden for de klassiske emneområder: bibelhistorie, kirkehistorie, katekismus, kirkekundskab, salmer og bibelske sentenser til udenadslæren. Disse læseplaner peger snarere tilbage end fremad.

Som et typisk og på ingen måde outreret eksempel anføres »formålsangivelsen« for den evangeliske undervisning i *Hessen*.

»Wesen und Aufgabe des evangelischen Religionsunterrichtes.

Der evangelische Religionsunterricht ist seinem Wesen nach evangelische Unterweisung. Aufgabe evangelischer Unterweisung ist es, die Wirklichkeit Gottes, wie sie die Bibel in der Frohen Botschaft vom Heil in Jesus Christus bezeugt, in jugendgemässer Weise zu verkünden. Die Botschaft von Christus wendet sich an den ganzen Menschen in

seinen persönlichen und sachlichen Bindungen innerhalb der verschiedenen Lebensgemeinschaften und auf allen Lebensgebieten.

Wie alle christliche Unterweisung steht der Religionsunterricht unter Auftrag und Verheissung des erhöhten Herrn (Matth. 28, 18-20). Der Lehrer handelt als Glied der Gemeinde Jesu Christi. Es wird die Bereitschaft bei ihm vorausgesetzt, sich in persönlicher Verantwortung der biblischen Botschaft immer neu zu stellen. Der evangelische Religionsunterricht ist zugleich ordentliches Lehrfach der öffentlichen Schule und unterliegt damit den Gesetzmässigkeiten von Unterricht überhaupt. Insbesondere sollte der Lehrer die Erkenntnisse der modernen Pädagogik und Psychologie anwenden. Das schliesst das Bemühen um die jeweils beste Methode ein.

(Ausgeführter Lehrplan für den evangelischen Religionsunterricht in den Volksschulen des Landes Hessen. Hg.: Der Hessische Kultusminister. Wiesbaden 1965, s. 3).

III. Stoffordelingsplaner

Læseplanen for den evangeliske undervisning i *Hessen*, hvis skoleformålsparagraf og fagmål er anført ovenfor, giver et indtryk af den religionsundervisning, som man efter Anden Verdenskrigs afslutning har ønsket gennemført i de fleste »Bundesländer«. Den har dog det særkende, at den på de fleste klassetrin næsten slavisk følger kirkeåret. Denne »liturgiske« tendens er forenet med den gængse frelseshistoriske. Her som i mange andre tyske »lande« systematiseres det valgte stof fra bibel- og kirkehistorie, kirkekundskab o.s.v. i emnekredse, som angiver, i hvilken rækkefølge stoffet bør inddrages i undervisningen.

EMNEKREDSE

1. klasse.

Gud følger dig dagen lang.

Bønner.

Frelseren kalder dig (dåb / Jesus velsigner børnene / Jesus som den gode hyrde).

Jesus er kommet til verden for vor skyld (advent / jul / fødsel / hyrder).

Jesus har os kær (stormen på søen / den døvstumme / enken fra Nain).

Jesus er død og opstanden for vor skyld (lidelseshistorien).

Gud har skabt alt.

Gud har givet dig dine forældre.

Josef og hans brødre.

STOFVALG

GT Gud skaber verden / Jakobs sønner / Josef og hans brødre.

NT Fortællinger om Jesu fødsel / hyrderne / Jesus velsigner børnene / Jesus stiller stormen på søen / helbredelsen af den døvstumme / enken fra Nain/Judas' forræderi/ korset / Jesus er opstanden.

Kirkekundskab.

Dåb / børnegudstjeneste / bøn / advent / jul / påske.

Salmer.

Lærestof.

F.eks. Mk 10,14/4. bøn i Fadervor.

2. klasse.

- I. Tak for høsten (bordbøn).
Vores kirke (tårn / klokker / indretning / kors-
tegnet).
Frelseren kalder dig (dåb / døbefont / faddere).
Gud følger dig dagen lang (morgenbønner).
Jesus er kommet til verden for vor skyld.
- II. Jesus har os mennesker kær.
Jesus er død og opstanden for os.
- III. Gud har skabt alt.
Abrahamhistorier (Gud udvælger Abraham/
Abraham og Lot).

GT Adam, Eva, Kain og Abel / syndfloden / Ba-
belstårnet / Abrahamhistorier / Joseffortællin-
gen.

NT Jesu fødsel / hyrderne / Jesus kalder sine dis-
ciple / det mistede får / lidelses- og opstandel-
sesfortællingerne.

Kirkekundskab.

Kirkegang / advent / jul / dåb / faddere.

Salmer.

Lærestof.

F.eks. Lk 2, 10.11.14/5. bud.

3. klasse.

- I. Jakobshistorier.
Kirkelige festdage.
- II. Jesusfortællinger.
- III. Kirken og dens menighed.
Kristen diakoni.

GT Jakob og Esau / flugt fra Laban / Jakobs hjem-
komst.

NT Fortællinger fra Jesu barndom / enkens skærv /
helbredelsesfortællinger / indtoget i Jerusalem /
lidelseshistorien.

Kirkehistorie.

Den lokale menighed / Bethel.

Kirkekundskab.

Indre Mission / kirkegård / præst / menigheds-
søster / degn /organist.

Salmer.

Lærestof.

Mt 11,28/3. bud.

4. klasse.

- I. Mosesfortællinger.
Tak for høsten.
Reformationsfest.
Bods- og bededag.
Allehelgen.
Advent og jul.
- II. Et nyt år af Guds hånd.
Samuels- og kongefortællinger.
Jesus og farisæerne.
Lidelseshistorien i sammenhæng.
- III. Påske.
Udsendelse af disciplene.

GT Mosesfortællinger / Elias, Saul, David, Salomo.
Salme 103.

NT Den rige bonde / den fortabte søn / Jesu barn-
dom / farisæeren og tolderen / Peters beken-
delse / åbenbarelse af den opstandne / Jesus
giver sin menighed Helligånden.

Kirkehistorie.

Luther og reformationen.

Kirkekundskab.

Brød til verden / reformationsfest / kirkeåret /
advent i skole og hjem.

Salmer.

Lærestof.

5. klasse.

- I. Israels konger.
Elias.
Messiasforventninger i GT.
Johannes Døber.
- II. Jesu gerninger.
- III. Tilbedelse af skaberen (1. skabelsesberetning/
Abraham-, Isak- og Jakob-fortællinger / dom-
merne).

GT Stof fra Samuels- og kongebøgerne.
Jes. 9, 1.5.6; 40, 3-5.
Sakarja 9,9.

NT Johannes Døber / fristelsen / discipelkaldelser /
brylluppet i Kana / synderinden / den rige
mand og Lazarus / Martha og Maria / Johan-
nes Døberens død.

Salmer.

Lærestof.

Herunder 1.-4. bud med forklaring/5.-10.
bud uden forklaring / 1. trosartikel med for-
klaring.

6. klasse.

- I. Apostlenes forkyndelse i verden.
Martin Luther.
- II. Jesus Kristus er lovens fylde (Sinai, den gældbundne tjener, Bjergprædikenen og den nye retfærdighed).
Over for Kristus skilles tro og vantro.
Jesu efterfølgelse fører under korset.
Herrens lidelse, død og opstandelse (efter Mt.).
- III. Den opstandne viser sig for disciplene.
Troens bekendere i oldkirken.

7. klasse.

- I. Augustin / pavedømmet.
Det kristne budskab kommer til vort land.
Middelalder-fromhed.
Kirkelig kunst i fortid og nutid.
Reformationen og dens forløbere.
Den evangeliske og den katolske kirke.
- II. Jeremias skæbne og forkyndelse.
- III. Lignelser efter Mattæusevangeliet (særstof).

8. klasse.

- I. Urhistorien (kristen tro og videnskaben / mennesket / oprør mod Gud).
Pietisme og oplysningstid.
Kristent vidnesbyrd i vort århundrede (Balten / Bonhoeffer).
Kirkens opgør med Nationalsocialismen.
- II. Jesu ord og gerninger efter Markusevangeliet.
- III. Sognemenigheden.
Kirkeåret.
De evangeliske kirker i Hessen og deres organisation.
Økumeni / mission.

9. klasse.

- I. Den kristne og verden.
Næsten. Næstekærlighed.
Moral (alkohol og nikotin / mode og kosmetik / arbejde og erhverv / fritid og hobby / forh. t. det andet køn).
Kræfter og magter i vor tid (penge / massemedier / staten).
- II. Den kristne og Bibelen (Guds ord / håndskrifter / kanon / oversættelser).
Bibellæsning.
- III. Den kristne og kirken.

GT 2 Mos kap 19-20

NT Bjergprædikenen / Johs. 20-21 / Apostlenes Gerninger i udvalg.

Kirkehistorie.

Luthers ungdom / klosterkampen / Teseerne / Bibeloversættelser / Paulus og Peter / Konstantin / Benedikt.

Salmer.

Lærestof.

F.eks. Jes. 53, 4-5.

2.-3. art. m. forklaring.

GT Væsentlige uddrag af Jeremiasbogen.

NT Mt 7; 13; 20; 25.

Kirkehistorie.

Jfr. venstre spalte.

Kirkekundskab.

Evang. og katolsk kirke - med henvisning til NT-skriftsteder / nadver og messe / Bibel og tradition / Mariadyrkelse / P. Gerhardt.

Salmer.

Lærestof.

Bla. 1 Kor. 13,1-8; 13,13.

GT 1 Mos. kap 1-11/Salme 104.

NT Udvalgte tekster fra Markusevangeliet.

Kirkehistorie.

Jfr. venstre spalte.

Kirkekundskab.

Sognemenigheden / kristne grupper og sekter / økumeni / mission / A. Schweitzer.

Salmer.

Lærestof.

Bla. Mt 5,3-10. Rom. 12,12. 1 Kor. 15, 55-57.

GT Udvalgte skriftsteder til belysning af livsholdning og moral.

NT Udvalgte skriftsteder til belysning af livsholdning og moral.

Kirkehistorie.

Den kristne kirke i forvandling.

Kirkekundskab.

Mission / økumeni / fremmede religioner / ateister. Kristi Kirke? Det aim. præstedømme. Bekendelse i ord og handling.

Etik.

Jfr. venstre spalte.

Religioner.

Dialog og opgør med fremmede religioner og m. ateister.

IV. Samarbejde med andre fag

Der er i »landenes« skolelove og læseplaner for religionsundervisningen ikke basis for egentlig integration med andre fag. At berøve faget dets selvstændighed ved f.eks. at lade det indgå i en »orienterings-gruppe« ville efter manges opfattelse også stride mod grundlovens § 7 (»ordentliches Lehrfach«).

Flere ikke-autoriserede læseplaner, som bru-

ges til forsøgsundervisning i folkeskolen, er dog tilrettelagt med henblik på et samarbejde med andre skolefag gennem parallel- og emneundervisning. En udvikling i denne retning spores allerede nu tydeligt i de gældende læseplaner for andre skoletyper, således i realskolen i Baden-Württemberg, hvor religionsundervisningen arbejder sammen med fagene tysk, samfundskundskab, historie, geografi og biologi.

V. Fagets ugentlige timetal

Skoleår	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Bemærkninger:
Baden	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
Bayern	3	3	4	4	4	4	4	3	3	
Bremen	-	2	2	2	2	2	2	-	-	i 8. og 9.kl. ingen RU på gr. af konfes. RU
Hamburg	-	2	2	2	2	2	2	?	?	i 8. og 9.kl. ofte ingen RU på gr. af konf. RU
Hessen	2	2	3	4	3	3	3	3		
Niedersachsen:										
evang	2	2	3	3	3	3	3	3	3	
katol.	3	4	4	4	4	4	4	4	4	
Nordrhein-Westfalen	2-4	4	4	4	4	4	4	4	4	heraf sædvanligvis 1 time skolegudstjeneste
Rheinland-Pfalz og Saarland ..	2-4	3-4	4	4	4	4	4	3-4	3	
Schleswig-Holstein	2	2	2	2	2	2	2	2	1	
Württemberg	2	2	2	3	3	3	2	2	2	
West-Berlin	2	2	2	2	2	2	2	2	2	

Tallene er sammenstillet ud fra de for tiden gyldige »retningslinier« og »læseplaner« m.v. fra de tyske »lande«.

(5) »Richtlinien« og Lehrpläne«).

Det drejer sig om **idealtal**. Især i den nordlige del af forbundsrepublikken er det i praksis gennemførte ugetimetal - på grund af vedvarende lærermangel - betragteligt mindre.

VI. Karaktergivning og eksamen i faget

Som »ordentliches Lehrfach« skal religionsundervisningen så vidt muligt ligestilles med andre skolefag. Det betyder bl.a., at der gives karakter i faget, og at denne karakter indgår i elevens samlede vidnesbyrd. Endvidere afholdes der eksamen.

(3) Schmoeckel, s. 63).

Dog afviger praksis i Hamburg og Berlin fra denne regel:

I *Hamburg* gives ikke karakter i faget; **det** anføres blot i vidnesbyrdet, om eleven har deltaget eller ej.

I *Berlin*, hvor religionsundervisningen er overladt til kirkesamfundene (den evangeliske undervisning kaldes her »Christenlehre«), meddeler elevens ordinære skolevidnesbyrd intet om

elevens deltagelse og indsats i religionstimerne. Der udstedes imidlertid et særligt vidnesbyrd for dette fag.

(3) Schmoeckel, s. 312).

VII. Elevens mulighed for fritagelse

Grundloven, artikel 7, stk. 2:

»Die Erziehungsberechtigten haben das Recht, über die Teilnahme des Kindes am Religionsunterricht zu bestimmen.«

Denne bestemmelse betragtes som en direkte udløber af grundlovens tale om tros-, samvittigheds- og bekendelsesfrihed (§ 4, stk. 1). Hvordan den skal administreres, fremgår bl.a. af »Reichsgesetz über die religiöse Kindererziehung« af 15. juli 1921. Her hedder det i § 5:

»Nach der Vollendung des vierzehnten Le-

bensjahres steht dem Kinde die Entscheidung darüber zu, zu welchem religiösen Bekenntnis es sich halten will.«

(3) Schmoeckel, s. 321).

Denne selvbestemmelsesret omfatter ifølge almindelig praksis også retten til at melde sig fra religionsundervisningen, og reglerne gælder for både fællesskoler og bekendelsesskoler.

Elevens deltagelse i undervisningen betragtes som det normale. Kun i Berlin skal forældre direkte melde deres børn *til* undervisningen i »Christenlehre«.

VIII. Lærerens pligter og rettigheder

1. Da religionsundervisningen er en del af den normale skoleundervisning, er det i princip statens opgave at sørge for de fornødne lærerkræfter.
2. En lærer kan ikke mod sin vilje tvinges til at undervise i religion (grundlovens § 7, stk. 3), og hans eventuelle vægring må ikke komme ham til skade.
3. Læreren skal tilhøre den konfession, efter hvis »grundsætninger« der skal undervises i den pågældende klasse.
4. Religionslæreren skal anerkendes af det pågældende trossamfund. For den katolske undervisnings vedkommende giver den stedlige biskop den såkaldte »missio canonica«; den tilsvarende anerkendelse fra den evangeliske landskirkes ledelse kaldes »Bevollmächtigung« eller »Vokation«. De fleste tyske »lande« har i deres forfatninger udtrykkelig anerkendt denne ordning, og skolemyndighederne har derfor pligt til at sikre sig, at religionslæreren er godkendt af trossamfundet.

(3) Schmoeckel, s. 140-151).

IX. Bestemmelser om kirkeligt tilsyn

Også gennem retten til at føre tilsyn med religionsundervisningen i skolerne, som forfat-

ningsmæssigt er tilstået trossamfundene i de fleste »lande«, har kirkerne mulighed for at øve indflydelse på undervisningen. Rheinland-Pfalz forfatning § 34 fastslår således, at

»Die Kirchen und Religionsgemeinschaften haben das Recht, im Benehmen mit der staatlichen Aufsichtsbehörde den Religionsunterricht zu beaufsichtigen und Einsicht in seine Erteilung zu nehmen.«

(2) Die Verfassungen, s. 263).

Tilsynsretten sigter udelukkende på overvågning af religionsundervisningens bekendelsesmæssige grundlag.

I den nordlige del af forbundsrepublikken, således f.eks. i Niedersachsen, foretages det kirkelige og skolemæssige tilsyn under ét af dertil udpegede skolekonsulenter (»Schulräte«).

I praksis er kirkerne dog yderst forsigtige med kritik af den enkelte lærers undervisning.

X. Skolebøger og andre hjælpemidler

Skolebøger og andre hjælpemidler til undervisningen autoriseres ligesom læseplanerne gennem et samarbejde mellem skolevæsenet og det pågældende kirkesamfund i det enkelte »land«.

(3) Schmoeckel, s. 137 ff.).

Benyttede kilder

- 1) Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Goldmanns gelbe Taschenbücher, bind 666. München 1970.
- 2) Die Verfassungen der deutschen Bundesländer. Goldmanns gelbe Taschenbücher, bind 1746/47. München 1966.
- 3) Reinhard Schmoeckel: Der Religionsunterricht. Die rechtliche Regelung nach Grundgesetz und Landesgesetzgebung, Berlin 1964.
- 4) Herbert Schultze: Richtlinien für den evangelischen Religionsunterricht. Weinheim 1970.
- 5) »Richtlinien« og »Lehrpläne« for de enkelte »landes« religionsundervisning. Fortegnelse over disse i ovennævnte bog af H. Schultze, s. 14-19.

Maj 1971.

Kristendomsundervisningskommissionen
undervisningsministeriet
Frederiksholm Kanal 21,
København K.

LOE's kommentarer og forslag i anledning af henvendelsen fra kommissionen

Med baggrund i en skoleundersøgelse foretaget af fem elevsammenslutninger i foråret 1969 har LOE rettet kritik af flere forskellige forhold vedrørende kristendoms- og religionsundervisningen i folkeskolen.

Skoleundersøgelsen omfattede 24.000 elever i folkeskolen, og der var i undersøgelsen bl.a. et spørgsmål om religionsundervisning. Af samtlige besvarelser var der 80 %, der foruden at have svaret på spørgsmålet om religionsundervisning også havde kommenteret denne undervisning med yderligere bemærkninger.

Man var i almindelighed tilfreds med formen, idet man mente, undervisningen prædikede, og at den var uinteressant og uninspirerende. Endvidere mente eleverne, at der i undervisningen var alt for lidt orientering om andre religioner og trosretninger. Der kunne ud fra besvarelserne spores en vis sympati for faget, såfremt det missionerende og traditionsbestemte undervisningsmønster kunne ændres. Ligeledes mente man, at fagets indhold kunne gøres mere spændende, og at der var mange muligheder for at tilføre faget nye aspekter.

LOE har på linie med disse bemærkninger søgt at klare sin stilling til faget, og vi er gennem mange debatter bl.a. nået frem til, at faget eventuelt kunne kaldes religionsorientering og være parallelt med historie og danskundervisningen.

Endvidere er der stor sympati for, at faget udgår som fag, og at religioner og trosretninger bliver en integreret del af historieundervisningen med naturlige paralleller til andre fag såsom dansk, geografi, biologi og sproglære.

LOE finder det naturligt, at man ønsker faget etableret som kundskabsfag, og at man derfor ikke kan give det specielle fordele/ulem-

per, blot fordi det nu er religionsundervisning, det drejer sig om. Vi finder det væsentligt, at man centralt fratager faget dets ophøjede/nedvurderede status, idet det under alle omstændigheder bliver eleverne og lærerne, som kommer til at lide under fagets dilemmaer. Vi vil i denne forbindelse gerne pointere, at en sidestilling af faget med de andre kundskabsfag desværre gør det nødvendigt med en eller anden form for eksamen, men at vi gerne vil lade denne eksamensform være så fri og elevrettet som overhovedet muligt. Det kan ikke være meningen, at eleverne skal høres i en eller anden tro, ej heller om de kan citere nøjagtigt fra det ene eller andet skriftsted, men derimod om de kan forstå forelagte meninger og ideer, om de er i stand til at skelne forskelle og opfattelser fra hinanden og sætte dem ind i større sammenhæng.

Vi finder det således væsentligt, at folkeskolelovens § 1, stk. 3, bliver ophævet eller ændret, som foreslået af kommissionen, idet det er vores opfattelse, at bestemmelsen ofte bliver administreret ordret og således lægger fagets missionerende og prædikende linie.

Vi finder det ligeledes påkrævet, at der i fagets undervisningsmateriale bliver givet direkte paralleller og henvisninger til klassens andre fag for således at give religionsundervisningen et perspektiv, som faget efter vor opfattelse mangler i dag.

Det må kunne kræves, at der ved udarbejdelsen af fremtidigt undervisningsmateriel bliver indlagt støttepunkter for religiøse spørgsmåls behandling i andre fag, samt at der i religionsundervisningen også bliver givet geografiske og biologiske forklaringer på religioner og deres opståen.

Det er fra kommissionens side blevet nævnt, at man mente, at fritagelsesmulighederne skulle indskrænkes, men at man var nødt til at lade en snæver mulighed stå åben. - LOE finder, at det er lidt af en omgåelse af den status, som man ellers gerne vil give faget. Begrundelsen for fritagelse har været, at børn fra hjem med en anden trosopfattelse end den danske folkekirkes, burde levnes muligheder for fritagelse for religionsundervisning, såfremt særlige forhold taler herfor, idet disse børn vil kunne blive bragt i en eller anden samvittighedskrise. Dette synspunkt er rigtigt, for så vidt som der er tale om religionsundervisning af i dag, men vi finder det uacceptabelt og urigtigt, såfremt faget bliver lagt om til et kundskabsfag med de »moderniseringer«, som også kommissionen har været inde på. Det kan ikke være rigtigt, at samfundet skal tillade andre trossamfund at fratage deres børn muligheden for at forstå og lære at respektere andre livsopfattelser ved at fratage dem retten til at lære om religionen. Vi mener ikke, at der skal være fritagelsesmuligheder, og vi mener samtidig, at fritagelsesordningen i gymnasiet er en omgåelse af de intentioner, der er med faget religionsundervisning.

Det har været kotume, at folkeskolen stillede elevernes skoletid til rådighed for folkekirken, når det drejede sig om konfirmationsforberedelse, og LOE vil i denne forbindelse under henvisning til kommissionens formands udtalelser om, »at det måtte være folkekirkens opgave at forkynde troen som sandhed for den enkelte, og at det måtte være folkeskolens opgave at redegøre herfor - gennem kundskabsmeddelelse,« påpege, at det således ikke kan være folkeskolens opgave at samle eleverne sammen i bundter og videregive dem til folkekir-

kens konfirmationsforberedelse. Vi mener her, at folkeskolen har misbrugt eller misforstået sin opgave, idet folkekirken selv må sørge for at hverve sine medlemmer - også når det gælder konfirmation og dennes forberedelse. — Kristendommens konfirmation må indgå som et led i religionsundervisningen, men på et tidspunkt, hvor det passer både lærere og elever, og ikke fordi folkekirken kalder.

En sidestilling af faget med de øvrige fag mener vi også kræver en sidestilling af fagenes begyndelsestidspunkt. Vi kan ikke se nogen som helst fornuftig grund til, at faget skulle tilgodeses med to halve timer ugentligt i 2. og 3. klasse, når de andre fag reelt begynder i 3. Det må være en naturlig og logisk konsekvens, at religionsundervisningen begynder samtidig med de fag, som den har paralleller til. - Såfremt der i de mindre klasser skulle opstå problemer af trosmæssig eller religiøs art, må det efter vores mening blive en sag for den lærer, som kommer ud for disse problemer eller spørgsmål, at klare dem.

Endelig finder vi det rigtigt, at man i 7. og 8. klasse vil give faget et pusterum, idet der i forvejen er rigeligt med stof til disse klassetrin, og samtidig fordi eleverne også selv skal have lov til at samle appetit til faget som fag. Endelig er der vel netop på disse klassetrin en meget kraftig forskydning af elevernes engagementer i forskellige retninger, hvilket vi mener retfærdiggør den af kommissionen foreslåede timeplan. Det skal i denne forbindelse nævnes, at vi finder mindretal B's forslag om tilvalg i 10. klassetrin tiltalende, og gerne vil anbefale et sådant.

Med venlig hilsen
LOE

Februar 1970

Fagets omfang

Det er vanskeligt at foretage en undersøgelse af et fags omfang og det deraf følgende behov for undervisningstid.

Vanskeligheden gemmer sig dels i den *faglige* vurdering af, hvilken stofmængde der er nødvendig, for at fagets struktur og forskellige synspunkter kan behandles på en tilfredsstillende måde, og dels i den *pædagogiske* vurdering af, hvor lang tid det tager at undervise i det pågældende stof, således at en rimelig grad af tilegnelse hos eleverne kan forventes.

Trods vanskelighederne forsøges alligevel i det følgende en kvantitativ bestemmelse af fagets omfang, og på baggrund af denne foretages et skøn over, hvor megen undervisningstid der er nødvendig. Kommissionens forslag til mål for faget samt dens beskrivelse af fagområderne har tjent som styringsmekanisme for undersøgelsen og for de konklusioner, der drages af den.

Det skal derfor fremhæves her, at kommissionens forslag omfatter følgende, som har betydning for undersøgelsen:

1. Der skal gives et *grundigt kendskab til kristendommen* og dennes baggrund.
2. Der skal *orienteres om fremmede religioner* og ikke-kristne livsanskuelser.
3. Det nye Testamente er fagets hovedområde.
4. Troslære og kirkehistorie er slået sammen i en ny disciplin: Brydninger i kristendomsforståelsen, og at man ikke her venter en systematisk gennemgang af troslæren eller en fuldstændig kronologisk dækning af kirkehistorien.

Der er inddraget forskelligt materiale i undersøgelsen: Bibelen i forskellige udgaver, kendte bibelhistorier for folkeskole og seminarium, salmebogens tekstdel samt bøger, der belyser kristendommens indhold og historie. Der er foretaget simple tællinger af overskrifter el-

ler afsnit og tællinger af problemkomplekser eller emner.

På grund af Bibelens særlige karakter med en række skrifter, der behandler delvist samme emne, samt originaltekstens mangel på afsnit med selvstændig overskrift er det ikke muligt ved en simpel optælling at konstatere, hvor mange forskellige fortællinger eller beretninger den indeholder.

For Det gamle Testamente vedkommende er der brugt forkortede udgaver, der alle tilstræber at give et karakteristisk og dækkende udtryk for Det gamle Testamente.

Evangelierne og Ap. G. er optalt i forskellige udgaver i deres helhed. Den nytestamentlige brevlitteratur og Johannes Åbenbaring er ikke optalt, da disse tekster kun undtagelsesvis skønnes at kunne indgå direkte i folkeskolens undervisning.

Det gamle Testamente

Verdens klassikere: Israel. Gyldendal 1963.	106	afsnit
Uddrag af Gl. Test. ved Ryge Jensen og Vinter. Gyldendal 1933.	352	-
Bibelbog for skole og hjem ved Lehman og Johs Pedersen. Branner 1941.	486	-
I gennemsnit	315	-

Det nye Testamente

	I	I	i	i	i	Ap.
Skoleudgaven						
Bibelselskabet 1968	154	95	136	385	101	118
Studieudgaven						
Bibelselskabet 1960	160	89	137	386	105	115
Politikens						
udgave 1970	58	48	86	192	35	43
I gennemsnit	124	77	120	321	80	92

med en selvstændig verdensreligion: jødedommen, så mener jeg, at det er forsvarligt at tage lige så mange tekster fra GT som fra NT, d.v.s. fra 90-100.

Mange tekster er korte, men kræver baggrundsviden af forskellig art, og jeg mener derfor, at en tekst i gennemsnit vil kræve en undervisningstime. Det svarer nogenlunde til praksis i dag, men der er naturligvis ikke hermed sagt noget om, at undervisningen skal tilrettelægges, så hver undervisningstime behandler en tekst.

For 1.-7. klasses vedkommende skulle der efter ovenstående være behov for 180-200 undervisningstimer til bibelkundskab.

Det er vanskeligere at beregne omfanget af fagområderne: Brydninger i kristendomsforståelsen samt Fremmede religioner - dels fordi områderne er meget vidtspændende, og dels fordi nogle af dem er nye for disse klassetrin.

Jeg går derfor igen ud fra ønsket om, at Det nye Testamente skal være fagets hovedområde. Det kan det kun blive, dersom det også beslægtet lægger en væsentlig del af undervisningstiden. Det vil sige, at der ikke kan tildeles nogen af områderne mere end de 90-100 timer, der blev fundet nødvendige til undervisning i det nytestamentlige stof.

Jeg vil mene, at man får en rimelig balance, dersom man tillægger fagområdet Brydninger i kristendomsforståelsen 60-80 timer og Fremmede religioner 50-60 timer. (Man må her erindre, at jødedommen og forsk. uddøde orientalske religioner behandles i tilknytning til GT).

Det samlede behov for undervisningstid i 1.-7. klasse bliver herefter:

Bibelkundskab	180-200 timer
Brydninger etc.	60-80 -
Fremmede religioner etc.	50 - 60 -
	lagt 290 - 340 -

8.-10. skoleår

Undervisningen i 8.-10. skoleår skal beskæftige sig med og bygge videre på de samme fagområder, som der arbejdes med i 1.-7. skoleår. Jeg har derfor forsøgt at nærmere mig problemet på en anden måde end gennem simpel optælling af beretninger eller afsnit, idet jeg har gennemgået nogle bøger for at se, hvor mange problemkomplekser der kunne blive af interesse i folkeskolesammenhæng. Også her har jeg koncentreret mig om Det nye Testamente.

For at man kan se spændvidden i emnerne, anfører jeg de pågældende forfatteres egen overskrift, og jeg gør samtidig opmærksom på, at samtlige forfattere tilsigter at give en afrundet beskrivelse af deres emne, selv om det ikke skulle være behandlet tilbundsående.

Thestrup Pedersen: Jesu forkyndelse. 1970

Begyndelsen. Jesu bjergprædiken. Lignelserne. Underberetningerne. Messiashemmeligheden. Passionshistorien. Jesu opstandelse. I alt 7 emner.

Holm Nielsen m.fl.: Bibelen. 1969
(afsnit om NT)

Jesus fra Nazaret. Johannes Døberen. Jesu fremtræden. Jesu forkyndelse. Jesu undere. Jesus og loven. Den sidste tid. Opstandelsen. Aposteltiden. I alt 9 emner.

Davidson: Komponenter til kristendomsundervisning. 1970

Evangeliernes egenart (Den historiske Jesus). Taler og udsagn af Jesus. Lignelser. Paradigmer. Underberetninger. Troslegender og historiske beretninger. I alt 6 emner.

Gert Otto: Håndbog i religionsundervisning. 1968

Forkyndelsen af Jesu opstandelse. Jesu fødsel og englenes forkyndelse. Forkyndelsen i Jesu undere. Forkyndelsen i Jesu lignelser. I alt 4 emner.

Günther Bornkamm: Jesus fra Nasaret. 1956

Jesus fra Nasaret. Gudsrigets frembrud. Guds vilje. Efterfølgelse. Jesu vej til Jerusalem. Messiaspørgsmålet. Jesus Kristus. I alt 7 emner.

Disse fem forfattere disponerer stoffet i 6,2 afsnit eller emner. Jeg regner følgelig med, at der vil kunne gives en forsvarlig undervisning i evangeliernes indhold, hvis man underviser i 6-7 emner. Lægger man hertil 2 emner til belysning af Paulus og urmenigheden, så får man i alt 8-9 emner fra NT.

Med undervisningen i 1.-7. skoleår som grundlag mener jeg, at et emne vil kunne behandles på ca. 7 timer. NT vil herefter få brug for 56-

63 timer. Da NT er fagets hovedområde, vil ingen andre områder kunne tildeles flere timer end dette.

Følgende vil derfor være det timetal, som kan anvendes i 8.-10. klasse på de foreslåede betingelser:

Det nye Testamente, 8-9 emner ..	56- 63 timer
Det gamle Testamente, 2-3 emner .	14-21
Brydninger i kristendoms-	
forståelsen, 6-7 emner	42-49 -
Fremmede religioner etc., 6-7 emner	<u>42- 49</u> -
lait . ..	154-182 timer

Forslag til stoffordeling i faget kristendomskundskab/religion i den 10 årige skole**Udarbejdet med tanke på følgende timetal på de forskellige klassetrin:**

Første undervisningsfase, hvor eleverne slet ikke - eller vanskeligt - kan læse selv.

1. klasse	0 timer	ugentlig
2. -	2/2	-
3. -	2/2	-

Mål:

— en første indføring med vægtlæggen på Jesus-skikkelsen.

Anden undervisningsfase, hvor elevernes selvarbejde mere og mere gør sig gældende.

4. klasse	2 timer	ugentlig
5. -	2	-
6. -	2	-

Mål:

- en grundig indføring i Det nye Testamente og i sådanne dele af Det gamle Testamente, der måtte danne grundlag for forståelsen af Det nye Testamente.

Tredje undervisningsfase.

7. klasse 0 timer - forudsat, at konfirmationsforberedelsen ligger i dette skoleår.

Fjerde undervisningsfase.

8. skoleår	2 timer	ugentlig
9. -	2	-
10. -	(2	- - som valgfrit fag).

Mål:

- en forståelse af kirken i forskellige sammenhænge, et indtryk af religionerne og af vor tids brydninger mellem livsanskuelserne.

2. kl. - Kirkebesøg og derudfra undervisning og samtaler om kirkens indretning og brug. Nytestamentlige beretninger i tilslutning til dåb og kirkehøjtid. Jesu barndom. Nogle af Jesu undere. De første disciple kaldes. Alt sammen centret om Jesuskikkelsen og Gudsriget, han bringer. Fadervor. Lette salmer og bibelhistoriske sange.

3. kl. - GI. Testamente fra Abraham til erobringen af Kaanaens land. De 10 bud. Gennemgang af Palæstinas geografi og folkeliv. Kirkeårets gang følges gennem samtaler og manuelt arbejde. Salmer og bibelhistoriske sange.

4. kl. — GI. Testamente fra Dommerne til hjemkomsten fra Babylon. Forklaring af tempel, ypperstepræst, synagoge, profeter,

skriftkloge. Ny Testamente fra Jesu fødsel til og med Jesu indtog i Jerusalem. Sammenhængen mellem GI. og Ny Testamente understreges ved bl.a. gennemgang af nogle profeter og profetier. (Bibelen og en bibelhistorie bruges).

5. kl. - Ny Testamente fra Jesu indtog i Jerusalem til og med pinsedag, da kirken **stiftedes**. Samtaler om Jesu lignelser og om påske og pinse. Som en konklusion af det nytestamentlige stof indlæres dåbsbefalingen og trosbekendelsen. Øvelser i at »finde rundt« i Ny Testamente med alle dets forkortede ord og udtryk. Nogle salmer gennemgås. (Ny Testamente bruges ved siden af en bibelhistorie).

6. kl. - Den kristne kirkes udbredelse under de vekslende kår i arbejde, forfølgelse, kampe, sejre og nederlag fra pinsedag til og med

Reformationen. De kristne symboler. **Kirke-**arkitektur gennem tiderne (kirkebygningen). Kendskab til Den danske Salmebogs indhold og opbygning.

7. skoleår - Eleverne går næsten alle til kir-
kens konfirmationsforberedelse. Præsterne
burde som obligatorisk stof have troslæren
og gudstjenesten som basis for indføring i
menighedens liv.

8. skoleår - Den danske folkekirkes styre og
administration samt dens arbejde og funktion
i vort folk (det kirkelige ungdomsarbejde,
Kirkens Korshær m.m.), og dens arbejde ud-
adtil i Alverden (ydre mission, de unge kir-
ker, mellemkirkelig hjælp, Kirkens Nød-
hjælp).

9. skoleår - Ydre mission fortsat. Andre kirke-
samfund. Frikirker i Danmark. Sekter. Frem-
mede religioner (herunder også jødedom-
men). Frie samtaler om tro og videnskab
(skabelsesfortællingen og syndefaldet inddra-
ges heri).

10. skoleår - Bibelkundskab: Bibelens tilbli-
velse, indhold og udbredelse (Bibelen på
1370 sprog). Bibelsyn. Bibellæsning med ud-
gangspunkt i troslæren. Paulus's kristendoms-
forståelse ud fra hans breve. Frie samtaler:
religiøse og etiske emner og samfundsspørgs-
mål (egnede litterære tekster kan inddrages).

I alle klasser benyttes salmebogen, og et antal
salmer gennemgås og synges.

Søren Borello.

Ekstrakt af »Overvejelser og forslag vedrørende Kristendomsundervisningen. 1«
i »Religionslæreren« 66. årgang, nr. 6, af november 1970

Undervisningens formål

»Formålet med faget kristendomskundskab/religion i folkeskolen er først og fremmest at give eleverne indsigt i, hvad kristendom er. Det tilstræbes at give kendskab både til kristendommens oprindelse og baggrund, dens historie og dens fremtræden i nutiden. Der gives en grundig indføring i den lutherske kristendomsforståelse.

I de ældste klasser gives foruden undervisning i kristendomskundskab en orientering om ikke-kristne religioner og livsanskuelser.«

Kort oversigt over fagets indhold

1. *Det nye Testamente*

Det centrale kundskabsområde i faget er Det nye Testamente. Det må dels betragtes i sammenhæng med Det gamle Testamente, dels som et opgør, der bryder igennem med Jesus og menighedens tro på denne som den opstandne.

Det er vigtigt at konfrontere eleverne med menighedens forskellige tolkninger, ligesom de må forstå, at Det nye Testamente også kan læses som historisk kildeskrift og som litterært skrift.

2. *Det gamle Testamente*

Det gamle Testamente må læses og bearbejdes ud fra to synspunkter, dels som en række skrifter, der skal forstås ud fra sin egen samtid, dels som det opfattes på nytestamentlig tid, nemlig frelseshistorisk.

3. *Skiftende tiders kristendomsforståelse (kirkehistorie)*

For at skabe oversigt og af hensyn til den overvældende stofmængde er det nødvendigt at behandle kirkehistorien som epoker med vægtlægningen på de afgørende perioder.

Troslæren kan ikke rives ud af sin historiske sammenhæng, men må behandles i forbindelse med de historiske sammenhænge, hvor den formuleredes.

Der må lægges vægt på vor tids kirkehistorie (kirkens kult og øvrige fremtrædelsesformer, kirken i forskellige nationale og kulturelle sammenhænge, de forskellige konfessioner, økumeni, mission, det sociale engagement osv.).

4. *Andre nutidige religioner og livsanskuelser*

En orientering om nutidige religioner og livsanskuelser og mødet mellem disse og kristendommen.

5. *Religionen i kunsten*

Området behandles i sammenhæng med de førnævnte discipliner og kan omfatte: først og fremmest *salmestoffet*, herunder også vor tids forsøg på at formulere salmer,

anden litteratur, f.eks. apokryf litteratur og legendelitteratur, samt profandigtning (poesi, prosa, drama), for så vidt denne beskriver religiøs adfærd, *billedkunst* f.eks. kalkmaleri, kirkelig symbolkunst, film og *musik*, hvor denne har relation til emneområdet.

Overvejelser omkring læseplanen

Det er vigtigt, at man i en tid, hvor nye pædagogiske synspunkter gør sig gældende, giver vide rammer for undervisningen, så der ud fra det anførte stof gives mulighed for at lade forskelligartede pædagogiske fremgangsmåder komme til udfoldelse.

Det efterfølgende er en grov stoffordelingskitse samt forsøg på opstilling af en række delmål for undervisningen i de forskellige faser.

Undervisningen i indføringsfasen

I de første skoleår er de fleste elevers forestillinger og tænkning bundet til det konkrete. De formår ikke at skelne sikkert mellem fantasi og virkelighed og kan heller ikke sammenfatte og overse større helheder. Skolebegynderne er normalt præget af stor virketrang og spørgelyst, men de vil også gerne lytte, når der fortælles, såfremt indhold og ordvalg er afpasset efter deres fatteevne.

Skolebegynderne søger i udpræget grad ud fra deres forudsætninger at få mening i den verden, som er deres. Elevernes søgen og spørgen bør opmuntreres, og det bør tilstræbes at bevare deres åbenhed og evne til at undres. Opgaven er således ikke først og fremmest at give »færdige« autoritative svar, men gennem undervisningen i dens forskellige former at udvide elevernes forståelse af tilværelsen. Det er imidlertid også af stor betydning at give dem sans for, at der findes en række spørgsmål, der ikke kan gives bestemte svar på.

På ethvert trin skal undervisningen både være tilpasset elevernes udviklingstrin og være faglig forsvarlig. I den elementære undervisning er en kraftig forenkling ofte nødvendig, men det er vigtigt, at de faglige hensyn ikke af den grund tilsidesættes.

Ved undervisningens tilrettelæggelse er der mange muligheder. Stof må udvælges og tilrettelægges. Ud fra undervisningssituationen i den enkelte klasse vælges udgangspunkt og rækkefølge. For de følgende punkter er altså indholdet det afgørende.

A. I den første kristendomsundervisning skal der være tid til *samtale om emner, som har central relation til faget, og som optager børnene og vedrører deres opfattelse af verden, andre mennesker og dem selv.*

B. *Fra Bibelen udvælges egnede letforståelige beretninger* til bearbejdelse. Ved udvælgelsen må der tages både pædagogiske og faglige hensyn, så det anvendte stof både er centralt i faglig forstand og tilgængeligt for eleverne. Det er nødvendigt for tilegnelsen, at der gives den nødvendige baggrundsviden. Der må således bruges en rimelig tid til at give simple historiske og geografiske oplysninger. Det må i øvrigt understreges, at det er vigtigere grundigt og med varierende arbejdsmetoder at beskæftige sig med et begrænset stof end mere flygtigt at søge at dække et større stofområde.

C. *Med udgangspunkt i aktuelle begivenheder* (f.eks. de kirkelige højtidere) *eller lokale forhold* (f.eks. sognekirken) behandles religiøse emner med direkte tilknytning til barnets miljø.

at eleverne tilegner sig stof til en almindelig forståelse af tilværelsen;
at eleverne erhverver en begyndende forståelse af centrale ord og begreber, som anvendes i kristendomsundervisningen;
at lade eleverne møde centrale letforståelige bibelske beretninger;
at udvide elevernes kendskab til religiøse forhold i deres egen kultursammenhæng; og
at eleverne tilegner sig en begyndende viden om forhold og levevis på Jesu tid, en viden, som er nødvendig for tilegnelsen af det bibelske stof.

Undervisningen i 2. undervisningsfase

Allerede i begyndelsen af denne periode udvikles evnen hos eleverne til at opfatte i større sammenhæng, og i slutningen af perioden kan nogle begynde at tænke og arbejde på et ret abstrakt plan. Samtidig mærkes spredningen i begavelse og med hensyn til interesser stadig tydeligere.

I hvilken grad elevernes initiativ og virkelyst vil gøre sig gældende i skolen perioden igennem er i høj grad afhængig af undervisningens indhold og form. Undervisningen må tilrettelægges, således at blokeringer over for stoffet undgås. Ikke mindst i periodens slutning er det af stor værdi at give virkelig plads for selvstændig og kritisk stillingtagen fra elevernes side. Der må tages hensyn til, at forudsætningerne for at sætte sig ind i mere krævende dele af stoffet er vidt forskellige.

A. Det bibelske stof gennemgås i sammenhæng. Hovedvægten bør lægges på arbejdet med det nytestamentlige stof, men kendskab til Det gamle Testamente er også absolut nødvendig. Følgende disposition kan eksempelvis benyttes:

Jesu liv og virke.

Det israelitisk-jødiske folks historie, idet sagn- og mytestoffet evt. kan medtages for at beskrive folkets historie- og verdensopfattelse.

Jesu død og opstandelse.

Urkirken og aposteltiden.

Jævnside med gennemgang af bibelske beretninger behandles kulturgeografiske og kulturhistoriske stofområder i fornødent omfang.

B. Forskellige perioders kristendomsopfattelser belyses ved gennemgang af udvalgte emner

Delmål for undervisningen i indføringsfasen

Undervisningen på disse klassetrin må betragtes som en indføring i faget. Dens mål er:

fra kirkehistorien og beskæftigelse med salmer, kirkekunst, arkitektur m.v.

C. Der bør fortsat være tid til drøftelse af emner, der angår tilværelsen i almindelighed, og som på et givet tidspunkt er aktuelle for eleverne.

Delmål for undervisningen i 2. undervisningsfase

Undervisningen på disse klassetrin må have til formål,

at eleverne erhverver sig en mere systematisk og sammenhængende viden om det nytestamentlige og kirkehistoriske stof og som baggrund for forståelse af dette også erhverver sig et kendskab til det israelitiske folks historie og livstolkning, desuden

at eleverne tilegner sig en udvidet forståelse af af de centrale begreber, som bliver benyttet i kristendomsundervisningen, og i forbindelse hermed fortsat får stof til en almindelig orientering i tilværelsen.

Undervisningen i 3. undervisningsfase

I løbet af de sidste år i folkeskolen udvikles - omend i vidt forskellig grad - evnen til at tænke abstrakt og til at opfatte og fastholde et vist overblik over større helheder.

Hos mange kan en stærk kritisk holdning over for alt overleveret og alle bærere af tradition gøres sig gældende. Ofte viser sig også i denne periode en vis følelsesmæssig ustabilitet. Gennem disse brydninger fæstnes den enkeltes holdning til en række forhold.

Gennem undervisningen bør respekten for grundigt arbejde som nødvendig baggrund for en saglig vurdering fremmes. Det bør tilstræbes gennem varierende arbejdsformer at udvikle elevernes muligheder for selvstændig vurdering og stillingtagen vedrørende religiøse og alment-menneskelige spørgsmål.

A. Der gives gennem læsning af udvalgte tekster fra såvel Det gamle Testamente som Det nye Testamente en indføring i centrale bibelske begreber og tankegange, idet samtidig en historisk-kritisk og litterærkritisk arbejdsform øves.

B. De store kirkesamfunds aktuelle fremtræden i nutiden belyses og drøftes. I forbindelse hermed behandles den danske folkekirke: dens opbygning, funktion og hele aktuelle situation, herunder brydninger mellem forskellige kristendomsopfattelser inden for dens rammer.

C. De ikke-kristne religioner og såkaldte areligiøse holdninger behandles, og mødet mellem divergerende opfattelser globalt og mere lokalt belyses og drøftes.

D. Emner efter elevernes ønske og valg tages op i så vid udstrækning som muligt.

Der bør i undervisningen som helhed være en vekselvirkning mellem beskæftigelse med det overleverede stof og det moderne menneskes situation, idet også synspunkter fra litteratur, kunst og den aktuelle debat inddrages i overvejelserne.

Delmål for 3. undervisningsfase

Undervisningen må betragtes som afslutningen på folkeskolens kristendoms- og religionsundervisning.

Dens mål må være

at eleverne erhverver sig forståelse af de bibelske begreber og tankegange,

at eleverne tilegner sig færdighed i at skelne mellem et bibelsk stofs form og indhold,

at eleverne erhverver sig viden om ikke-kristne religioners fremtrædelsesformer og hovedsynspunkter i dag samt viden om andre livsopfattelser,

at eleverne med udnyttelse af deres viden og færdigheder bliver i stand til fordomsfrit at drøfte rejste problemer og aktuelle spørgsmål, der har berøring med synspunkter fra de gennemgåede stofområder.

Med hensyn til konkrete forslag til undervisningsplaner på grundlag af disse principper henvises til »Overvejelser og forslag vedrørende Kristendomsundervisningen. 2« i »Religionslæren« 67. årgang, nr. 2, af januar 1971.